99 Saylı

Askerî Mecmua

NIN

TARİH KISMI

1 - 1. Kânun - 1935 Dokuzuncu yıl Sayı: 40

ÇANAKKALE - ARIBURNU SAVAŞLARI VE 27. ALAY

İngilizce tarihinden alınan yazılarla karşılıklı

Karaya nasıl çıktılar
Karadan nasıl karşılandılar
25 — Nisan — 915 Meydan Savaşı
Siper savaşları, hücumlar.

Yazan:
Mütekaid Albay **Şefik Aker**

İçinde 4 Krokisi, Sonunda 5 Fotoğrafı Vardır.

1935

İSTANBUL ASKERİ MATBAA 1862

Birkaç Söz

Irkımızın ferdî suçlarından birisi de; dünyayı velveleye veren sayısız hâdiselerini bile, müstakbel nesillerine, şahsî hatıra yazılarıyle bildirmekte gösterdikleri ihmal ve istiğnadır. Meselâ bundan 250 sene evvel bir Kara Mustafa Paşa ordumuz Viyanayı muhasara etmiş velvelesi, iki buçuk asır geçtiği halde nesilden nesile intikal etmiş, paşanın ademi muvaffakıyetine şükran olarak muhtelif milletlerin iştirakile bu sene Viyanada dinî merasim yapılmış. Bizim hayret ve dikkat nazarlarımızı celbeden bu memul edilmez merasim külfetlerini yaptırtan büyük hâdisenin iç yüzünü anlatır hatıra yazıları olsa idi; kim bilir ne kadar meraklı okur ve kim bilir nasıl duygulanırdık ve her halde birçok ta dersler alırdık.

Dedelerimizin bu ihmali bizi bu vazifeye davet ediyor. Bu vazife; bilhassa millî tarihimizin büyük dönümünü doğuran son büyük vakayie karışmış bizlere terettüb ediyor.

İşte bu duygu ile yazıyorum:

Büyük dünya harbinin bitgininde vazifenin bizi karşılaştırdığı bazı ingiliz ve fransız zabitlerinden «... sizin muharebeye karışmanız dünya harbinin iki sene fazla devam etmesine sebeb oldu» sözlerini duyduk. Onların aşağı yukarı bu sözlerini müelliflerinin kitablarmda da okuduk. Şüphesiz bu bir hakikattir. Meselâ; yalnız Çanakkale muharebelerinin verebileceği neticeyi düşünelim. Eğer muhasımlarımız bu muharebeyi kazanmış olsalar idi; hiç şüphesiz Karadeniz yolu kendilerine açılacak idi. Bunun neticesi Rusyanın çar orduları; harb levazımı itibarıyle sıkıntılı zamanlarında yardımsız kalır mıydı? Bitaraf Balkan Hükûmetleri daha o zaman ister istemez muhasımlarımız tarafına geçmez miydi? Sırbistan ülkesi çiğnenebilir miydi? ve bütün bunlarm neticesi; ırkan yekvücud olmayan Avusturya imparatorluk ordusu daha o zamanlar sukut etmez miydi? Müteakiben alman milleti de mağlûbiyeti kabul etmez miydi?

Türk ordusunun; muhasımlarına nazaran sayılmaz yoksullukları içinde Çanakkalede yaptığı müdafaanın bu müselsel tesirleri düşünülürse; hattâ Amerika milletinin bile eski dünya harbine karışması neticesine kadar varabileceği zannolunabilir.

Dünya harbi üzerinde bu kadar tesir yapan Çanakkale muharebelerinin yalnız en mühim parçalarının hatırasını yeni ve gelecek nesle

anlatmak vazifesini kendimde de duydum. Bu hatıratım; ilk başlangıcından sonuna kadar iştirak ettiğim Çanakkale, Arıburnu muharebelerinin en mühim ve neticeli safhalarından birisini teşkil eden yalnız ilk 25 — Nisan — 915 gününün karaya çıkma hareketile akabinde verilen meydan muharebesine aid olacaktır. Bu muharebede karaya çıkmış hasım kuvvetlerle ilk çatışan 27. alayın komutanı idim. Hatıratım yalnız bu alayın harekât ve hâdisatına ve münasebeti olan sair vak'alara inhisar edecektir. Şüphesiz bu meyanda muharebenin sonuna kadar umumî cereyanı ve neticesi de umumî bir bakış şeklinde gösterilecektir. Bu hatıralarımı yazmağa saik olan bir sebeb de o günkü hasmımız ve bugünkü dostumuz olan İngiltere İmparatorluk Ordusunun salâhiyettar kalemile yazılmış kıymetli eserin; vesaikımıza mübayin düşen ve eksik görülen bazı kayidleri olmuştur. Muharebenin sureti cereyanını okuyucular nazarında kontrollu göstermek için ayni hadisata aid iki tarafın yazılarını karşılıklı dizeceğim. Yazılarım vesaikımıza müsteniddir. Vesaikın asılları Harb Tarihi Encümenimize zamanında takdim edilmiştir. Bunların suretleri yanımda mahfuz kalmış olduğundan bunlardan ve ufak tefek hatıra notlarımdan ve hafızamdan ve elyevm berhayat kalmış arkadaşlarımın hafızalarından topladığım sahih malûmata müstenid olan bu hatıralarım kat'iyyen şahıs tenkidinden uzak kalacak ve yalnız hakayiki beyan edecek ve yazılmaması mümkün olmayan şahsî mütalealarımı da ihtiva edecektir.

Başlantı

Mevzua girmezden evvel 25 — Nisan — 915 yani rumî 12 — Nisan — 331 günü Arıburnu mıntakasında cereyan eden, karaya çıkış ve muharebe safhalarını umumî bir bakışla kısaca anlatayım, tafsilâtına da sonra başlayayım:

a) İngilterenin Avusturalya ve Newzeland kuvvetleri sabaha yakın karanlıkta saat 4 dakika 30 dan itibaren takriben 1600 metre genişlikle Arıburnu sahillerine çıkmağa başladı. Pek küçük türk emniyet müfrezelerini attı ve kendilerini karşılayacak orada başka bir kuvvet bulunmadığından dört saat içinde serbest serbest Şarka doğru; Boğazın sularına nazır ve bütün o sahaya hâkim olan Çonkbayırı — Kabatepe arasındaki sırta doğru ilerlemeye başladı ve bu arada sabit bir mevzide duran cebel bataryasının üç topunu da zaptetti.

b) 9. tümenin ihtiyatı olan Maydostaki 27. alayın iki piyade taburıyle bir makinalıtüfek bölüğü saat 5 dakika 45 te aldığı emir ile yürüyüşe geçti. Mezkûr hâkim sırta yaklaşmış olan düşmanla saat 7 dakika 55 te karşılaştı ve geniş bir cephe ile taarruza geçti.

c) Düşmanın ihracı ve taarruzu ciddî idi. Bunun yalnız 27. alayın iki taburıyle def'ine imkân yok idi. Vaktin gecikmesi de tehlikeli idi. Çünkü Topçularsırtı ile bu uzun sırtın Kocaçimen dağı ile birleştiği kısmı teşkil eden Çonkbayırı düşman kuvvetlerinin eline geçmesi halinde Çanakkale boğazı sularının en mühim kısmına ve bu sulara kadar olan arazi parçasına düşmanı hâkim kılabilir idi.

Vaziyetin bu nezaketini Bigalıda kolordu ihtiyatını teşkil eden 19. tümen komutanı; aldığı malûmat ile takdir etti ve zaman kaybetmemek için Geliboluda bulunan Ko. komutanından emir beklemeksizin kendi kararıyle, başta kendisi olduğu halde 57 alayı [3 piyade taburu, 1 Mt. bölüğü, 1 seri cebel bataryası] Kocaçimen dağı istikametinde saat 8 raddelerinde yürüyüşe geçirdi ve Çonkbayırına yaklaşan düşmanın solyanına saat 11 raddelerinde taarruz ettirdi.

İşte Çanakkale muharebelerinin en mühim safhalarmdan biri olan 25 — Nisan — 915 [12 — Nisan — 331 rumî] muharebesi evvelâ 27. alayın ve takriben 3 saat sonra da 57. alayın ki ceman 5 türk taburunun seri ve devamlı savletlerile akşam karanlıklarından sonraya kadar — 19. tümen komutanı Mustafa Kemal Beyin komutası altında —

devam etti ve neticede o günü akşama kadar karaya çıkan Avusturalyalı ve Newzelandlı gibi hakikaten değerli, cesur 15,000 insan kuvvetini, donanmalarının en müessir himayesi altındaki deniz kenarına pek yakın ve o kenarlara bakan hatta kadar geriye attı ve sekiz ay süren muharebelerin sonuna kadar onları kıpırdanamayacak kadar dar ve sıkıntılı bir vaziyete; daha o günü soktu. Düşmanın zaptettiği, yukarıda zikredilen 3 türk topu da ayni günde; tam ve sağlam olarak 27. alayın hamlelerile kurtarıldı.

I. FASIL

İNGİLİZLERİN PLÂNI, KARAYA ÇIKIŞLARI, TÜRK ORDUSUNUN YAYILIŞI VE DENİZ KIYISI KARAKOLLARININ İNGİLİZLERİ KARŞILAYIŞI

Başlantıda üç fıkra ile hulâsa edilen o günkü muharebenin, yirmi yedinci alayı alâkadar eden safhalarına geçmezden evvel :

a) Arıburnuna çıkacak ingiliz kuvvetlerinin maksadı, hedefi ne idi?

b) Yalnız 25 — Nisan — 915 te çıkan kuvvetler neler ve insanları kimler ve mevcudları nekadar idi?

c) Nereye, ne vakit çıkacaklar idi?

d) Nasıl çıkacaklar idi ?

e) Bu kuvvetler karaya çıkınca vazifeleri ne idi ve hangi hatları derhal tutacaklar idi ?

f) Karaya nasıl çıktılar, nasıl karşılandılar ?

İngiliz ordusunun salâhiyettar kalemile Çanakkale muharebelerine aid yazılan eserin Anzak [1] plânına aid satırlarında bu suallerin cevabı şöyledir :

a) «Newzeland ve Avusturalya kuvvetlerine verilen vazife; Kabatepeye çıkmak, solcenahı temin ettikten sonra Türklerin muvasalasını kesmek için Maydosa doğru ilerlemek idi ».

Şu ifadeye göre Boğazın müstahkem kısmını zaptetmek için evvelâ, o kısmın kara ve deniz muvasalalarını kesmek ve badehu müstahkem kısma ; Seddülbahirde çıkan kuvvetlerle müttehiden yüklenmek ve netice itibarile Boğazı zaptetmek ve müteakiben İstanbolu ve boğazını ele geçirmek ve donanmalarına Karadeniz yolunu açmak idi.

b) «Yalnız o gün Arıburnuna 15,000 insan kuvvetinin karaya çıkarıldığı ve bu kuvvetin I., II., III., IV. Avusturalya ve Newzeland tugaylarına [2] mensub olduğu » mezkûr kitabın yazdıklarından anlaşılıyor. Bu piyade kuvvetinden başka ; istihkâm, topçu kıtaatı ve sıhhiye teşkilâtı da çıkarılmıştır.

[1] Anzak ismi ; Avusturalya ve Newzeland kolordusu kelimelerinin ilk harflerinin terkibile İngilizlerce yapılmış bir isimdir. Bu isim Şimal ve Cenub Arıburunları arasındaki deniz girintisine verilmiştir. Bu isim aynı zamanda İngilizlerce Arıburnu harb cephesinin de ismidir.

[2] Tuğaylar; ağır ve hafif makinalıtüfeklerle kuvvetlendirilmiş dörder piyade taburundan müteşekkildir.

Bu beş tuğayı dolduran insanların kısmı azamı Avusturalya ve kısmı diğeri Newzeland ahalisinden idi [1].

c) Bu kuvvetlerin ne vakit ve nereye çıkacaklarını kendilerinden dinleyelim :

«... kıtaatın karaya çıkacağı zaman; ayın batmasına tâbi idi. Çünkü General Birdvot [ihrac komutanı] muvaffakıyetin; askerin karanlıkta çıkarılmasına bağlı olduğu kanaatinde idi. Binaenaleyh... büyük rütbeli zabitana, on gün evvel çıkılacak sahil; harb gemisinden gösterildi... Kolordu erkânından biri bir tayyare ile gezdirildi... Bu tetkiklerden; eldeki haritaların kusurlu olduğu anlaşıldı. Bilhassa lâzım olan Çonkbayırı ile buradan Kabatepeye inen silsile iyi gösterilmiyordu. Bununlaberaber öncü kollarının çıkarılması için Kabatepe ile Anzak arasındaki kumsal deniz kenarı intihab edildi. Buraya asker 1600 metre bir cephe ile sağ başı Kabatepenin bir mil şimalinde olacak, sol başı tepelerin denize inen ilk eteklerine dayanacak».

Bu ifadelerden: Düşmanın ay battıktan sonra ilk kuvvetlerinin Kabatepenin kurşun menzili harici olan iki kilometre kadar şimalinde bir noktadan 1600 metre şimale yani Arıburnu sahillerini şamil bir sahayı çıkartma mıntakası olarak intihab ettikleri anlaşılmaktadır.

d) Nasıl çıkacakları hakkında kitapta telhisen şöyle deniliyor :

«... öncü kuvvet [III. Avusturalya tuğayı] 4000 kişi; Kolonel Maclagan komutasında birbiri arkasından üç partide çıkarılacaktı. Bunların birinci partisi 1500 kişi; Triyomf, Majestik, Bachont ismindeki üç zırhlı ile [beşer yüz kişi alacaklar] ay batar batmaz çıkılacak karaya iki mil mesafeye kadar getirecekler ve buradan itibaren on iki tekne ile karaya çıkaracaklar.

İkinci ve üçüncü parti ceman 2700 kişiyi de yedi tane destroyer alacak, zırhlıların arasından karaya ilerliyecekler. İkinci parti olmak

[1] Bu ahali o kıt'aların yerli ahalisi zannedilmesin. Bunların kısmı küllisi bir asırdanberi Britanya, İrlanda adalarından ve diğer küçük kısmı Danimarka, Hollanda ve İskandinav ve hattâ Alman memleketlerinden Avusturalya ve Newzeland büyük adalarına hicret etmiş hattâ ettirilmiş adamların Anglo-Sakson terbiyesile yetiştirilmiş evlâdları ve torunları idi. 8 ay bir zaman bunlar ile burun buruna mücadele halinde yaşamış olduğumuz için kendilerini iyi tanımış idik. Umumî bir bakışla; vücudca sıhhatli, sportmen, uyanık adamlardı. Aralarında uzun boylu, gösterişli, tüvana adamlar çokça göze çarpıyordu, belki hepsi de okur yazar ve mühim bir kısmı orta tahsil görmüş kimseler idi. Sureti umumiyede muharebede sebatkâr ve vazifeye bağlı idiler. İçlerinde mahir nişancılar az değil idi. Tavır itibarile kısmı azamı mağrur ve bir kısmı da kurnaz ve açıkgöz ve bir kısmı mülâyim ve saf görünüşlü idiler. 8 ay süren muannidane savaş neticesinde onların bizim üzerimizde bir takdir hissi bıraktıklarını kendimde sezmekle beraber onların da elimize geçen mektuplarından ve hatıra defterlerinin münderecatından ve giderlerken bıraktıkları bazı levhalardan; bize karşı aynı hissi alıp götürmüş olduklarını tahmin ediyorum.

Çanakkale muharebesinden sonra Avusturalya kıtaatının bir kısmı Fransa — Almanya cephesine nakledilmişlerdi. Avusturalyalıların o cephede emsaline faik bir cengâverlik şöhreti kazanmış olduklarını işittik idi.

üzere evvelâ 1500 kişiyi birinci partinin arkasından karaya çıkaracaklar ve müteakiben motörler geri dönerek üçüncü parti askeri destroyerlerden alıp karaya çıkaracaklar, bu suretle birkaç dakika içinde 4000 kişi öncü kuvveti; karaya çıkmış olacaktır. Yedinci Hind cebel bataryası da sabah erkenden karaya çıkarılarak öncü kuvvete iltihak edecekti.

Bu 4000 kişinin arkasından da I. ve II. Avusturalya tuğayları; sekiz nakliye vapurile sabah saat beşte karaya yaklaşacaklar ve bunlar mavnalarla ve destroyerlerin motörlerile askeri karaya çıkaracaklardır. Bu suretle üç piyade tuğayı ile cebel bataryaları sabah saat dokuza kadar karaya çıkarılmış olacaktı. Müteakiben de diğer kuvvetlerin mümkün olan süratle karaya çıkarılacağı...» kitabın münderecatından anlaşılıyor.

e) Bu kıtaatın karaya çıkınca vazifeleri ve tutacakları hatlar:

Bu hususta öncülerin komutanı Kolonel Maclaganın aldığı talimata göre şu yolda karar ve emir verdiğini kitablarından okuyoruz:

«Öncü kıtaatı teşkil eden III. tuğayın IX. taburu sağda, X. taburu merkezde, XI. taburu solda karaya çıkacak; bunlardan IX. taburun iki bölüğü de karaya çıkar çıkmaz Kabatepeyi temizliyecek, diğer iki bölüğü de ihrac noktalarından bir mil şarktaki Gün silsilesine ilerliyecek.

X. tabur 400 rakımlı tepedeki topları zaptettikten sonra keza Gün silsilesine ilerliyecek, münasib tepeleri tutacak.

XI. tabur o silsilenin şimal ucunu ve Çonkbayırını tutacak.

XII. tabur ihtiyat olarak elde tutulacak cebel bataryası çıkar çıkmaz 400 rakımlı tepeye çıkarılacak.

Arkadan II. tuğay çıkar çıkmaz bu da ilerliyecek ve Çonkbayırından itibaren deniz kenarındaki balıkçı kulübelerine kadar olan hattı temin edecek.

I. tuğay elde ihtiyatta bulandurulecak».

Bu cümlelerden anlaşılıyor ki: İlk ihrac kuvvetleri Çonkbayırmdan Kabatepe ovasına inen ve bizce Topçularsırtı namı verilen (Çonkbayırı — Kemalyeri — Göktepe — Kavaktepe) den geçerek Kabatepenin hemen şarkına inen — İngilizlerin Gün silsilesi dedikleri — silsileyi tutacaklar, Kabatepeyi işgal edecekler, 400 rakımlı dedikleri Kanlısırttaki toplarımızı zaptedecekler ve bu mıntakanın solyanını teşkil eden Çonkbayırından balıkçı damlarına kadar olan hattı emniyet altına alacaklar idi. Kitabdaki beyanata göre General Birdvotun kanaatince kıtaat ay batar batmaz saat 3 te karaya çıkarılmaya başlanacak ve

güneş doğmadan saat 5 dakika 50 de mevzilerini tutmuş olacaklardı.

f) Nasıl çıktılar, nasıl karşılandılar, nasıl ilerlediler?

Kitabın buna dair anlattıkları şöyledir:

« 23 — Nisanda General Birdvot, Küvin Elizabet amiral zırhlısına karargâhile geçti. Maksad; Amiral Thursfy ile yakından temas idi. Avusturalya tümeni karargâhı da Prens of Vels gemisine geçti. Diğer üç zırhlıya; yukarıda zikredilen 1500 kişi bindirildi ve bu gemiler akşama doğru Mondros limanını terkettiler. 4000 kişinin bakıyyesi olan 2750 kişi de İmrozda destroyerlere bindirildi. İhrac gecesi saat bir buçukta bu 1500 kişi zırhlılardan 12 motörle çekilen teknelere bindirildi. Soğuk rüzgâr durdu. Deniz süt gibi sakin. Saat 3 te zifiri karanlıklar içinde üç harb gemisi karaya 2,5 mil mesafeye geldi. (Öncüleri çıkarınız!) işareti verildi. Tekneler yavaş yavaş ilerlemeğe başladı. Karaya yaklaştıkça hareketsiz; sessiz, büyük bir heyecan içinde silâh sesi bekleniyordu. Teknelerin karanlık içinde birbirine çarpmadan yürümeleri güç idi, bazıları yerlerini bile kaybediyorlardı. Denizin akıntısı; tahmin edildiğinden kuvvetli idi. Çekilen tekneler; ihrac noktalarından bir mil şimale sürüklenmişlerdi. Saat 4 te sahil seçilmeye başlandığı zaman sandaldakiler Arıburnunu gördüler, fakat burasını Kabatepe sandılar. İhrac noktasından bir mil Cenuba düştüklerini zannettiler. Bunu tashih için Şimale yürüdüler, fakat bir mil Şimale gittikten sonra aldandıklarını anladılar. Burada karaya çıkmak bütün askerî plânım alt üst edebilirdi. Tekneler karaya yaklaşmış oldaklarından hatayı tamamen düzeltmek te mümkün değildi. Ancak kısmen tamir edilmek için motörler burunlarını tekrar Arıburnuna çevirdiler. Asıl çıkılacak yerin bir mil şimaline geldiler. Saat dört buçukta gün ağarırken teknelerdeki askerler karaya çıktılar. Bazı tekneler karaya yanaşamadığından askerler bellerine kadar ıslanarak çıktılar. Her tekne yanaştığı yere askerini çıkardığından kıt'aların tertip edilen yerleri değişmiş idi. 15 metre kalıncaya kadar görünmediklerinden çıkarlarken yalnız bir iki Türk nöbetçilerinin ateşile karşılandılar. Bunun için birinci parti karaya çıkanlar fazla zayiat vermedi, fakat karaya çıkar çıkmaz ummadıkları uçurumlu, sarp yarlarla karşılaştılar [Şimal Arıburnunun yarları]. Ancak verilen şiddetli emir mucibince bölükler kendilerine intizam vermeden ileriye atıldılar ve ilk tepeyi aştılar. Yanlış yerde karaya çıktıklarını anladılar, çünkü sol ve merkezdeki taburların işgal edeceği 400 rakımlı tepe [1] 1000 metre ileride görünüyordu. Saat 5 den sonra intizama giren onuncu taburun iki bölüğü

[1] Kanlısırt için İngilizler 400 rakımlı tepe diyorlar.

Şarapnel boğazına [1] doğru ilerlemeye başladı. Dokuzuncu taburun eratı halâ darma dağın idi. Bunlardan küçük bir müfreze; vazifesini unutarak, sola giderek türkleri takibe koyuldu. Yalnız 100 kadar erat Çınar tarafına gönderildi. Diğer bir müfreze aynı yere geldi. Diğer erat halâ şimal sahilinde idiler. Mitralyoz ateşi altında yerlerinden kımıldamıyorlardı. Kıt'alarından ayrı düşen erat Anzak koyunda [2] toplanıyorlardı »

2- « İkinci ve üçüncü parti 2750 kişinin karaya çıkışma gelince: Bunu da kitaptan hulâsaten şu veçhile okuyoruz: « Bu askeri getiren destroyerler; zırhlıların arasından geçerek karaya yaklaştılar. Saat 4 dakika 40 da motörleri hareket ettirdiler. Saat beşe yakın askerler bir mil genişliğindeki sahada şu tertipte karaya çıkarılmaya başlandı: Sağdan dokuzuncu taburun iki bölüğü ile on ikinci taburun bir bölüğü çıktı. Ortadan onuncu ve on ikinci taburların ikişer bölüğü tam Anzak sahiline çıkarıldı [2]. Soldan on birinci taburdan iki bölük ve on ikinci taburdan bir bölük ve bir seyyar hastane Arıburnunun şimaline çıkarıldı. Bunlardan ortada çıkanlar Kabatepe istikametinden şiddetli ateşe tutuldular. Soldan çıkanların akibeti daha fena oldu. Balıkçı damlarındaki türk müfrezesi; karaya yanaşan motör ve sandalları şiddetli ateşe tuttular. Askerin mühim kısmı; daha karaya ayak basmadan telef oldular ve yaralandılar »

3- Bu kıt'aların ileri hareketlerine gelince; şöyle yazılıyor:
« Sağdan çıkanlar saat 5 te ileri yürüdüler. Önlerine çıkan türk müfrezesile çarpıştılar. 400 rakımlı tepeyi [Kanlısırt] işgal ettiler ve burada kendilerinden 20 dakika evvel zırhlılardan çıkan kuvvetle karşılaştılar ve bir müfrezeyi ileri sürerek bu sırttaki Türklerin üç cebel topunu, baskınla zaptettiler. Diğer bir müfreze de Çınar uçurumu boyunca aşağıya indi ».

4- « Sağdan çıkanlardan iki bölüğün vazifesi Kabatepeyi işgal etmekti. Fakat Türkler ikaz edilmiş, ihrac sahası uzakta kalmış idi. Bununlaberaber 400 rakımlı tepe işgal edilir edilmez bu vazife için iki bölük, Kabatepe istikametine yürütüldü. Fakat bunlar; mevzi almış bir türk müfrezesinin ateşile karşılandılar. Bu ateşten her iki bölüğün komutanı ve daha birkaç subay yaralandı. Siperler zaptolundu. Fakat ilerliyemeyecek derecede erat dağıldı. Maahaza; ihrac mıntakasının sağcenahını temin edecek mevziler işgal edilmiş oldu».

[1] Korkuderesi ağzına Şarapnel boğazı diyorlar.
[2] Şimal ve Cenub Arıburunları arasındaki koy.

5- « Soldan çıkanlar; balıkçı damlarından yedikleri ateşle karaya çıkınca, ateşten mahfuz bir tepeciğin arkasında kendilerinden 20 dakika evvel zırhlıdan çıkan 11. bölüğün yanına geldiler. Buradan küçük bir müfrezeyi balıkçı damlarındaki türk müfrezesini çıkarmak için o tarafa gönderdiler ve bir taraftan da önlerine çıkan dik uçurumlu sarp yamaçları tırmanarak tepeyi aşmağa başladılar. Bir müddet sonra tepelerin birinde bir türk mevzii, kendilerini ateşle karşıladı ve birçok zayiat verdirdi. Fakat diğer taraflardan ilerleyen Avusturalya kıt'alarının kendi arkalarını keseceklerini anlayınca Türkler; Şimale doğru çekildi ».

6- I. ve II. tuğayların karaya çıkarılması hakkında da kitabın yazdıklarını hulâsaten okuyalım: « ... bunları taşıyan nakliye gemileri tam zamanında [saat 4 dakika 40 da] ihrac yerine geldiler. Karaya asker çıkarmak, bu sırada güçleşmişti. Türklerin ateşi gittikçe artıyordu. Kabatepe yakınında duran Bacchate zırhlısı hernekadar türk mevzilerini tarıyor ise de susturamıyordu.

Galeka nakliye gemisi; Türklerin bu ateşinden Arıburnunun şimaline doğru çekilerek sahilin 600 metre açığına demir atmıştı. Bir müddet bekledikten sonra altı sandal indirdi. Bunlara VII. taburun bir bölüğünü bindirdi. Bu sandalların dördü balıkçı damları istikametine yollandı. Bu kuvvet; karaya çıkan kıtaatın solcenahını temin edecekti. Balıkçı damlarında bulunan türk müfrezesi, ateşlerini kesmiş bulunuyorlardı. Fakat bu sandallar karaya 200 metre yanaşır yanaşmaz sandallara öyle kuvvetli bir ateş açtılar ki, sandallarda bulunan 140 kişiden 100 kişi telef oldu ve yaralandı. Sağ kalanlar karaya çıkar çıkmaz Türkler kaçtılar; onlar da bu mevzii işgal ettiler. Fakat bu küçük kuvvet nihayet Arıburnuna kaçmağa mecbur kaldı. 140 kişiden ancak 18 kişi kıt'alarına iltihak edebildi. Bu faciadan sonra I. ve II. tuğaylarm piyadeleri Anzak tarafına çıkarıldılar »

7- « Artık ordunun ihrac sahası Anzak sahili oldu. Fakat nakliye gemileri Kabatepeden gelen ateşten korunmak için uzakta demirliyorlardı. Bu sebebden askerin çıkarılması uzun sürüyordu. İki tuğayın da saat 9 a kadar çıkarılması ümid olunurken, son taburun son erinin çıkması saat biri bulmuştu [zevalden sonra saat bir] ».

Yine kıtabın yazdığına göre saat 6 raddelerinde bütün ihrac sahili temizlenmişti.

İHRAC HAREKETİ ZAMANINDA ARIBURNUNDAKİ TÜRKLERİN KUVVETİ VE SAHİL MÜDAFAA TERTİBATI

8- İngilizlerin kendi ağızlarından dinlediğimiz harekâtını şimdilik burada bırakalım. Türklerin bu ihraca karşı ne yaptıklarını ve kuvvetlerinin neden ibaret olduğunu, ihracı neden menedemediklerini, vesaikından tetkik edelim. Bu kadar zorlu bir düşmana yalnız başına karşı koymak talihini taşımış olan buradaki küçücük türk kıt'asının şeref ve hukukunu müdafaa için de bu tarihî hâdiseyi aydınlatmak vazifedir.

Bunun için; Çanakkale Boğazının müdafaasını üzerine alan 5. türk ordûsunun 25 — Nisan — 915 teki umumî konuşunu ve bunun yalnız Arıburnu ihracı ile alâkadar olan küçük konuşlarını baştan aşağıya doğru gözden ve mütaleadan geçirmek lâzımdır. Bu konuş [Kroki — 1] de gösterilmiştir. Buna nazaran:

5. tümen; Yarımadanın Trakya ile birleştiği Saros körfezinin son kenarlarında; 7 tümen; Bolayir mıntakasında [yani dış denizin Boğaz sularına en yakın olduğu dar mıntakada].	Bu sahillere Saros — Bolayir mıntakası diyebiliriz.
3. tümen; Kumkale mıntakasında [yani Boğaz methalinin cenub yakasında]; 11. tümen; 3. tümenin cenubunda ve yanında yani Kumkale mıntakasınm Beşike sahilinde;	Kumkale — Beşikeler mıntakası diyebiliriz.
9. tümen; Anafartalar ovasının ortalarındaki Azmakdereden itibaren Seddülbahire kadar; 19. tümen; 9. tümenin şimal yanında, karargâhı Biğalıda.	Maydos mıntakası diyebiliriz.

Bunlardan başka bir müstakil süvari tuğayı Saros körfezinin şimal sahilinde, Gelibolu jandarma taburu; Gelibolu mevkiinin arızalı dağlık olan garb sahilinde, Çanakkale jandarma taburu; Bozca adanın karşısına düşen Anadolu sahilinde bulunuyorlar.

9- Tümenlerin bu konuşuna bakılınca en kuvvetli tutulan mıntaka Kumkale — Beşikeler mıntakası yani Boğaz methalinin cenubu, Anadolu yakası olduğu anlaşılır.

Bu mes'elede; denizden gelecek taarruz kuvvetlerinin hedef ittihaz edebileceği nokta; ancak Boğazın en dar ve düşman donanmasına Boğazı

kapatmış olan Kilitbahir ve Çanakkale mevkilerinin bulunduğu müstahkem mıntakadır.

Boğazın iki tarafındaki karanın coğrafî vaziyetine göre karadan yüklenecek düşmanın bu hedefe en kısa yerden varabilmesi için hangi müsaid sahile kuvvetlerini çıkarması lâzımgeleceği araştırılırsa; birinci derecede; hedefe en yakın ve ihraca en müsaid olan Kabatepenin bulunduğu sahil olduğu aşikâr olarak görülür.

10- Hedefe ikinci derecede yakın olan Seddülbahir ve Anafartalar müsaid sahillerine gelince:

Bunların; Kabatepe mıntakasının mütemmimi birer ihrac ve manevra mıntakası olmak vaziyeti coğrafisinde bulundukları kabul edilebilir.

11- Saros — Bolayir, Kumkale — Beşike mıntakalarına gelince:

Hedefe nisbeten uzak olan bu mıntakalar; ya Kabatepe ve mütemmimi Anafarta ve Seddülbahir mıntakalarının, yani Maydos mıntakasının kuvvetli tutulduğu ve bu sebebden asıl ihracın buralarda muvaffak olamıyacağı kanaati hâsıl olduğu takdirde; düşman için bu mıntakalar bir ihrac mıntakası teşkil edebilir veyahut Kabatepe ve mütemmimi mıntakalara yapılan asıl ihrac kuvvetlerine yardımcı ve müdafilerin gerilerle muvasalasını kesici tesirler yapmak için ikinci derecede mühim ve mütemmim birer ihrac mıntakası olabilirler.

12- Şu mütaleaya göre, hedefe en yakın sahilleri ihtiva eden Kabatepe ve iki tarafındaki Anafartalar ve Seddülbahir mıntakalarının daha kuvvetli tutulması icab edeceği kabul olunabilir.

Bu Maydos mıntakasını gene şunun için kuvvetli tutmak icab eder ki: Hedefe yakın olan bu sahiller ve bilhassa Kabatepe mıntakası sahili en mühim tabiye noktalarına o kadar yakındır ki, kuvvetli bir ihrac ve seri bir hareket yapan bir düşman; bu noktaları hata ve gaflet işleyen müdafilerden, daha ihrac anında zaptedebilir. Artık verilecek muharebelerde bu noktaları elinde tutabilen taraf, muvaffakıyetinden emin olabilir. Bu mühim noktalar hem Boğazın sularına hem de o sulara kadar olan kara sahasına hâkimdirler. Baskın şeklinde seri bir ihrac ile düşmanın eline geçecek kadar sahile yakın olan bu mühim tabiye noktalarını muhafaza edebilmek için Saros, Bolayir ve Kumkale mıntakalarından takviye kuvvetlerinin yetişmesine; zaman itibarile tahammülü olmayabilir.

13- Ve gene bu sebebledir ki, hedefe yakın olan bu ihrac mıntakalarında müdafaayı deniz kenarında kabul etmek icab eder.

Deniz kenarı; hele geri ile muvasalası emniyetli yollarla da temin edilirse; en kuvvetli bir müdafaa hattıdır. Buna; donanma ateşinin tesiri,

tevehhüm edildiği kadar müessir olamaz. Alelâde hendekleri, çukur; ları tutan metîn yürekli müdafileri susturabilmek için; donanmanın taşıyabileceği mermiler kâfi gelemez.

Deniz kenarında müdafaayı kabul etmek demek; bütün bu mıntakanın sahillerini fasılasız tutmak demek olamıyacağını, bunun ancak ihracı en ziyade cezbedecek mühim ve hâkim tabiye noktalarının müdafaası demek olacağını söylemeğe lüzum görmem.

14- Şimdi Arıburnuna gelelim:

Çanakkale muharebeleri mevzularında Arıburnu denildiği zaman haritada görülen denize doğru çıkmış (Şimal Arıburnu) ve (Cenub Arıburnu) ismindeki yalnız iki hafif burun anlaşılmamalıdır.

Arıburnu; o hafif burunlarla beraber bu burunları teşkil eden ve Kabatepeye doğru sahile müvazi sırtlar yani kollar salan Kocaçimen dağının payelerine şamil bir isimdir. İngiliz ihrac ordusu bu şümullü (Arıburnu) ismine mukabil (Anzak) ismini vermiştir. Anzak kelimesi ayni zamanda iki çıkıntı burunun arasındaki hafif koya da mahsus bir isimdir.

İşte bu Arıburnu; Kabatepe ihrac mıntakasından madud mühim bir kısımdır. Kabatepe burnunun bulunduğu sahil; en ağır muharebe vasıtalarının karaya çıkmasına müsaid ve hedefe en yakın münhat, maniasız bir ihrac kapısı ve yoludur. Fakat bu kapının tabiî muhafızı ve hâkimi Arıburnudur. Hernekadar Arıburnu sahili ağır muharebe vasıtalarının çıkmasına, yürümesine gayrimüsaid sarp, arızalı bir sahil ise de Kabatepe sahiline ve ovasına hâkim ve müessir sırtları, tepeleri havi bir mıntakadır. Arıburnu mıntakasını müdafilerden ele geçirmeden ve emniyet altına almadan ihrac kuvvetlerinin Kabatepe sahillerinden karaya çıkması ve hedefe yürümesi hemen imkân haricinde denilebilecek kadar tehlikelidir.

15- Gene bu Arıburnu mıntakasından madud öyle mühim tabiye noktaları vardır ki, Boğazın sularına kadar olan kara sahasına ve o sulara hâkim ve müessirdir. Yalnız bukadar değil; hattâ düşmanın hedef ittihaz ettiği Boğazın dar ve müstahkem mıntakasının mühim müdafaa unsurlarından olan Anadolu sahilindeki Nare burnu, Mecidiye ve Hamidiye istihkâmlarını o tabiye noktalarından, uzun menzilli toplarla 9000 ilâ 13000 metre nişangâhlarla yandan ve hattâ arkadan ateş altına almak mümkündür.

Bu tabiye noktaları da şunlardır: Kocaçimen dağının Çonkbayırı tepesile bu tepeden itibaren Kabatepeye doğru uzanarak inen ve üzerinde Suyatağı, Kemalyeri, Göktepe, Kavaktepe noktalarını taşıyan

sırttır. Arıburnu harb sahasında türk topçuları, bu sırt üzerinde mevzi aldıkları için bütün bu sırta « Topçular sırtı » ismi verilmiştir.

İngiliz ihrac kuvvetleri koumutanlığı da Çonkbayırı tepesile buradan ayrılan Topçular sırtının ehemmiyetini takdir etmiş ve çok doğru olarak; çıkan kuvvetlere, hemen bu tepe ve sırtın tutulması vazifesini vermiştir. Bunu yukarıda satırlarını hulâsaten yazdığım İngilizlerin yazılarından anladığımız gibi ilk 25 — Nisan — 915 ihrac muharebesinde telef olan ingiliz subaylarından birisinin üzerinde çıkan haritada kurşun kalemile çizilmiş bir işaret görmüştüm ki bu işaret; sahilde takriben balıkçı damları noktasından yine takriben Çonkbayırı tepesine kadar ve bu tepeden itibaren Topçular sırtı üzerinden Kabatepeye doğru çizilmiş bir kurşun kalem çizgisi idi. Bu subay ilk çarpışmalarda Topçular sırtının Garb eteklerinde telef olmuş idi. Bu işaretle daha o günü İngiliz kuvvetlerinin bu hattı tutmak istedikleri kanaatı hasıl olmuş idi.

16- Arıburnu sırtları yalnız Kabatepe mıntakası için değil; aynı derecede Anafartalar ihrac mıntakası için de mühimdir. Bilhassa Çonkbayırı ve Çimentepeler, Anafartalardan çıkacak mütearrızlar için ilk elde etmek mecburiyetinde kalacakları birer mühim tabiye noktalarıdır. Nasıl ki İngilizler; 6 — Ağustos — 915 te Anafartalar ihracını daha yapmağa başlarken $\frac{6}{7}$ gecesi baskın hareketile Çonkbayırını ele geçirebilmek için büyük zahmetler ve fedakârlıklar ihtiyar etmişlerdi. [1]

Hulâsa olarak denilebilir ki: Gerek Kabatepeye gerek Anafartalara ihrac yapacak mütearrız kuvvetler; bu hareketlerini temin edebilmek için evvelemirde; her iki mıntakaya hâkim olan Arıburnu sırtlarını ve tepelerini ele geçirmek mecburiyetindedirler.

17- İzahına çalıştığım bu ehemmiyet ve nezaketi sebebiledir ki ister Kabatepeden ister Anafartalardan ihrac yapmak isteyecek düşmanı sahilden karşılamak vazifesile Arıburnunun kuvvetli bulundurulması icabeder ve 1 — Nisan — 915 tarihine kadar yani 5. ordu komutanlığı filen Boğazın müdafaasını üzerine aldığı tarihlere kadar Arıburnuna ehemmiyet verilmişti. Mezkûr tarihe kadar Boğazın muhafazası gerek müstahkem mevki komutanlığı gerek III. kolordu komutanlığı uhdesinde iken 27. Alay bu Arıburnu mevziinde çok çalışmış, tahkimat yapmış, yollar açmış hattâ Arıburnu sahiline çıkacak düşmanı yan ateşine almk için Kabatepe burnunun donanma ateşine kapalı bulunan tarafına hemen deniz kenarına bir de mantelli topu yerleştirilmiş idi. [2]

[1] O zaman Anafartalar Komutanı bulunan elyevm Sayın Cumur Başkanı KAMÂL ATATÜRKün bizzat başında bulundukları azimkâr bir türk hücumile ingiliz kuvvetleri bu bayırdan aşağılara atılmışlardır.

[2] Mantelli topu; dakikada azamî üç, nihayet dört mermi atan kullanılması külfetli, ağır ateşli kamalı toplardandır. İngilizlerin ihrac esnasında uğradıkları Kabatepe ateşi bu topun ateşidir. Daha Cenupta Palamutlusırtın gerisindeki ağır ateşli, aynı veçhile kıymetsiz, obüs toplarının da tesiri olmuştur.

18- Fakat 1 — Nisan — 915 tarihinden itibaren 27. alaydan bir tabur 9. tümen komutanlığının doğrudan doğruya emrine alındı. [Kroki — 2] de gösterildiği üzere bu tabura; şimalen Anafartalar mıntakasındaki Azmakdere ağzından başlayarak ve Arıburnu, Kabatepeden geçerek cenuben Çamtepeye kadar uzanan deniz kenarını temin etmek ve gözlemek vazifesi verildi. 27. alayın mütebaki iki taburu ile makinalıtüfek bölüğü de mezkûr tümenin ihtiyatı olmak üzere geriye, Maydos beldesinin garbindeki zeytinliğe alındı. Bu tarihten itibaren bu deniz kenarının muhafazasına memur edilen taburu üzerinde; alay komutanının o vazife itibarile irtibatı kalmamış, tabur doğrudan doğruya mezkûr tümen komutanının emrinde kalmış idi.

19- Şimdi taburun üzerine verilen muhafaza vazifesini tetkik edelim:

a) Azmakderenin ağzından Çamtepeye kadar uzanan bu deniz kıyısı 12 kilometre uzunluğundadır;

b) Bu taburu, düşman ihracında kuvvetlendirecek en yakın ihtiyat kuvveti Maydostaki tümen emrinde bulunmakta olan 27. alayın iki taburudur. Bu iki taburun; o deniz kıyısının kendisine en yakın noktasını teşkil eden Kabatepeye uzaklığı yedi sekiz kilometredir. Arıburnuna ve diğer noktalarına daha uzak düşer;

c) Bu sahil; düşmanın hedef ittihaz edeceği Boğazın dar ve müstahkem olan mıntakasma en yakın bir sahil olduğu gibi yukarda isimleri zikredilen en mühim tabiye noktalarına da pek yakındır. O kadar yakındır ki, bu noktaları süratle tutabilecek düşmanı donanma ateşi de himaye edebilir. Şu üç mühim sebebden dolayı taburun vazifesi çok ağır ve nazikti.

20- Taburun müşkül bir vaziyette bulunduğunu ve düşmanın meselâ geceleyin anî bir ihracı karşısında sıkıştığı bir zamanda imdadma yetişmenin imkânı olamıyacağını düşünerek alayımm mütebaki kuvvetinin Maydosa alınmasının hikmetini anlamak ve imkân varsa alayı, mezkûr tabura yakın bulundurmak maksadiyle Tümkomutanlık nezdinde şifahî mütaleat ve temenniyatta bulundum. Cereyan eden konuşma neticesinde bu tarzdaki müdafaa tertibatının; Orkomutamn, mıntakayı teftişten sonra ifasını emir ve taleb ettiği kararının icabı olduğunu anlamıştım.

21- Orkomutan müteveffa Liman von Sanders Paşanın bu işteki kanaat ve kararını « Türkiyede Beş Sene » namı altında yazdığı eserinden okuyalım [Eserin tercümesi sahife 57 son satırından

itibaren]: «26 — Mart tarihine kadar mevcud olan beş tümenin tertibatını kâmilen tebdil etmek iktıza etti. Çünkü o zamana kadar bunlar başka bir esasa riayeten tertib edilmiş idi. Adeta edvarı kadimedeki hudud muhafız kıtaatı gibi bütün sevahile taksim edilmişti. Sahile çıkacak düşman gerçi bu tertibatla her yerde biraz mukavemete tesadüf edecek idise de geride ihtiyat olarak hiçbir kıt'a ahkonmuş olmadığından şedid ve müessir mukabil taarruzlar icrasıyle düşmanın durdurulması kabil olamıyacaktı. Ben her tümenin kuvvetlerinin toplu tutmasını ve her tümenin kendi mıntakasında sahilde ancak en mübrem emniyet tertibatını bulundurmasını emrettim. Hadisat ne suretle zuhûr ederse etsin; kuvvetimiz az olduğundan muvaffakıyeti kat'iye için yegâne çare muannidane bir sebat değil, her üç muharebe grupunun cevval bulunmasından ibaretti. Sahil tarassud vezaifi saikasıyle tamamen uyuşmuş kalmış olan türk kıtaatını vaziyeti cedideye göre cevval bir hale getirmek için yürüyüşler ve tatbikat yaptırmak ta en lüzumlu tedabir cümlesinden idi».

22- Ordu komutanlığının yüksek işlerine taallûk eden karar ve kanaatlerinin leh veya aleyhinde mütalea yürütmek kalemimizin haddi ve mevzuumuzun da hududu dışarısındadır. Mevzuumuz; bir alayın bir günlük muharebe sergüzeştidir. Binaenaleyh ordu komutanının yalnız bu sergüzeşt üzerinde tesiri görülen kararından ve netayicinden bahsetmek zarureti vardır ve bu meyanda alaydan büyük, ordudan küçük komuta eshabını müteessir ettiğine ihtimal verdiğim, müşarileyhin bazı mütalealarına karşı da bu eserimiz tarih huzurunda bir şahid mevkiinde bulunduğu için, bu mütalealarına karşı da gördüğünü, bildiğini söylemek mevkiindedir.

23- Fakat her şeyden evvel; komutası altında bulunan bizleri; daha ziyade canlandırmak, vazifeye, intizama daha kuvvetli yürütmek, taarruzî temayülâtımızı ve kabiliyetimizi daha ziyade arttırmak hususunda — millî izzeti nefsimize dokunmaksızın — müteveffayi müşarileyhin sert ve muhteşem askerî şahsiyetlerinden kemali samimiyet ve asabiyetle masruf olan himmet ve şiddeti bu vesile ile de takdir ve teşekkür ile yadetmek borcumuzdur.

24- Kaldı ki, kendilerinden evvel Boğazın karadan müdafaa mes'uliyeti gerek müstahkem mevki komutanlığı gerek III. kolordu komutanlığı üstünde iken Maydos mıntakasında sahil boyunca alınmış olan tertibat; müşarileyhin müdahalesinden sonra alınan mübrem zayıf tertibatın aynı idi.

Şu farkla ki: Bazı tümen ihtiyatları, tümen komutanının yanıbaşında bulunsun diye çok geri uzaklarda değil; ancak ihracın vukuu en ziyade muhtemel olan noktaların yakın ve vasatı gerilerinde bulunduruluyor idi. Meselâ bir zamanlar 27 alayın büyük kısmı Arıburnunun hemen gerisinde bulunduruluyordu ve burada bulundurulan bu büyük kısmı ayni zamanda Anafartalar ve Kabatepe münhat sahalarına vukubulacak ihraca; hemen müdahale içindi ve bu tarzdaki tertibat; kıtaatın cevval bulundurulmasına ve yetiştirilmesine mâni değildi. Bu ihtiyatlar; herhangi bir zamanda istenilen noktaya, bulundukları yerlerden yine tahrik edilebilirlerdi. Bu ihtiyatlar; ihracın en ziyade muhtemel bulunduğu noktalara yakın bulunuyor diye tümenlerin elinden çıkmış, dağılmış bir kuvvet addedilemezdi ve yürüyüşler ile tatbikat için de bir mâni teşkil etmiyor idi ve bunlarda da yine çalışılıyor idi.

Bu iki nevi müdafaa tertibatı şu yolda tefsir olunabilir:

Birisi: Karaya kısmen olsun ayağını attıktan sonra gerilerden yürütülecek kuvvetlerle düşman üzerine atılmak; diğeri, düşmanı deniz kenarında karşılayarak karaya ayak bastırmamak.

Maddeten düşünülecek olursa taayyün edecegi gibi; karaya çıkmış ve oldukça yerleşmeye vakit kazanmış ve donanmasının muzaheretlerine dayanmış bir düşman kuvvetini denize atmak veya esir etmek; ancak faik değil fakat hâkim ve nafiz bir ateş kuvvetile mümkün olabileceği tecrübelerle de anlaşıldı.

Bizim o zaman topçu kuvvetimiz sahra ve cebel toplarına inhisar ediyordu. Bu topların ateşi; diz siperlerine girmiş bir hedef üzerinde bile tesir yapamıyacağı malûm idi. Hele arazinin sahillerde az çok arızalı ve ölü zaviyeli olması; düşmanın ihtiyatlarını mükemmelen setir ve muhafaza edebilirdi. Şu halde karaya çıkan bir düşman kuvveti alelâcele bir mevzi işgal ve portatif kazma küreklerile de tahkim edebileceğine ve bizdeki topların da dik mahrekli olmadıklarına göre donanmasına dayanan bir düşmana, karaya çıkmağa müsaade etmenin ne netice verebileceğini kestirmek güç değildi. Her maksadın istihsali için alelıtlak süngü kuvvetine ve askerin hücum kabiliyetine güvenmek ve plânları bu kanaate bina ettirmek te asrın müthiş esliha tesirini inkâr etmek olurdu.

Esasen müşarileyhin iltizam ettiği müdafaa tarzının esbabı mucibesini izah eden; yukarıda 21 numaralı fıkra satırlarında suretini yazdığımız sözlerinde kendileri; geriden yürütülecek toplu kuvvetlerimizle düşmanı atmak demeyip « düşmanı durdurmak » tabirini kullanmaktadırlar. Bu kelime; üzerinde durulacak bir kelimedir. Acaba ihrac başlamazdan evvel yani bu müdafaa tarzını tatbik emrini verdikleri zaman dahi düşmanı karaya çıktıktan sonra durdurmak gayesi mi istihdaf edilmiştir?

Düşmanı durdurmak demek; karaya çıktıktan sonra orada bağlamak gibi bir mana dahi ifade edebilir ki, esasen Çanakkale muharebelerinin cereyanı sırasında ağızdan ağıza dolaşan dedikoduları doğuran da bu tarzı müdafaa ve netayici olmuştu.

28- Karaya ayak bastırmamak için düşmanı deniz kenarından karşılamak mes'elesine gelince; denizin müdafiler lehine ihdas ve temin edeceği vaziyetten dolayı çok az bir kuvvetle muvaffakıyet istihsal olunabileceği kanaati kuvvetli idi.

Maahaza bu iki müdafaa usulünün yerine göre faide ve mahzurları yok değildir. Boğazın karadan müdafaası noktai nazarından bu iki müdafaa usulünün hangi mıntakada hangisinin faideli, hangisinin mahzurlu olacağını tetkik etmek mevzuumuz haricindedir.

29- Ancak Maydos mıntakasında, yukarıda 14, 15, 16, 17. fıkralarda izah edilen şartlar sebebile düşmanı deniz kenarında karşılayarak karaya ayak bastırmamak tarzındaki müdafaanın kabulünde zaruret vardır. Çünkü; düşmanın varmak istiyeceği hedef bu mıntakanın ihrac sahiline yakındı ve bu hedefe vusul için elde edilmesi, düşman için mutlak elzem olan muhim tabiye noktaları da ihrac kuvvetlerinin bir hamlede zaptedebileceği ve bunun için donanmasının da yardım edebileceği kadar sahile yakındı. Bu sebebden dolayı idi ki, 5. ordunun teşekkülünden evvel Boğazın karadan müdafaası mes'uliyetini üzerinde taşıyan türk komutanları bilhassa Maydos mıntakasının Arıburnu ve emsali ihrac sahalarına hâkim olan noktaları kuvvetli bulundurmak ve buralarda düşmanı deniz kenarında karşılamak tarzındaki müdafaayı kabul etmişlerdi.

30- Şunu da söylemek lâzımdır ki, o zamanlar, ingiliz donanmasının zengin ve yüksek infilâklı ateşi karşısında müdafilerin ne dereceye kadar mukavemet edebileceği ve bu müdafilerin ihrac teşebbüsünü men'e muvaffak olup olmayacakları etrafında iki fikir çarpışıyordu. Müdafaa tarzlarının değişmesine; bu yoldaki kanaatlerin de saik olduğu kabul olunabilir.

31- Hangi tarafın haklı olduğunu hâdisat güstermiştir. 25 — Nisan — 915 ihrac muharebeleri Türklerin lehine kazanılmış muvaffakıyetler kaydetmesine rağmen orkomutanlığın bu mıntakada tatbik ettirdiği müdafaa tarzını cerhetmiş ve belki başka cephelerde dökülecek olan iki taraf kanının sekiz ayda Gelibolu yarımadasının topraklarında akması netayicini vermiştir. Belki bu netayicin verdiği tesirlere binaen, tatbik ettirdiği sahil tertibatını nazarı umumîde haklı göstermek için; yukarıda 21 numarada sureti yazılan esbabı mucibeyi; içinde

bulunduğumuz mıntakaya göre gayrivarid, bazı şiddetli tefsirlerle takviye etmek istemiş olmalıdırlar.

Esasen; hedefe yakın olan Kabatepenin şimal ve cenub sahillerine düşmana ayak attırmamak için, değil böyle sefer vaktinde; hattâ hazar vaktinde bile müdafaa tesisatında bulunmak ve bunu müstahkem mevki komutanlığına ilhak etmek icab edeceği mütalea olunabilir.

Bu sahilde bir veya iki noktanın tahkimi başka bir sebeble de lâzımgelebileceği bir misal ile izah edilebilir. Şöyle ki:

18 — Mart — 915 muharebesinde ingiliz ve fransız donanmaları; istihkâmatı, Boğazdan yaptıkları taarruzla düşürememişlerdi [kara muharebeleri daha başlamazdan bir ay kadar evveldi]. Arkadan yapacağı ateşle Kilitbahir istihkâmlarını körletmek için İngilizler Küin Elizabet drednodunu Kabatepe burnunun cenubugarbî açıklarına getirdiler. En büyük toplarıyle itinalı ve hesablı atışa başladılar. Orta boylu adamlara yakın bir uzunluktaki koca mermiler; Kilitbahrin garbinde denizden 200 metre yükseklikteki yaylâyı ve Kayaltepeyi dik bir kavis ile aşarak istihkâmatın yanıbaşlarına dik bir zaviye ile düşmeğe başlamıştı. Mermilerin düştüğü ve patladığı yerler; Boğazın iç tarafında bulunmakta olan ingiliz nöbetçi harb gemilerinin birisinden gözleniyor ve telsiz ile Küin Elizabete bildiriliyor ve ona göre nişangâh tanzim ediliyordu. İstihkâmın birisi; arkadan gelen bu koca mermiler altında tehlikede idi. Küin Elizabeti gûya susturmak için Kabatepe burnunun takriben bir kilometre cenubunda muvakkaten bulunmakta olan 9. sahra alaymın I. taburunun bir bataryası Küin Elizabetin güverte toplarını hedef ittihaz ederek 7,5 luk toplarıyle ateş açtı. Hatırımda kaldığına göre 40 küsür dane attı ve isabetler oldu. Fakat Küin Elizabet hiç istifini bozmadan Kilitbahir ateşine devam ediyordu. Yalnız 18 lik topları; bataryamıza derhal grup ateşlerile cevab verdi. Bataryamız ile Küin Elizabet arasmda, önümüzde bir düello cereyan etti. Koca zırhlıya bir tesir yapamıyacağını anlayan bataryamız beyhude mermi sarfetmemek için ateşini kesti. Bizden çok fazla mermi atan zırhlının ateşi de bataryamızın yalnız cephane arabalarından birisinin tekerleğini ehemmiyetsiz zedelemiş oldu. İki taraf da sustu. Fakat Küin Elizabet mahud gayet ağır ve hesaplı ateşine devam ediyordu. Küin Elizabeti oradan uzaklaştıracak, o sahilde büyük çaplı toplara ihtiyac olduğu o sırada hissedilmiş oldu. Maahaza Küin Elizabeti susturmak için Barbaros zırhlımız Maydosun şimalindeki Kilya koyuna yanaştı ve oradan yaptığı rasadlı atış ile mermilerini Küin Elizabetin pek yakınlarına ve hattâ birisini geminin su kesimine düşürmesi üzerine Küin Elizabet Kilitbahre yaptığı ateşi kesti ve uzaklaştı.

Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik Ef. boyun noktasında ihtiyat takımının yanında idi. Bu nokta telefonla Kabatepedeki tabur komutanlığına merbutttu.

Bölükler; üç takımdan teşekkül ediyordu. Takımlar; dokuzar mangadan mürekkepti. Mangalar da dokuzar tüfekli idi. Bu suretle bölükler 250 mevcudunda bulunuyordu. O zamanlarda yalnız alaylarda, dört tüfekten müteşekkil birer makinalıtüfek bölüğü vardı. Bu sebebden taburlarda ne hafif ve ne ağır hiçbir makinalıtüfek yoktu.

TÜRK MÜFREZELERİ; DÜŞMANIN İHRAC KUVVETLERİNİ NASIL KARŞILADILAR?

Bölük komutanı ile yanında ihtiyatta bulunan üçüncü takımın hareketi ve Yüzbaşı Faik Efendinin ifadesi

İngiliz kuvvetlerinin nasıl karaya çıktıklarını kendi ağızlarından dinledik. Şimdi, türk müfrezelerinin bunları nasıl karşıladıklarını; ihrac mıntıakasını işgal eden dördüncü bölük Yüzbaşısı Faik Efendinin ağızından dinleyelim:

«O gece saat iki raddelerinde ayışığı henüz vardı. Yanımdaki ihtiyat takımından çıkarılmakta olan gözcüler (Bigalı İdris ve Gelibolulu Cemil) idi. İleri açığımızda birçok düşman gemilerinin görünmekte olduğunu haber verdiler Kalktım, dürbünle baktım. Tam karşımızda fakat epeyce uzaklarımızda büyüklüğü küçüklüğü farkedilmeyen birçok gemilerin vücudunu gördüm. Harekette olup olmadıkları anlaşılamıyordu.

Derhal tabur komutanı İsmet Beye evvelâ telefonla şifahen; sonra raporla malûmat verdim. Bana şifahî olarak «telâşe mahal olmadığını, ihracın olsa olsa Kabatepeye olacağını» dermeyan ederek bu gemileri gözlemekte devam etmekliğimi cevaben söyledi. Ben yine tarassud mahalline gittim baktım; bu defa bunları daha kalabalık gördüm ve bize doğru hareket eder gibi olduklarına hükmettim. Alelusul tümen komutanlığına malûmat vermek üzere telefon başına gittim. Tahminen saat iki buçuk var idi.

Tümen karargâhından karşıma mülhak Asteğmen Nuri Efendi çıktı; söyledim.

Cevaben bana; «telefon başından ayrılma; Kur. Başkanına söyleyeyim» dedi. Biraz sonra geldi: «Bu gemilerin kaçı nakliye kaçı harb gemisidir?» diye sordu. Ben cevaben; «karanlıkta bunun seçilmesine imkân olmadığını, yalnız gemilerin adeden külliyetli olduğunu» söyledim.

Muhaberemiz bundan ibaret kaldı. Bir müddet sonra ay battı. Gemiler karanlıkta görünmez oldu. İhtiyat takımına silâhbaşı yaptırıldı; emre hazır idi. Neticeye intizar ediyordum ve ileriyi gözlüyordum. Bir zaman sonra bir silâh cayırtısı koptu. Şimal Arıburnu ilersinden torpido olmalarına ihtimal verdiğim küçük gemilerden makinalıtüfek ateşi yapıldığını gördüm, mermilerin bir kısmı üstümüzden aşıyordu. Derhal takımı, Şimal Arıburnuna hâkim olan yüksek sırttaki siperleri tutmak için hareket ettirdim. Yalnız iki mangasını Ahmed çavuş komutasında merkez tepenin deniz kenarına hâkim siperlerine gönderdim. Aynı zamanda tabur komutanına hitaben düşmanın Arıburnuna ihraca başlamak üzere olduğunu ve ihtiyattaki takımla o taraftaki mevzie gideceğimi raporla yazdım ve telefonla çekilmesini emrettim ve hemen takımla beraber hareket ettim. Yolda giderken gemilerden gelen ateşin altında idik. Yüksek sırta geldik. Arıburnunun şimal sahiline karşı mevcud olan siperleri tuttuk. 1300 metreden ateş açtırdım. Biraz ilerimizdeki Haintepe siperlerinde bulunan 2. takım bidayettenberi muharebeye tutuşmuştu. Düşmanın askerini hâmil teknelerini torpidolar çekiyordu ve sahile yaklaşınca ipleri bırakarak tekneleri aldıkları süratle terkediyordu ve torpidolar ateşlerine devam ederek geri çekiliyordu. Bizim ateş ettiğimiz tekneler — sahil sığ olduğundan — açıkta kaldı. Düşman efradının bir kısmı vuruldu, teknelerde kaldı; vurulmayanlar denize atladı, ancak beş on eri kurtulup ölü zaviyeimize girdi. Bir müddet sonra arkamızdaki Korkudereden düşmanın arkamızı çevirmekte olduğunu haber aldım. Lâpsekili Muharrem çavuş emrinde iki bombacı er gönderdim O dereye hâkim siperlerin birisinden bombalar attılar. Bu sırada 100 metre solumuzdaki dikliklerden bulunduğumuz sırta çıkan düşmanın ateşine tutulduk. Bu tarafa karşı mukabeleye başladık. Bu mücadelede takımın komutanı [Gelibolulu Süleyman çavus] yaralandı. Eratımız da vuruluyordu. Ben de kasığımdan ağır bir yara aldım ve takıma komuta edemiyecek bir halde kaldım. Takımın komutasını Lâpsekili Muharrem çavuşa bıraktım ve geri çekildim, gün henüz ağarıyordu. Takım daha bir müddet muharebe etmiş ve Muharrem çavuş da vurulduktan sonra birkaç kişi kalan erat; arkalarının kesildiğini anlayarak sarp yamaçlar arasından balıkçı damlarındaki 1. takıma iltihak etmişlermiş. Ben Kocadere köyüne giderken Kanlısırttan bize karşı « Mehmed dur! » gibi sesler işittik. Bunların İngiliz olduklarını ve Kanlısırtı işgal etmiş olduklarını anladık »

Haintepedeki 2. takımın hareketi:

Yüzbaşı Faik Efendi; Biga hastanesinde tedavi edilirken aynı hastanede tedavide bulunan bu bölüğün — Arıburnuna hemen muttasıl gerisindeki Haintepe siperlerini işgal eden — 2. takımın komutanı Asteğmen Muharrem Efendiden şöyle dinlemiş olduğunu söylemektedir:

«Düşman gemilerini evvelâ uzaklardan gördüklerini ve siperleri tuttuklarını ve düşmana intizar ettiklerini, kendilerine yaklaşan tekneleri gördüklerinde ateş açtıklarını ve düşmanın evvelâ denizden gelen ateşlerile mukabele gördüklerini ve bu muharebede denizden gelen mermilerle takım komutanı Muharrem Efendinin iki omuzundan yaralandığını ve yaralı olmasına mebni geriye çekilirken bir de kolundan yani üç yerinden yaralandığını beyan etmiştir. Bu takımın; denizden, karadan gelen ateşlere mukabele ettiği ve efradından ancak üç dört kişinin kurtulabildiği Bölük Komutanı Faik Efendi tedaviden sonra bölüğe iltihakında yaptığı tetkikat ile anladığını söylemiştir».

Asteğmen Muharrem Efendinin Yüzbaşı Faik Efendiye söylediği yukardaki ifadesine karşı Kabatepe noktasında bulunmuş olan 3. bölüğün komutanı teğmen Asım Efendi de gördüklerini şöyle söylüyor:

«Düşman gemilerini ve bazı fenerlerini uzaklarda gördük ve bunları gözle takib ettik ve hazırlandık. Bu tekneler Arıburnuna ancak çok yaklaştığı zaman oradaki askerlerimiz tarafından üzerlerine ateş açıldı, teknelerden de makinahtüfeklerle mukabele olundu ve biz de mantelli topla ateşe başladık.

Bu ifadelere nazaran:

a) Arıburnu noktasındaki takımın baskına uğramadığı muhakkak olmakla beraber teknelerin karaya asker çıkaracakları zamana kadar takımın ateş açmadığı, ancak teknelerin yanaşacağı zamanda ateş açtıkları anlaşılıyor. Bu bir hata idi. Arıburnundaki bu takım eğer bu tekneleri birkaç yüz metre mesafeden ateşle karşılamış olsaydı hiç şüphesizdir ki, Avusturalyalıların karaya çıkışı kendilerine pahalıya mal olabilirdi. Fakat ilk yanaşan on iki tekneye uzaktan açılacak bu ateşin Haintepedeki [Arıburnundaki] azamî 60 tüfeğin ateşi olup bunun da karanlıklarda on iki tekneye dağılması bütün bu kayıkları karaya yanaşmaktan menedecek tesiri yapacağı ihtimalini zayıf düşürür. Ancak teknelerin karaya yanaşacağı sıraya kadar ateşe geç tutulmaları ve bu tekneleri çeken motörlerin makinalıtüfeklerile mukabela görmeleri ve ateşin zayıf olarak on iki tekneye dağılması ilk Avusturalyalı kuvvetlerin çok az bir zayiat mukabilinde karaya çıkmış olmalarına badi olduğu anlaşılıyor;

b) Asker bindirilen teknelerin boşaldıktan sonra gerisi geriye götürülmeyip aldıkları süratle kendi başlarına terkedildikleri anlaşılıyor. Belki Arıburnu şimaline yanaşmak istiyen tekneler gerek balıkçı damlarından gerek Yükseksırttaki üçüncü ihtiyat takımından ateşe tutuldukları için kendi başlarına terkedilmiş olabilirler;

c) Arıburnu şimaline yanaşmak isteyen teknelerdeki eratın çok zayiat verdikleri ve o taraftan İngilizlerin ihrac yapmaktan sarfmazar ettikleri keza anlaşılıyor;

d) 5 numaralı satırlarda yazıldığı üzere İngilizlerin; «soldan karaya çıkan on birinci ve on ikinci bölüğün dik yamaçları çıkarken bir türk mevziinin kendilerini karşıladığı ve zayiat verdirdiği. ilah.» suretinde izah ettikleri hâdisenin, Yüzbaşı Faik Efendinin yaralandığı hâdise olduğu anlaşılmaktadır.

e) İhrac ve müdafaa kuvvetlerinin yüzyüze cereyan eden mücadelesine evvelâ Haintepedeki ikinci takım ve müteakiben ihtiyattaki üçüncü takım girmiş bulunuyor. Her iki takımın zayiatı; mahıv neticesine varan bir fedakârlık timsali olmuştur.

39- Balıkçı damlarındaki birinci takım :

Bu takımın 60 : 70 kişilik kuvveti vardı. Bunlar düşmanı ay ışığında iken yaklaşır gibi görmüşler ve siperleri tutarak neticeye intizar etmişler. Ay battıktan sonra ilk ihrac kuvvetlerini taşıyan teknelerin kendilerine doğru gelmekte olduklarını görmüşler ve ateş açmak için yaklaşmalarını beklemişler, fakat bu tekneler burunlarını Arıburnu istikametine çevirmişler ve oraya yaklaştıklarında karanlık içinde iki tarafın ateşe başladıklarını görmüşler ve kendileri de — karanlık olmasına rağmen — ateşe başlamışlar. Hava ağarmağa başladığı zaman 2 ve 6 numaralı satırlarımızda ingiliz eserinden aynen alınan satırlarda da beyan edildiği üzere Arıburnu şimaline doğru ve daha sonra kendilerine doğru yanaşmak isteyen ihrac kuvvetlerini iyi isabetlerle ateşe tutmuşlar ve kendi yakınlarında karaya can atan bir miktar düşman eratını ateşle takib etmişler ve bunları Arıburnu istikametinde saklana saklana kaçırmağa mecbur etmişler [1] ve bu sırada dahi onlara telefat verdirmişlerdir [2]. Artık düşmanın kendi tesirleri dahiline kuvvet çıkarmadığını görmüşler ve fakat cepanelerini de tüketmişlerdi. Düşmanın Yükseksırtı işgal

[1] 6 No. lı satırlarda yazıldığı üzere İngilizler bu karaya çıkabilen eratın türk siperlerini kolaylıkla işgal ettiklerini yazmışlar ise de böyle bir hâdise vukubulmamıştır. Belki oralarda evvelce yapılmış olan birçok siperlerden birisine ingiliz eratının ateşten tahaffuz maksadıyle girmiş olmaları ve bu ifadelerinin buna müpteni bulunduğu muhtemeldir.

[2] İngiliz kitabında bu takımın karşısına çıkmak isteyen altı sandalda 140 kişiden ancak 18 kişinin kurtulabildiği yazılıdır.

ettiğini ve Kocaçimene doğru ilerlemek istediklerini anlamışlar, bunun üzerine Azmakdere ağzı istikametindeki postalarına, mıntakalarının tarassud ve emniyet vazifesini bırakarak Sazlıdere izini takiben Düztepe civarına çıkmışlardır. Takım komutanı; düşmanın burada önünü kesmek çarelerine tevessül etmiş ve elde kalan tek tük fişeklerle düşmana mevcudiyetini hissettirmiş ve teması muhafaza eylemiştir. Aynı zamanda Çenupta bir muharebenin cereyan ettiğini görmüş [27. alayın taarruzu] ve cepane istemek için ve vaziyeti anlatmak için iki posta göndermiş, bir müddet sonra cepanesizlikten geri geri çekilirken 19. tümen komutanı [SAYIN ATATÜRK] ve maiyeti, müteakiben 57. alayın öncüsü gelmişler ve o alaya iltihak etmişlerdir.

Bu takım; vazifesini muvaffakıyetle yapmıştır. Düşmanı kendi ateş mıntakasına yanaşmaktan menetmiştir. Yanaşmak isteyenleri ağır zayiata uğrattığı 2 numaralı ve 6 numaralı satırlarda yazılan ingiliz vesaikiyle müeyyeddir.

Bu takım; vücudü kalmayan bölüğünün şerefini ve mevcudiyetini 25 — Nisan — 915 muharebesinde de 57. alay emrinde olarak temsil etti ve bu muharebede de takım vazifesini yapmış, zayiat vermiş ve İbrahim Hayreddin Efendi de bu meyanda yaralanarak tedavi için hastaneye gönderilmiştir.

). Bu veçhile Arıburnunda düşmana karşı vatanın kapıcılığını yapmış olan 27. alayın II. taburunun 4. bölüğü; vazifesi uğurunda kendisini kâmilen feda etmiş oldu. Maahaza bu fedakâr bölüğün komutanıyle bütüu takım komutanları, aldıkları ağır yaralarını tedavi ettirdikten sonra yine alaylarına iltihak etmişler, yeniden kurulan şerefli bölüklerinin komuta vazifesini üzerlerine almışlar ve müteakib muharebelere de iştirak etmişlerdir.

Mumaileyhimin dördü de elyevm berhayattırlar.

1- Kanlısırtın cenubugarbisindeki Keltepeye konulan 3. bölüğün; Asteğmen İsmail Hakkı Efendi komutasındaki takımının hareketi:

Bu takım; teknelerin tekarrübünü görür görmez deniz kenarına hâkim siperlerini tutar. Cenub [Arıburnu] istikametinde düşmana yan ateşi açar. Kendilerine doğru ilerlemek isteyen düşman eratını ateşile menederek onları Büyükdereye [Korkuderesi] sokar. Arıburnundaki bölükten malûmat almağa çalışır. Düşmanın ilerlemekte olduğunu anlar. Bu sıralarda sağ ve gerilerinden ateşe tutulur. Bir şehid, iki yaralı verir ve mukabele etmekle beraber arkasını kesilmekten kurtarmak için daha hâkim olan gerideki sırtı tutar ve oradan düşmanı ilerlemekten ateşile meneder. 27. alay taarruza başladıktan sonra bu takım, alayla irtibat tesis eder ve Kanlısırt cenubundan alayın solyanını temin eder.

4 numaralı satırlarda «Kanlısırtı işgal eden Avusturalyalılardan iki bölük ayrılarak Kabatepeyi temizlemek için bu istikamete gönderildiği ve bu iki bölüğün bir türk müfrezesinin ateşile karşılandığı ve her iki bölüğün komutanıyle birkaç subayının yaralandığı ve bölükler çok dağılmış olduklarından Kabatepeye gidemedikleri» suretindeki ingiliz vesaikına müstenid yazılar; takımın bu hâdisesini teyid etmiş bulunuyor.

42- Kanlısırt üzerinde, Kabatepeye karşı mevzide duran ve krokilerde mevzii gösterilen seri cebel bataryasının hareketine ve akıbetine gelelim:

Bu bataryanın Kocaçimen tarafına giderek düşman ihracına ateş açması için 4. bölük komutanı tarafından bataryanın komutanı Yüzbaşı Sadık Efendiye haber gönderildiği; Faik Efendinin muharebe takririnde zikrediliyor. Batarya komutanının bu teklifi kabul etmemesi; belki vazifei asliyesi olan Kabatepe sahillerinde beklenen bir ihracı karşılamak arzusundan ileri gelmiş olabilir. Bu batarya; tabur komutanlığının emrinde idi. Tabur komutanı; yalnız Yüzbaşı Faik Efendiye telefonla verdiği cevabî emrinde icab ederse bataryanın da ateş açması bildirilmiştir. Vesaik bunu gösteriyor. Fakat batarya komutanı doğrudan doğruya tabur komutanından emir almadığından olacak ki müteredddid bir vaziyette Kabatepe istikametine matuf vazifesine bağlanmış ve kendiliğinden vaziyete muvafık bir harekete geçmemiştir. Nihayet düşmanın yaklaştığını anlamış ve topları kaçırmağa çalışmış ise de uğradığı baskın neticesinde hayvanları vurulan üç top namlısı düşmanın eline geçmiş ve diğer bir top ile bataryanın sair aksamı kurtarılabilmiştir. Bu tek top; sahneye yetişen 27. alaya iltihak etmiştir. Bu üç topu nasıl zaptettiklerine dair olan İngilizlerin ifadesi 3 numaralı satırlarda yazılıdır. Fakat bu topların aynı günde 27. alayın hamlelerile nasıl kurtarıldığı ingilizce eserde yazılmamıştır. Bunu ileride beyan edeceğiz.

43- Kabetepede tabur komutanının hareketi ve mantelli tek topu ile bir nordanfildin ateşleri:

Tabur Komutanı Binbaşı İsmet Bey; ilk ihrac haberini Arıburnundaki 4. bölük komntanından telefonla şu mealde aldığını zikrediyor: «Düşman Arıburnuna bir miktar asker çıkardı». Mumaileyh cevaben [Faik Efendiye] düşmanın hemen taarruzla atılması ve icab ederse seri cebel bataryasının da kullanılmasını emretmiştir [Faik Efendinin ifadesi; yukarıda 36 numaralı satırlarda zikredildiği üzere başka türlüdür]. Tabur komutanı; aldığı bu malûmatı aynı mealde Maydosta 9. tümen komutanlığına hemen bildirdi ve Kabatepe burnundaki mantelli tek topuna da ateş açtırdı.

İhracın ciddî olduğunu; tabur komutanı saat beşi geçtikten sonra anlamış ve tümen komutanlığına saat 5 dakika 20 de şu mealde bir raporla bildirmiştir: « Düşmanın bir miktar asker çıkardığı Faik Efendiden bildirilmiş ise de düşmanın hareketi ciddî olduğu anlaşılıyor. Takviyeye lüzumu kat'î vardır ».

44- Tabur komutanı; Arıburnundaki 4. bölüğün akıbetinden bir haber alamadığından ihtiyattaki 1. bölükten bir takımı, Asteğmen Mustafa Efendi komutasında saat 6 raddelerinde Arıburnu gerilerine gönderdi. Bu takım; Kocadere köyünün garbindeki sırtlara gitmiş, yaralı olarak tesadüf ettiği Yüzbaşı Faik Efendiden vaziyeti öğrenmiş; o zaman daha ilerideki Topçular sırtına geçmiş, Kemalyeri noktası şimalinde düşmanın ilerlemesine karşı tedbir almış ve bir müddet sonra oraya gelen 27. alayın III. taburu emrine girerek mukabil taarruza iştirak etmiştir.

45- Kabatepedeki mantelli topu; ağır ateşli olmasma rağmen düşman ihracını bir hayli zayiat verdirerek işgal etti. Palamutlusırt arkasındaki yine ağır ateşli obüsler de ateşlerile müessir olarak nakliye sefinelerinin sahilden uzaklaşmalarına ve bu suretle ihracın geç yapılmasına sebeb oldu. Yalnız mantelli topu 114 şarapnel ve 37 dane atmıştır. Bu topun ateşini Arıburnu ile Kabatepe burnu arasına sokulan bir gemi susturabilmiştir. 2 ve 6 numaralı satırlarda geçen ingiliz yazılarında bu mantelli topçu ateşinin tesiri ehemmiyetle zikredildiği görülüyor.

46- Mütalea:

Arıburnu ihrac muharebesinin birinci safhası bitti. İki tarafın vesaiki bu safhanın böyle cereyan ettiğini gösteriyor. Görülüyor ki, ilk 4000 kişilik ihraci durdurmak yükü 4. bölüğün yalnız II. ve III. takımlarını teşkil eden azamî 160 kişinin üzerine yüklenmiştir. Hernekadar bu bölüğün I. takımı balıkçı damlarından ve 3. bölüğün bir takımı da Kanlısırtın cenubugarbî yamaçlarından bu mücadeleye katılmak suretile hizmetleri geçmiş ise de bunların mevzileri, muhacemenin asıl cereyan ettiği noktadan, nisbeten uzakça idi. Fakat II. ve III. takımlar; denizden, karadan yedikleri ateş altında mütearrızlarla, mahvoluncıya kadar burun buruna çarpışmışlardır. Bunların en ziyade tebcile lâyık olan hareketleri; yakınlarda kendilerine yardım için gelecek bir ihtiyat kuvvetinin yokluğunu bilerek mahvolasıya kadar çarpışmış ve bu veçhile vazifelerini ifaya çalışmış olmalarıdır Şu takdirde; düşmanın Arıburnunda karaya çıkabilmeğe muvaffak olmasmdaki sebebleri, oradaki bir avuç müdafilerimizin etrafında aramak büyük bir günahkârlık olur. Bilâkis; İngilterede; Anzak ihracının bir muvaffakıyet telâkki edildiğini ve bunun;

her devri senevisinde merasimle tebcil edildiğini gazetelerde okumuştuk ki bu hareket te o bölüğümüzün müdafaasına; muhacimlerinin bile yüksek bir kıymet ve şeref vermesi demek değil midir? O halde bölüğümüzün şehid, yaralı bütün heyeti umumiyesi önünde hürmetle eğilmek vazifesi de bize düşer. Bölüğün bu fedakârane müdafaası ağlebi ihtimal mütearrızları şaşırtmış olmalıdır ki; Çonkbayırı ile buradan Kabatepeye inen Topçularsırtı yüksek hattını güneş doğmazdan evvel tutmaktan ibaret olan başlıca vazifelerini yapmak için süratle ilerlemekten çekinmişlerdir ve bunun neticesidir ki, çok geriden gelen ihtiyat kuvvetlerimiz bu mühim ve hâkim hattı; mutearrızlardan evvel tutmuşlardır.

II. FASIL

27. ALAYIN 1. ve 3. TABURLARININ MUHAREBE SAHNESİNE HAREKETİ

İngiliz vesaiki; saat 6 da ihrac sahilini tamamen müdafilerden temizlediklerini söyliyor Yani bundan Yükseksırt, Boyun noktası, Merkeztepe, Kırmızısırt, Kanlısırt hattını tutmuş oldukları anlaşılıyor. Bu; türk vesaikına da mutabıktır. Şu halde ingiliz kuvvetlerinin esas vazifeleri olan (Çonkbayırı — Kabatepe) hâkim hattmı tutmak için artık karşılarında hiçbir mâni kalmamıştı. Bu hat; kendi sağcenahlarına pergel ölçüşü ile 1 kilometre ve solcenahlarma 2,5 kilometre uzaklıkta idi. İngiliz kuvvetlerinin; bu uzaklıktaki hâkim hatta ilerlemelerini ve mütemadiyen karaya kuvvet çıkarmalarını biz serbest bırakalım da bunları saat sekiz raddelerinde ilk karşılayan ve 7 : 8 kilometre bu hâkim hatta uzak bulunan 27. alayın diğer taburlarına geçelim: 18 Numaralı satırlarda da izah edildiği üzere bu alayın 2. taburu Arıburnu — Kabatepe sahillerini muhafaza eden ve bir bölüğü ile Arıburnu müdafaasını yapan ve doğrudan doğruya tümen komutanlığına merbut bulunan taburdur. Diğer 1 ve 3. taburları Maydos beldesinin garb dışarısındaki zeytinlik içindeki çadırlı ordugâhta ihtiyattadır.

Evvelâ bu 27. alayın subaylarıyle eratının kimler olduğunu öğrenelim:

Subayları: Alayın komutanı Yarbay Mehmed Şefik Aker, 1. tabur komutanı Binbaşı Malatyalı İbrahim, 3. tabur komutanı Yüzbaşı Halis, makinalıtüfek Önyüzbaşı Hamdi, alay yaveri Asteğmen Cevdet, alay Başhekimi B. Rakım Bey ve Ef. ler 1. ve 2. taburun bölük komutanları sırasıyle:

1. Taburun bölük komutanları:

Yüzbaşı İsmail Hakkı, Teğmen İzzet, Yüzbaşı Cemil, Yüzbaşı Sadık Ef. ler.

Takım subayları: Asteğmen Talât, Yarsubay Hayreddin, Asteğmen Atâ Mazlum, Asteğmen Emin, Asteğmen Mehdi, Yarsubay Salâhaddin, Asteğmen Süleyman, Asteğmen Suphi, Yarsubay İbrahim Ratıb, Hafız İsmail Hakkı Ef. ler.

İkinci taburun bölük komutanları:

Teğmen Mahmud, Yüzbaşı Refik, Yüzbaşı Asım, Yüzbaşı Faik Ef. ler.

Takım komutanları: Asteğmen Mustafa, Yarsubay Mithad, Asteğmen İsmail Hakkı, Asteğmen İbrahim Hayreddin, Asteğmen Muharrem, Başçavuş Süleyman Ef. ler.

3. Taburun bölük komutanları:

Teğmen İdris ve Müstafa ve Yüzbaşı Ziya ve Galib Ef. ler. Takım komutanları

Asteğmen Lûtfi, Asteğmen Mithad, Asteğmen Cemal, Takımbaşı Hasan, Yarsubay Ziya, Teğmen Celâl, Yarsubay Mucib, Yarsubay Halil ve Zabitnamzedi Medenî ve Abdurrahman Ef. ler.

Makinalıtüfek bölüğü subayları Teğmen Halil, Yarsubay Saadet Ef. ler.

Bu subayların bir kısmı şehid ve kısmı mühimmi yaralı düşmüştür. Daha sair birkaç subayın isimleri maalesef hatırlanamamıştır.

Bu subayların büyük bir kısmı maiyetine karşı hakimiyetini, samimiyetini duygulandırmış, vazifeye bağh, fedakâr, atılgan gençlerdi. Hele içlerinde öyle kıymetlileri vardı ki, her veçhile itimada lâyık idi. Aralarında ancak bir ikisinin yürekleri ve iradeleri hilkaten zayıf çıkmıştı. Fakat bunlar da ekseriyetin hareketine katılmışlardır.

49- Erata gelince:

Alayımızın her üç taburunun ve makinalı bölüğünün silâhlıları; birbirlerine karıştırılmış yüzde elli nisbetinde Biga kazasının; yüzde on beş nisbetinde Gelibolu yarımadasının; yüzde on beş nisbetinde Lâpseki kazasının; yüzde yirmisi Orta Anadolu ile Çanakkaleye yakın diğer muhtelif kazaların köylü ve kasabalı ahalisindendi. Bunların yüzde doksan dokuzu çiftçi idi ve yine bunların tahminen dörtte üçü evli, çoluk çocuk sahibi ve dörtte biri bekârdı. Yaşları yirmi bir ile otuz beş aralarında idi. Kendilerinin heyeti umumiyesine şöyle bir bakıldığı zaman; metîn çehreler, gürbüz vücudlar görünür ve cengâver ırkımızın müstesna vasıfları; vakur bakışlı gözlerinden okunurdu. Bu vasıfları okuyabilenlerin üzerinde bunlar; düşmanlarına karşı yenilmeğe tahammül etmez, muharebenin şiddetinden ve cefasından yılmaz, millî benliği ve aziz vatanı uğurunda fedakâr, cesur, gayyur ve vazifeye candan muti adamlar olduğu tesirini bırakırdı. Bunlar; muharebe için oldukça iyi yetiştirilmiş ve atıcılıkları da ileri götürülmüştü.

50- Alayın heyeti umumiyesinde itaat ve muhabbet kokulu bir imtizac vardı ve yine bu alayın heyeti umumiyesinde « düşmana karşı neden yenilirmişim; mutlaka yenerim! » manasını ifade eden bir benlik ruhu vardı.

Erat; Mavzer tüfeğile silâhlı idi. Taburlarda makinalıtüfek teşkilâtı olmadığı gibi hafif makinalıtüfek te yoktu. Her manganın birer eri; ikişer bomba ile mücehhezdi. Diğer eratın üzerinde portatif kazma kürek vardı. Muharebe ağırlığında ayrıca büyük kazma kürek vardı Alay komutanlığına merbut makinalı bölüğün tüfekleri Maksim nev'indendi [dört tüfek]. Bu tüfeklerin irca yayı ve emsali bazı yedek parçaları, lüzumu kadar yoktu. Bu noksanlığın mahzurunu şükürler olsun ki, ilk 25 — Nisan — 915 muharebesinde görmedik. Fakat müteakıb muharebelerin bazı mühim anlarında, dört tüfeğimizin de bu yüzden âtıl kalmak mahzurlarını gördük.

Eratın giyim itibarile vaziyeti pek fena değildi. Fakat iyi giyinmiş denilemezdi. Yüzde bir nisbetinde; kendi sivil şahsî elbiselerini üzerinde taşıyan sadık ruhlu eratımız da vardı. Bugibi noksanları tamamlamak, alayın kudreti haricinde kaldı. Bu noksanların sebebini; o zamanda devletin fakrında aramak lâzımdı.

İşte maddî, manevî iç yüzünü gösterebildiğim bu kıymetli alaya karşı itimad caizdi. Yeter ki, bu besalet mecmuasının nefsine karşı itimadını arttırmak lâzımdı. Harb san'atinin inceliklerine uymayan kullanmalarla, yerinde olmayan kırdırmalarla onlara, semeresiz zayiat verdirmemek gerekti. İşte bunun içindir ki, Çanakkale muharebelerinde bu alaya komuta ettiğim müddetçe; onların yüksek maneviyatını kırdırmamak, alaylarının manevî şahsiyetine itimadlarını kuvvetlendirmek ve bir muharebeyi kazanmak için onların kıymetli vücudlarının en az zıyaa uğraması yollarını, tedbirlerini araştırmak; sıhhatlerini, gıdalarını, istirahatlerini kollamak uğurunda elden geldiği kadar emek sarfedilmişti. Şunu söylemek isterim ki, bu alayda öyle bir mütekabil itimad, öyle bir ruh ve iman birliği yaşamış ve kökleşmiş idi ki; « alay için icabında bire kadar kırılmak var, fakat yüzgeri dönmek yok » azim ve imanı; en baştan en son erine kadar bütün alayin kafalarında yer etmişti. Bu sözleri yazmaktan maksad; ancak kıt'a komutanlarının bu mühim noktalara nazarı dikkatlerini celbetmektir. Bu kaidelere riayet edenler; muharebelerde muvaffakıyetlerinden emin olabilirler.

Düşman Üzerine Hareket

Alayın Maydostaki I. ve III. taburu ve makinelitüfek bölüğü ile $\frac{24}{25}$ — Nisan — 915 gecesi Kabatepeye giderek bir gece tatbikatı yapmıştık. Gece yarısından sonra saat ikide çadırlara dönmüş ve yorgun

argun uykuya dalmıştık. Çok bir zaman geçmeden top sesleri uykumuzu sarstı. Biz; her gece Boğazdan gelen top seslerine alışmıştık. Fakat bu seslerin istikameti Kabatepe tarafmdandı. Derhal telefon başına fırladım. Tümen karargâhındaki santral vasıtasıyle Kabatepe telefon merkezini buldum. Karşıma kimin çıktığını şimdi hatırlıyamıyorum. Ona sordum: « Bu top sesleri oradan mı geliyor? Oralarda ne oluyor, bir şeyler mi var?» cevab: « Düşman Arıburnuna asker çıkarıyor. »; ben yine sordum: « Kabatepeye karşı birşey var mı?» cevab: « Hayır, şimdilik birşey yok.» telefonu kapattım. Hemen taburlar ve makinalı bölük komutanlarına: « İçtima yerlerinde askeri silâh başı yaptırsınlar, yalnız muharebe ağırlıklarını yükletsinler ve hemen bir taraftan askerin ekmeklerini dağıtsınlar, hayvanlara da yem astırsınlar, tam haberini kendileri bana getirsinler» emrini yaver ve emir çavuşlarımla şifahen gönderdim ve ben de hazırlanmağa başladım. Beş, on dakika kadar, zannederim geçti. Tabur komutanlarıyle bölük komutanı geldiler; «taburlar ve bölük sükûnetle toplanma yerinde harekete hazır, ekmekleri dağılmaktadır» dediler. Ben bir taraftan telefonla tümen komutanlığından emir bekliyordum. Gelmemişti. Alay harekete hazırlanınca telefon başına geçtim. Tümen karargâhından karşıma Tümen Kurmay Başkanı Hulûsi Bey çıktı. « Düşman Arıburnuna asker çıkarıyormuş alay harekete hazırdır» dedim. Aynen şu cevabı aldım: « Verilecek emre göre hareket edersiniz, buna intizar ediniz ». Madam ki daha hareket emri yok « askerin acele çorbasını, oldukları yerde içirsinler» emrini verdim. Bu da oldu, el'an emir yok. Top sesleri seyrek şekilde devam ediyordu. Fakat bu seslerin arasında derinden derine karanlıklardan gelen bir uğultu vardı ki, bu hazin ve esrarlı ses; üzerimde çok derin bir tesir yaptı. Bu uğultu çok şiddetli bir piyade ve makinalıtüfek kalabalığının patlamalarının bize aksedebilen uğultusu idi ve bu uğultu Arıburnunda bir avuçtan ibaret olan; yardımdan uzak, alay arkadaşlarımızın, kimbilir ne kadar çok faik bir düşman karşısında, yine kim bilir nasıl bir sıkıntı içinde vazifelerini yapmağa çalıştıkları intibamı verdi. Onlara çabuk yetişmek için içimi yakan bir kuvvet sinirli, sinirli beni telefon başı etti. Karşıma yine Hulûsi Bey çıktı. Ben: « Hulûsi Bey! arkadaşlarımız orada ateş içinde yanıyor, biz daha bekliyecek miyiz? Hareket için emir bekliyoruz. » dedim.

Hulûsi Bey: « Şefik Bey! bu ihracın bir nümayiş olmadığı ne malûm, hakikî ihracın nereden yapılacağı anlaşılmadıkça size hareket emrini nasıl verelim? » mealinde cevab verdi. Buna «Aman rica ederim çabak anlayınız.» dedim. Bazan dakikalar; seneler gibi üzüntülü geçiyor.

Hava oldukça açıldı. Nerede ise güneş doğacak, belki de doğmuş idi ki, yine seyrek seyrek atılan top sesleri geliyor; fakat aralarındaki hazin oğultular işitilmez olmuştu.

Nihayet saat 5 dakika 45 te telefonla tümen komutanlığından hareket emrini aldım. Bunda: «Çamburununda bulunan cebel bataryasını da alarak; Arıburnu ile Kabatepe arasına çıkmak teşebbüsünde bulunan düşmanın ihracını men, çıkabilecek kuvvetini denize atmakhğım için Kabatepe mıntakasına hareketim» emrolunuyordu.

Cebel bataryası ile aramızdaki uzaklık yarım saatten aşağı değildi. Bu batarya (Maydos — Kilitbahir) yolu üzerinde bulunuyordu. Bataryayı bekleyemezdik. Fakat batarya; alayın nereye gideceğimi ve hele Arıburnu şarkındaki arızalı yolları ve araziyi lâyikıyle tanıyamıyacağı cihetle beni bu nokta düşündürdüğü gibi, düşmanın vaziyeti de meçhuldü ve nerelerde karşılaşacağımız malûm değildi. Yürüyeceğimiz istikameti yarı yolda belki değiştirecek bir vaziyet karşısında kalabilirdik. Bataryayı da her ihtimale karşı korumak mülâhazası varid idi. Şu kararı ve emri verdim «3. taburdan bir bölük burada yolun üzerinde kalacak, cebel bataryasını bekliyecek. Alayın nereye gideceğini bilmek ve görmek için Kabatepe yolu üzerindeki boyun noktasına yolları ve araziyi tanır iki gözcü koyacak ve batarya gelir gelmez hiç vakit geçirmeden zorlu bir yürüyüşle alayın gittiği yolu takiben alaya kavuşacak ve her ihtimale karşı bataryayı muhafaza edecek.» şunu da ilâve edeyim ki, bataryanın bize iltihak etmesi için tümenden kendilerine emir verildiğini telefonla öğrenmiştim.

Bu emri vermekle beraber taburlara şu vechile bir yürüyüş emri verdim: «1. Tabur Kabatepeye giden büyük cadde üzerinden yürümeyip o caddenin sağı açığından yeni açılan dar yol üzerinden, 3. tabur ile arkasından gelecek makinalıtüfek bölüğü de mezkûr tabur ordugâhından Şimale ayrılan yol üzerinden ve her ikisi birden boyun noktalarını çabuk bir yürüyüşle aşacaklar, Şimaligarbî istikametinde ovayı geçecekler. Ben 1. taburun öncüsü ile gideceğim. 3. tabur ona göre 1. taburdan göz irtibatı alsın ve ovayı aşar aşmaz 1. taburun yürüyeceği yola gelsin. Ovada iken düşmanm donanma ateşi tesirli olursa bölükler ve icab ederse takımlar münasib aralıklarla ve sıçramalarla ateş sahasını geçecek, öncüler birer kademeli olsun, bunlar da ilerisine yalnız birer uç çıkarsın. Büyük ağırlık; olduğu gibi şimdilik yerinde kalacak».

Emri alan taburlar hemen hareket ettiler. Her iki taburun takib ettiği istikamet [Kroki — 2] de gösterilmiştir.

Alayı nereye götüreceğime gelince: Arıburnu ve gerilerini çok iyi tanıyordum. Arıburnu sırtlarına ve her tarafa hâkim olan Topçular sırtını düşmandan evvel tutmak; yürüyüş hedefim idi. Yürüyüş vaziyetimiz nazik ve tehlikeli idi. Çünkü güneş doğmuş, yükselmeğe başlamıştı. Boyun noktalarından itibaren bütün ova üzerinde düşman donanmasının ateşine; tayyarelerin bomba taarruzlarına maruz kalabilirdik. Alayın; güneş doğmazdan evvel bu yolu emniyetle yürümesi kabildi. Ne çare ki hareket emrini — yukarıda izah ettiğim sebebden dolayı — çok geç aldık. Taburları ayrı ayrı yollardan yürüyüşe geçirişimin bir sebebi; bu tehlikeli mıntakayı çabuk aşmak içindi. Diğer bir sebeb de; düşman uzakta olmadığından yürüyüş derinliğini kısaltmak ve muharebe için icab ederse çabuk açılmak içindi.

57 - Taburlar yola çıkmazdan evvel alay emrinde bulunan 17 atlıdan keşif kolu olarak; üçünü Kuruçadere köyünün batı tarafındaki sırtlar üzerinden Arıburnu istikametine, üçünü Kabatepenin sağı gerisindeki sırtlar üzerinden yine Arıburnu istikametine, diğer üçünü de Kabatepedeki tabur komutanıyle irtibat peyda etmek ve Palamutlusırtlardan malûmat almak üzere Kabatepe istikametine gönderdim.

58 - Yürüyüşe devam ediyoruz. Boyun naktalarını aşıyoruz. Kabatepe, Arıburnu açıklarında zırhlı vesair irili ufaklı gemilerin kalabalığı görünüyor. Kabatepe açıklarındaki zırhlıların birisinden bir de gözcü balonu yükseltmişlerdi. Nerede ise bizi görecekler. Çünkü kuvvetli dürbünlerinin objektifleri içine girmiş bulunuyorduk. Taburların kol nihayetlerine kadar bu tehlikeli mıntakayı aşabilmesi hemen hemen bir saat zamana mütevakkıf gibi idi. Donanmanın yalayıcı ateşine maruz ve müsaid bulunan bu araziyi geçerken alayımın maruz kalacağı tehlike ve müşkülâtı düşünüyor ve az çok bir endişe geçiriyordum. Tam bu zamanda düşman tayyareleri harekete geçti. Bunlar da başımıza az çok belâ olabilirlerdi. Fakat birşey yapmadan geçtiler. Tayyareler üstümüze gelmezden evvel yolun dışarsındaki dere hendeğine yürüyüş kolunu yatırmıştım. Belki bu sebebden göremediler. Ovaya indikten sonra donanmayı göremiyorduk. Sahil boyunca arazi yüksek olduğundan bizi donanmaya göstermiyor. Fakat balon tepemizden bakıyordu. Sahil boyundaki yüksek arazi [Palamutlusırt] hernekadar donanmanın nazarından yürüyüş kollarımızı gizliyor idise de balondan yapılacak rasadlı ateşinden bizi koruyamazdı. Çünkü o yüksekçe arazinin üzerinden aşacak mermiler bütün ovayı ve şu takdirde yürüyüş kollarımızı müteessir edebilirdi. Beklediğimiz ateş gelmedi.

c) Askerimizin elbiseleri haki renkte idi. Bu renk; uzaktan arazinin bilhassa gölgeli parçalarına uygun düşebilirdi. Bunun da bizi gizlemekte yardımı olmuştur;

d) Yukarki satırlarımda birinci taburu Kabatepeye giden başlıca geniş yoldan yürütmeyip bu yolun iki, üç yüz metre kadar şimalindeki yeni yapılmış dar bir yoldan yürüttüğümü söylemiştim. Bunun sebebi şudur: Bu umumî Kabatepe yolu birkaç aydanberi sahra toplarının geçmesine salih bir hale getirilmiş, yani genişlettirilmiş ve üzerinden yaya, atlı, arabalı kıt'alarımız geçe geçe o kadar uzaklardan göze çarpacak açık renkte geniş bir şirid halini almış idi ki, bu yolun bilhassa boyun noktasından ovaya doğru ön kısmında yürüyecek olan tek bir adam bile donanmanın nazarından kaçamazdı. İşte bunu düşünmüştüm ve böyle bir düşman ihracında alayımla gündüz vakti Kabatepe istikametinde yürüyüşe bu yoldan geçersek donanmanın gözüne çarpar ve ateşi üzerimize davet ederiz mülâhazasında bulundum ve garibdir ki, I. taburu yürüttüğüm o belirsiz, oldukça gizli yolu iki gün evveli bu sebebden dolayı yine o tabura açtırmıştım. Binaenaleyh:

Öyle zannederim ki gerek donanmadan gerek balondan Maydos istikametine tevcih edilen gözler münhasıran bu geniş yolu ve hele boyun noktasından ovaya inen kısmını gözlemiş ve bunda aldanmış olsalar gerektir. III. taburu yürüttüğüm yol dahi işlek bir yol olmadığından ve istikameti de aykırı göründüğünden bu da düşmanın nazarı dikkatini celbetmemiş olsa gerektir

62- Biz yine yürüyüşümüze devam edelim:

Her iki taburun yürüyüş kolunun Kavakderenin garbindeki sırtı düşman nazarına perde yaparak ve o sırtı elde tutarak Şimale doğru yürütmek kararını vermiştim. I. taburun öncüsünün ucu Kavakderenin geniş ağzına gelmiş idi ki, durduğunu gördüm. Ben öncü bölüğünün ilerisinde gidiyordum. Hayvanı dörtnala sürerek ucun yanına gittim. «Neden durdunuz?» dedim. Cevaben subay: «Şu yaralı er; düşmanın yakınlarda olduğunu söyledi de onu haber vermek için durduk» dedi. Yaralının ifadesine inanmak lâzımgelirse düşman Kavaktepenin hemen ilerisinde idi.

Ben cevaben: «Daha iyi ya! biz de düşmana bir an evvel kavuşmak isteyoruz. Aralıklarınızı açınız, gözünüzü de her tarafa karşı dört açınız. Şu sırtlar üzerinden düşmana görünmiyecek, fakat siz onları görebilecek vechile şu tepeye doğru yürüyünüz [Kavaktepeye].» dedim. Uç; derenin garbindeki sırta doğru yorüdü. Yaralı nefer 4. bölüktenmiş. Bölüğün akıbeti ve düşmanın vaziyeti hakkında bildiği

malûmatı aldıktan sonra her iki taburu Kavaktepeye doğru yürüttüm. Soldaki sırtlar üzerinden kâfi derece fasılalarla yancı vazifesini görmek için üçer kişilik gözcüler yani emniyet postaları yürüttüm. Bu gözcü postalar; yürüyüş koluna muvazi olarak düşmana kendilerini göstermiyecek şekilde sırtın yüksek hattını takiben yürüyorlar ve yürüyüş kolunu tamamen düşman tarafına karşı emniyet altına alıyorlardı.

Ben de tabur komutanlarını yanıma alarak Kavaktepeye vardık. Dürbünlerle etrafa baktık Tek tük silâh sesleri işitiyorduk. Yaralı neferin dediği gibi Kavaktepeye yakın yerlerde düşmandan eser görmedik. Yalnız Karayürük deresi ve Şimale doğru imtidadında düşman alâmetleri vardı. Kanlı ve Kırmızı sırtlarda ve Şark eteklerinde bazı insan hareketleri farkediliyordu. Arazi arızalı ve fundalık olduğundan düşmanın nerelere kadar ilerledikleri ve solcenahının nerelerde bulunduğu, buralardan anlaşılmayordu. Düşmanın birçok, çeşid çeşid gemileri Arıburnu açıklarında görünüyordu. Yalnız yirmi altı tane büyük nakliye sefinesi vardı. İrili ufaklı yüze yakın tekne vardı. Yirmi altı nakliye gemisi bize; düşmanın kuvveti hakkında bir fikir vermişti. Biner kişiden yirmi altı bin kişi; basit ve yuvarlak bir hesab bu fikri veriyordu. Düşmanın bize yakın olan sağcenahının Kanlısırtın cenub kenarına dayandığı kanaatini hâsıl ettim.

III. FASIL

MUHAREBENİN BİRİNCİ SAFHASI

64- Kavaktepeden Kanlısırt üzerine taarruz etmek; düşmana daha evvel çatmak itibarile en kısa bir yol olduğu gibi düşmanı yandan vurmak gibi nazariyat kaidelerine uygun bir vaziyet te gösteriyordu. Fakat burada göze çarpan ve beni düşündüren başka mâniler vardı. Bunlar da şunlardı:

a) Düşman elinde bulunan Kanlısırt; Kavaktepeye ve civarına hâkimdir. Biz umumen mahkûm bir vaziyette kalacağız. Topçu ve makinalı-tüfeklerimiz düşman mevzilerine hâkim bir noktaya yerleştirilmelidir ki, bizden pek çok kuvvetli olduğuna kanaat gelen düşmana karşı bir iş görebilelim;

b) Kavaktepeden Kanlısırta taarruz edecek kuvvetimiz solyanından donanma ateşine de maruz kalır.

İşte bu iki şart karşısında düşmana nazaran çok küçük olan kuvvetimizle Kavaktepeden taarruza kalkmak; alayımm vücudünü, şerefini; semeresiz olarak mahvetmek olurdu;

c) Üçüncü bir sebeb daha vardır ki, bu da mühimdir. Kavaktepeden Kanlısırta taarruza geçtiğimizi farzedelim. Buna karşı düşman Kanlısırtın bizi karşılayacak olan hâkim cephesinden kâfi bir kuvvetle müdafaayı kabul ederek kısmı küllisini (Göktepe — Kemalyeri — Çonkbayırı) noktalarını taşıyan Topcular sırtına kolaylıkla sürer [ve esasen sürmekte olduğuna da emareler görülüyor] ve bu hattı tuttuktan sonra da (Kavaktepe — Karayürek deresi) istikametinde yanımıza ve arkamıza yapacağı bir taarruzla da bizi berbad edebilir.

65- İşte bu üç mülâhaza; buradan taarruz fikrini benden sildi. Taburları aynı sırtı takiben ve yukarda izah ettiğim tertipte daha şimale yürüttüm. Göktepeyi de beğenmedim geçtim. Kemalyeri noktasının cenub ittisalindeki 165 rakımlı tepeye geldiğim zaman; taarruz için aradığım müsaid noktayı bulduğuma kani oldum ve taburların kolbaşılarını burada durdurdum. Üçüncü tabur sağda, mezkûr rakımlı tepenin hemen arka üzerinde, birinci tabur solda, oradaki boyun noktasının hemen cenubunu teşkil eden noktada, geniş kol nizamında toplanmalarını emrettim. Düşmana görünmiyerek taburlar toplanmakta olsun; ben yapacağım taarruzun şeklini düşündüm ve bunun için elimde dürbün karşımdaki sahayı tetkik ediyor ve tek tük

işittiğim silâh seslerinin nerelerden geldiğini araştırıyordum. Bütün o arızalı sahâ yüksek fundalıklarla örtülüydü. İnsan hareketleri aşikâr bir şekilde görünmiyor; fakat fundalıkların aralıklarından bazı gelip gitme hareketleri göze ilişiyordu. Bu sıralarda düşman tarafından silâh sesleri evvelkisine nazaran sıklaşır gibi oldu ve makinalıtüfek sesleri de seyrek seyrek işitilmeye başladı. Bazı mermilerin üstümüzden geçtiği de fısıltılarından anlaşılıyordu. Bizim emniyet postalarından da seyrek ateş sesi geliyordu.

66- Yürüyüş kolumuzun emniyet ucu ve biz Maydostaki ordugâhımızdan bu noktaya [165 rakımlı tepe] iki saatten biraz evvel yani saat 7 dakika 40 da gelmiştik. Tayyarelerin cevelânında alayı yere yatırarak tevkif edişimiz ve Kavakderesinin ağızından itibaren yolun yoksuzluğu, yürüyüşümüzün sürati üzerinde tesir etmiş ve daha biraz evvel gelmemize mâni olmuştu. İngiliz eserinde; türk menabiinden alınan haberlere istinaden: « Avusturalya kıtaatının karaya çıktığı haberini Maydosta Sami Bey [9. tümen komutanı] tarafından; ihracdan bir saat sonra yani saat 5 dakika 30 da alınmıştır. Sami Bey; asıl ihrac mıntakası Bolayir olduğuna kani olduğu için Arıburnuna yapılan ihrac teşebbüsünün ehemmiyetsiz bir hareketten ibaret bulunduğunu sanıyordu. Bununlaberaber ihrac kıtaatını denize dökmek üzere 27. alayın iki taburunu derhal Kabatepeye sevketti. Bu erat hareket edinceye kadar saat 7 dakika 30 u bulmuş idi. Avusturalya kıtaatı bu türk eratıyle ancak 9 da karşılaştı» deniliyor ki burada alayın hareket saati yanlış yazılmıştır.

67- 9. Tümen komutanı ihrac harekâtını; Kabatepedeki tabur komutanından; tümen komutanlığına saat 4 dakika 45 te verilen « Arıburnuna düşmanın bir miktar asker çıkardığı ... ilah.» suretindeki rapordan haber almıştır ve « bu saatte alay harekete hazırdır. Emre muntazırım » suretinde telefonla tümen kurmay başkanına vukubulan müracaatim de yine bu esnalardadır. Fakat tabur komutanı ihracın ciddî olduğunu ancak; saat 5 dakika 20 de verdiği «..... Düşmanın harekâtı ciddî olduğu ve takviyeye lüzumu kat'î görüldüğü » suretindeki raporu ile bildirmiştir. Bu raporlar telefonla verilmişti. 9. tümen komutanı; taburun bu son raporu üzerinedir ki, 27. alaya hareket emrini telefonla saat 5 dakika 45 te bildirmiştir

68- Alay — ingiliz eserinde yazıldığı gibi — saat 7 dakika 30 da değil; esasen içtima yerinde emre ve harekete hazır bulunduğu için, bu emir üzerine hemen, beş dakika zarfında yürüyüşe geçmiş ve saat 7

dakika 40 da emniyet ucu ile bilâhare Kemalyeri ismi verilen sırtın üzerine varmış ve alay komutanı, taarruz kararını saat 7 dakika 55 te rapor halinde yazarak tümen komutanlığına göndermiştir [bu raporun sureti aşağıda yazılıdır]. Yolların bazı aksamında eratın teker, ikişer yürümek mecburiyetinde kalması sebebile yürüyüş kolu epeyce derinleşmişti. Bundan dolayı emniyet kademeli olan yürüyüş kolunun nihayeti ancak saat sekizi geçerek gelebilmişti. Askerin yorgunluğunu gidermek için 15 dakika kadar istirahat verilmişti. Muharebe için açılma ve yayılma zamanları da hesaba katılırsa alayın muharebe avcıları; düşmanın ileri kademelerile saat 8 dakika 30 ile 9 arasında ilk selâm ateşlerini teati etmişlerdir ki, ingilizlerin yazısına uyar.

69- 9. Tümen komutanının Arıburnuna yapılan ihracın ciddî olmadığı merkezindeki kanaatine gelince: İlerde yazılacak bazı delâil ile de bu kanaat istihrac ediliyor Bunu da munsıfane kaydetmek lâzımdır ki, Kabatepede bulunan tabur komutanının ilk raporu, tümen komutanlığı makamında yaşayan bu kanaatin vücudünü bidayeten takviye etmiş gibidir. Esasen bu kanaat daha evvel ordu komutanlığının telkinatından ileri gelmiş addolunmak ta muvafıktır. Bu noktaya ileride de temas edeceğiz.

70- Bulunduğumuz sırttan yaptığımız tarassudat ve tetkikat ve keşif kollarından alınan malûmat neticesinde: Düşmanın solcenahı Kılıçbayırına, sağcenahı Kanlısırta dayanmıştır.

En ileri hattı: (Kılıçderesi — Çatalderesi — Karayürek deresi) hattının şarkında yani bu dereler hattı ile bizim tuttuğumuz Topçular sırtının hattı balâsı arasında ve bu sırtın kollarından ve eteklerinden madud ve bize nazaran mahkûm sırtlardadır ve öyle tahmin ettik ki, düşman; bizim bulunduğumuz sırtı yani (Çonkbayırı — Kabatepe) arasındaki her tarafa hâkim sırtı tutmak için tereddüd ve teenni ile ilerliyordu. İngiliz vesaiki de düşmanın ileri kademelerinin bu dediğimiz vaziyette olduğunu gösteriyor ve ingiliz eserinde şöyle yazılıyor:

« Artık sabah saat yediyi bulmuştu. Güneş yükselmişti. Mükemmel bir bahar günü başlamıştı. Şurada, burada ufak tefek silâh sesinden maada ikinci silsiledeki mukavemet tamamen durmuştu. Avusturalya kıtaatı ilk tepeleri işgal etmiş bulunuyordu. Birkaç küçük müfreze de şark sıra tepelerinin garb kısmına kadar varmıştı. Bilhassa Mülâzim Lutit; Boğazın sakin sularını görecek kadar ileri gitmişti. » Bu satırlar arasında « Şark sıra tepeleri » deniliyor. Bu tepelerin

bizim bulunduğumuz Topçular sırtı üzerindeki tepeler olması lâzımgeleceği tabiidir. Çünkü bu tepelerden başka yerden Boğazın sakin denizi görülemez ve esasen başka sıra tepeler de o sahada yoktur.

71- Şu vaziyet karşısında düşündüklerim ve kararım şöyle idi:

Biz; düşmanı denize atmak vazifesile gelmiştik ve bu vazifeyi yapmk için kendimizde manevî bir kuvvet görüyorduk. Fakat karşımızda tahminen 2 000 metrelik bir cepheyi işgal ve 26 nakliye gemisinin ihrac ettiği ve el'an etmekte olduğu bir kuvvet var. Acaba bu kuvvet nekadar olabilir? Şu alâmetlere göre, bizim 2 000 silâhlımıza mukabil yalnız karada lâakal dört beş misli ve hattâ daha ziyade bir kuvvet karşısında bulunduğumuzun tahmin edilmesi lâzımgelir. Çünkü büyük nakliye gemilerinin biner kişilik silâhlı hamulesi olsa 26 000 kişi etmesi lâzımgelir. Dört saattenberi bunun yarısının karaya çıktığını farzedersek; dediğim tahmini buluruz. 9. tümen komutanlığı elbet Kabatepe telefonu vasıtasıyle ve işbu nakliye gemilerinin adedi delâletile bu ihrac kuvvetinin şu faik derecesini ve bunları denize atmak için bizim iki taburun kâfi gelemiyeceğini anlamış ve meselâ kolordu emrinde bulunan 19. tümenin de hemen Arıburnu istikametinde hareketini temin etmiş olmalıdır dedim. Çünkü askerî bir mülâhaza ve muhakeme, insana bu hükmü verdirebilir. Şu hükme göre 19. tümen gelinceye kadar biz düşmanın (Çonkbayırı — Kabatepe) hâkim hattına çıkmasını ve tutmasını menetmeliyiz ve mezkûr tümenimizin gelmesine vakit kazandırmalıyız ve bunun için de geniş bir cephe ile taarruza geçmeliyiz. Düşmanı mümkün olduğu bir genişlikte kucaklamalıyız ve bu iki taburumla bütün düşman cephesini kucaklamaklığımız imkân haricinde olduğundan ve bahusus bulunduğumuz 165 rakımlı tepeden muharebe açılmasını yapacağımıza göre düşmanın ancak sağcenahile orta kısımlarını kucaklayabileceğimizden; 19. tümenin düşmanın serbest kalacak olan solcenahının bulunduğu Kocaçimen dağı istikametinde serian yetişmesini 9. tümen komutanlığına arzetmekliğimin lâzımgelir olduğuna karar verdim. Burada Kocaçimen dağı dediğim dağ; Şimal Arıburnundan itibaren (Yükseksırt, Kılıcbayırı, Düztepe, Çonkbayırı, Çimentepesi) noktalarını üzerinde taşıyan yekpare zemin kabartısına o zaman bizim ve köylü ahalinin verdiği isimdir.

72- İşte yürüyüş kolu toplanmakta iken ben bu kararı vermiş ve 9. tümen komutanlığına aynen şu raporumu saat 7 dakika 55 te yazmıştım:

Kabatepe Telefonu Vasıtasıyle Maydosta 9. Tümen Komutanlığına

Saat 7 dakika 55

1 — Düşman Arıburnu sırtlarını işgal etmiştir.
2 — Arıburnu sırtlarıyle Kocadere arasındaki sırtlardan İnayeti Hakka istinaden taarruza başlıyorum.
3 — Kocaçimeni serian 19. tümene tutturmanız müsterhamdır[1]

Alay 27 Komutanı
Mehmed Şefik

73- Bu raporda yazılan Kocadere ismi; haritalarda Kurucadere diye yazılı köyün ismidir. O zamanlar Arıburnu muharebelerine sahne olan arazinin bellibaşlı tepelerine, derelerine, sırtlarına tamamen verilmiş isimler yoktu. Yukardanberi zikredilen tepe, dere, sırt isimlerinin ekserisi muharebe dolayısıyle verilmiş isimlerdir. Binaenaleyh; Arıburnu sırtları denilince o vakitler isimsiz olan bütün o sırtlara şamil bir isim anlaşılmalıdır. Kocaçimen ismi de yukarda zikredildiği üzere bütün o dağa şamil bir isimdir.

74- Bu raporu dörtnal yürüyüşü ile Kabatepe telefon merkezine emniyetle gönderdikten sonra tabur komutanlarına şifahen taarruz emrini vermeğe başladım.

Bu emrimde: Evvelâ düşmanın sağ ve solcenah müntehalarını ve bize yaklaşmış olan en ileri hattını gösterdikten sonra: Şimdiki vazifemizin geriden kuvvetlerimiz gelinciye kadar geniş bir cephe ile düşmana şiddetle atılarak onları şaşırtmak ve gerilere atmak olduğunu, bulunduğumuz bu hâkim sırttan topçu ve makinalıtüfeklerimizle taarruzumuzu çok güzel himaye edebilecek vaziyette olduğumuzdan; muvaffakıyetten emin olmalarını ve fakat dikkatsiz ve emniyetsiz, irtibatsız hareketlerle zinhar ağır zayiata meydan vermemelerine nazarı dikkatlerini celbettikten ve geriden kuvvetlerimiz geldiği zaman bilâhare düşmanı denize atmak için yapacağımız

[1] Saat 7 dakika 55 te Kabatepe şimalindeki alay karargâhından 9. tümen komutanlığına yazılmış olan bu raporu 19. tümen komutanı Mustafa Kemal Bey almamıştı. Çünkü kendisi bir müfreze ile bundan on dakika evvel yani saat 7 dakika 45 te Bigalıdan Kocaçimen istikametine hareket etmiş bulunuyordu; şöyle ki:

Maydosta bulunan 9. tümen komutanlığından; düşmanın Arıburnu sırtlarından Kabatepe gerilerindeki sırtları sarmakta olduğuna dair saat 6 dakika 30 da aldığı rapor üzerine Mustafa Kemal Bey; tümeni kıt'aları komutanlarına "Şimdi hareket etmek üzere hazırlanınız ve emir almak üzere tümen komutanı nezdine geliniz„ diye emir veriyor ve saat 7 dakika 45 te 57. alay ve bir süvari bölüğü ve bir dağ bataryası ve bir sıhhiye müfrezesi ile kendisi başta ve önde olarak Kocaçimen istikametine hareket ediyor. [Tarih encümeni]

vazifeyi ayrıca bildireceğimi beyan vesair vasayayı söyledikten sonra:

I. tabur; düşmanın sağcenahı müntehasından itibaren [Kanlı ve kırmızı sırtları göstererek] bu sırtlara doğru düşmanın sağcenahına taarruz edeceğini ve bir bölüğünü benim emrimde ihtiyatta bırakmasını; III. tabur; I. taburdan irtibatı alarak — mezkûr sırtlar haric — düşmanın solcenahı üzerine taarruz edeceğini.

Makinalıtüfek bölüğü; bulunduğumuz yerin — el ile işaret ettiğim — şuralarında mevzi alarak benim emrim ve nezaretim altında taarruzu himaye edeceğini;

Topçu bataryası; [henüz gelmemişti] geldiğinde o da — el ile göstererek — şuralarda yine emrim altında taarruzu himaye edeceğini; Sargı mahalli; her iki tabur için şu bulunduğumuz yerin arkası münasib olup Kocadereye giden yol üzerinde bulunduğunu ve Tabur doktorlarının yaralıların sargılarını burada bir arada sarmalarını ve hemen sıhhiye bölüğünden bir müfrezeyi istemelerini;

Cepane ikmali; taburlar şimdilik muharebe ağırlıklarından bir kısmını; bulunduğumuz yerin gerisine yıkmalarını ve hayvanları ile Bigalı cepaneliğinden cepane getirmelerini diğer yüklü hayvanları taburların kendi emirlerinde kullanmalarını ve cepaneyi buradan ikmal etmelerini;

Ben [alay komutam]; burada makinalıtüfeklerle topçunun başında bulunacağımı, taarruzu bunlarla himaye edeceğimi şifahen söyledim ve tabur ve makinalıtüfek komutanlarını vazifeleri başına gönderdim.

75- Asker yere oturmuş yorgunluk alıyordu. Yakınımda, orada sırtın hemen gerisinde geniş kol nizamında istirahat etmekte olan III. taburun cephesine çıktım. Askere kısa bir nutuk verdim. Onlara muharebeyi kazanacağımız imanını telkin edici ve askerimizin asabını tahrik edici sözler söyledim. I. tabura, daha yolda iken lüzumu kadar söylenmiş idi. Tabur komutanları da icabı kadar taburlarına yiğitlik telkin eden sözleri söylediler.

76- Bu sırada; düşmana daha canlı ve çevik saldırabilmek için eratın çantalarının şuracıkta bırakılmasını temenni eden bir teklif karşısında kaldım. Bu temenni; diyebilirim ki, bütün askerin lisanı haline bir tercümandı. Cepanenin tamamı, kazma, kürek, matra, ekmek torbaları beraberlerinde bulunmak şartıyle çantalarının, olduğu yerde [geniş kol nizamında bulundukları yerde] alıkonulmasına emir verdim. Bu emir; mahdud sahaya inhisar edecek olan buradaki muharebeye göre o kadar

gayricaiz bir emir değildi. Faidesi mahzurundan büyük oldu. Askeri memnun etti ve daha gayretlendirdi.

77 - Şimdi taburlar taarruza başlayacak, fakat el'an Çamburnundan gelecek cebel topçu bölüğü görünmiyordu. Fakat tam asker çantalarını çıkarırken Kocadere köyü istikametinden bir cebel topçu kafilesi geldi. Fakat bu kafilede ateş açabilecek yalnız bir top vardı. Cepanesi çokca idi. Bu kafile Çamburnundan beklediğimiz kafile değildi. Bu kafile Kanlısırtta sabit mevzide duran Yüzbaşı Sadık Efendi komutasındaki cebel bölüğüne mensuptu. Öteki topların ne olduğunu sordum. Düşmanın baskınına uğradıklarından 3 topun Kanlısırtta mevzi yerinde kaldığı cevabını aldım. Dürbünle, kalan topları gördük. Yakınlarında da düşman eratının vücudu görünüyordu.

Hemen bulunduğumuz yerde mesturen mevzi alması ve evvelâ kaptırdığı topların etrafında görünen düşman eratı üzerine şarapnel atması; o toplara adam yaklaştırmaması emrini verdim.

78 - Taburlar muharebe için açılmağa ve yayılmağa başladılar. Tabur komutanları ikişer bölüğün ve bölükler de ikişer takımını geniş aralıklarla yaydılar ve diğer kısımlarını ihtiyatlarına aldılar. Makinalıtüfekler iki takım halinde mevzi aldılar ve mevzilerini tahkime başladılar. Tek top ta mevziini aldı. Piyade avcılarımızdan; gayet seyrek karşı sırtlarda görebildikleri hedeflere ateş başladı. Düşman tarafından da ateş gelmeğe başladı Subayların yüksek ve keskin sesli emirleri çıkıyordu. Bu meyanda III. taburun 4. bölük komutanı Yüzbaş Galib Efendinin de on adım kadar ötemizde ayakta sesi yükselmekte olduğu bir sırada kolunun fena bir yerinden vuruldu. Daha başlangıçta bir komuta uzvunu kaybetmekten mütehassıl bir asabiyetle ayakta dolaşan bazı subaylar ve çavuşlara ve hattâ kendimize gizlenme ihtarlarını savurduk.

79 - Tam bu sırada tek topumuz 1500 metre nişangâhile ilk şarapnelini savurdu. 2. veya 3. mermide esir topların yakınındaki düşman eratını sağa sola kaçırttı. Fundalıklar arasında kayboldular. Topumuzun ateşile beraber avcılarımız kademelerle yüksek fundalıklar arasından ilerlemeğe başladı. Düşmanın ve bizim tüfek ve makinalıtüfekleri dikkatli dikkatli, fasılalarla işlemeğe başladı. Verdiğim cephelere karşı alayımızın bu iki taburunun taarruzu böylece başladı. Makinalıtüfek subaylarımızın, topçunun ve benim ve yaverimin dürbünleri elimizden düşmiyor, bütün cepheye bu dürbünleri ve gözleri taksim ettik. Düşmanın mühim hareketlerini ve kesafetlerini arıyoruz,

80- Topçu ve makinalıtüfek mevziimiz bilhassa düşmanın solcenahile merkezine hâkimdi [bulunduğumuz mevki 165 metre denizden yüksekti. Düşmanın sağcenahının istinad ettiği Kanlısırt ise 125 metre yüksekti]. Bulunduğumuz Topçular sırtının garb eteklerinde görülen düşmanın ileri kademelerini takviyeye gelmek isteyecek bir düşman kuvvetini tesirli makinalıtüfek ateşlerimizle çok hâkimane karşılayacak bir vaziyette idik. Taarruza Kavaktepeden başlamayıp bu noktaya geldiğimize çok memnun kalmıştım. Mevziimiz müdafaadan ziyade tarruza elverişli idi.

81- Taarruz için açılma ve yayılmalarımız saat sekizi bilmem nekadar geçerek başlamıştı. Saha yüksek, kısa fundalıklarla örtülü olduğundan düşmanın ileri kademelerile birbirini görerek vukubulan yakın teması; epeyce ilerledikten sonra olmuştu. Bu yakın temas saat 9 u geçtikten sonra vukubulduğunu zan ve tahmin ediyorum.

82- Taburların açılma sıralarında idi ki; III. tabur komutanı yanıma gelerek: Çamburnundan gelecek topçu bölüğünü getirmeğe memur edilen bölüğünün tabura iltihak ettiğini ve bunun da sebebi bu bölük topçuyu beklerken tümen komutanı yanlarına gelmiş «topçu yolu bilir, onlar kendileri gider, siz beklemeyiniz» demiş ve onun üzerine bölüğün gelmiş olduğunu söyledi.

83- Fakat muharebe inkişafa başlamış ve tek topa düşen vazife pek mühim olmuştur. Ancak bunun tesiri hemen hiçten ibaret kalmıştı. Elimde bulunan atlılardan, topçu bölüğünü gözlemek ve yol göstermek için geldiğimiz yol istikametinde münasib noktalara gönderdim. O günü bu topçu bölüğünün biz muharebeye başladıktan tam üç saat sonra bize iltihak edişinin üzerimde bıraktığı asabiyetin şu satırları yazarken dahi tekrarlandığını hissediyorum. Düşmanın pek çok faik kuvvetlerine karşı taarruza kalkan iki taburumuzun zevale yakın bir zamana kadar topçu yardımından mahrum kalması; en büyük sıkıntılarımızdan birisi olmuştur.

84- Taburların taarruza kalktıkları sırada oralarda bulunacağını tahmin ettiğim 4. bölük bakiyesine verilmek üzere üç mekkârelik bir cepaneyi Şimale gönderdim. Filhakika 44 numaralı satırlarda zikri geçen II. tabur komutanlığının takviye için sevkettiği Asteğmen Mustafa Efendi komutasındaki takım daha şimalimizde varmış, bu takım da III. taburun emrine girerek taarruza sağcenahından iştirak etmiştir.

85- Zannederim saat dokuz ile dokuz buçuk aralarında; iki tarafın muharebeye tutuştuğumuz bir zamanda idi ki, 9. tümenimiz komutanlığının

« lüzumu zarurî olmadan kuvvetimizi elden çıkarmamaklığımı ve indelicab Kumtepe mıntakasının dahi müdafaası alayımıza mevdu bulunduğundan behemehal o taraf için ihtiyatta bir tabur bulundurmaklığımı ve düşmanın karaya çıkan kuvvetinin miktarını ve cinsini serian bildirmekliğimi ve düşmanı serian behemehal tardetmekliğimi » taleb eden bir tahrirî emirlerini aldım.

Bu emirname; tümen komutanlık makamını; Arıburnu ihracının ciddî bir hareket olmadığına kani gibi gösteriyordu.

86- Münasebet geldiği için ihraçtan evvel Arıburnu hakkında alman noktai nazarını gösteren bir geçmişi anlatalım: Boğazın donanma muharebeleri henüz başlamamıştı. Bir gün Çanakkale ve İstanbul Boğazları istihkâmatı umum komutanı Alman Fon Ozedum Paşa ve maiyeti alman erkânıharbiyesi ve Çanakkale müstahkem mevki komutam ve tümenimiz komutanı ve maiyetleri Kabatepe noktasına gelmişlerdi. Alayımız bu sahillerin muhafazasına ve tahkimine memurdu. Bu heyet Kabatepenin en çıkıntılı noktasında bulunan meyyiteli sâhillere bomba attırdılar. Tesirlerini tetkik ettiler. Bu arada cereyan eden muhavereden ihracın Kabatepe burnunun iki tarafından icra edileceği kanaatinin Almanlarda hâkim olduğunu ve Arıburnu sahillerine ehemmiyet verilmediğini hissettim. Bir muhafız sıfatıyle noktai nazarıma muhalif gördüğüm bu kanaate karşı « Düşman Arıburnu sırtlarını tutmadan buraya ihrac yapamaz. » mütaleasını beyan ettim. Arıburnu sırtlarından maksadım; Kabatepe ile Arıburnu arasındaki sırtlar idi. Alman zabitlerinden birisi şu cevabı verdi: « Biz Arıburnu sahilini muayene ettirdik, sığdır. Arazi de diktir, ihraca müsaid değildir. Düşman evvelâ Kabatepeye ihrac yapar, sonra burayı temin için Arıburnu sırtlarını tutar. » mealinde söylemişti. Büyüklerimizin yanında tabiî münakaşa açılamazdı.

Bu muhavereyi dinlemiş olan oradaki diğer subay arkadaşlarımın üzerinde müdafaa noktai nazarıma muhalif bir kanaat yerleşmemesi için ve ötedenberi onların nazarı dikkatlerini Arıburnu sahillerine ve sırtlarına celbettiğim için heyet avdet ettikten sonra oradaki arkadaşlara Arıburnu sahillerinin muhafaza sebeblerini müdellelen izah ederek onların; oraya lâyık olan ehemmiyeti vermelerini temine çalıştım.

Bu satırları burada yazmaktaki maksadım; acaba o muhalif noktai nazar tümenimiz komutanlığı makamında da yer etmiş miydi ki, Arıburnu ihracının henüz ciddiyetine kail olmıyordu? İhraçtan evvel tümen erkânı ile geçen mübahaseler de; onların Arıburnuna ihrac vukuu ihtimalini kabul etmediklerini görüyordum.

87- Bununlaberaber benim saat 7 dakika 55 te yazdığım rapor henüz tümen komutanlığına varmazdan evvel bu emrin yazılmış olduğuna kanaat getirdim ve şu dakikada raporum, tümen komutanlığına varmış ve Kumtepe müdafaasının tarafımızdan yapılamıyacağı kanaatini getirmiş olacağına kendimi emin buldum. Esasen Kumtepe sahillerini, bulunduğum yerden görüyordum. Oralarda düşmanın hiçbir gemisi görünmeyordu. İktıza eden cevabî raporu ehemmiyetle ve tafsilâtlı yazarken suretleri aşağıda yazılı birbirini müteakıb iki emir aldım.

Yarbay Şefik Beye

Saat 8 dakika 25

Bir çeyrek evvel 19. tümenden 57. alay ile bir cebel bataryası; tümen komutanile sağcenahınıza hareket etmiştir.

9. Tümen Komutanı
Halil Sami

Diğeri

19. Tümen şimdi 57. alayını Kocaçimen istikametine ve sağcenahınıza hareket ettirdi. 19. tümen komutanı da alayla beraber ileri gidiyor İrtibat tesisile tevhidi hareket ediniz.

9. Tümen Komutanı
Halil Sami

88- Bu habarler üzerine cevab yazmaktan sarfınazar ettim. Bu haberlerden hissettiğim kuvveti arkadaşlarıma da vermek ve onları daha ziyade gayrete getirmek için hemen tabur komutanlarına bildirdim.

89- Arıburnu mıntakası sahillerine — Arızalı olması sebebile — çok kimselerin ve hattâ yukarda 85 numaralı satırlarda bilmünasebe zikrettiğim bir muhavere delâletile Almanların da üzerinde; karaya çıkış hareketinin yapılmıyacağı kanaati hâkimdi. Yine tekrar ederim ki, Arıburnu mıntakası sahillerinden murad; Kabatepe burnu düz noktasıyle Şimal Arıburnu arasındaki sırtlar mıntakasıdır. Halbuki gençliğimde Yemende yaptığımız tedib harekâtında bu araziden pek çok daha sarp yarlar, yamaçlar üzerinden; degil yalnız cebel topları, bilmem kaç funtluk uzun topların bile nakli mümkün olduğunu filen görmüştük. Şüphesizdir ki, burada yapılacak karaya çıkış hareketi Yemenin tedib hareketile mukayese edilemez. Fakat Kabatepe müsaid yolunu açmak için azimkâr bir hasım karşısında Arıburnu sırtlarının ika edeceği müşkülât « bu sahillerden ihrac yapılamaz » kanaatini alelıtlak verdirecek derecede mühim bir mâni telâkki edilemez. Nasıl ki İngilizler bu sırtlara daha 1. günü zevalden

sonra bir bataryа çıkarmışlar ve mevzie sokmuşlardı. Müteakıb günlerde de sahra ve obüs topları ve hattâ uzun çaplı ağır deniz topu bile çıkarabilmişlerdi.

90- Muharebelerde bazı öyle kısa zamanlar olur ki, içinde yapılan işlere göre muharebe leh veya aleyhte dönebilir. Böyle dar bir zamanda; herhangi bir kanaat neticesi olarak gayrivarid görülen ihtimalleri dahi kanaati hilâfına varid görmek ve ona göre davranmak bir komutan için uyanıklık olur.

Sonradan anladığımıza göre biz de böyle mühim dar bir zaman geçirmişiz. 9. tümen komutanlığı ya kendiliğinden yahut ağlebi ihtimal bizden aldığı saat 7 dakika 55 işaretli rapor üzerine olacak, bizi takviye etmek üzere yalnız bir iki taburun Kocaçimen istikametinde tahrikini 19. tümen komutanlığından rica etmiş. İngiliz askerî tarihinin dahi ehemmiyetle nazarı dikkatini celbeden bu teklif eğer aynen kabul ve tatbik edilmiş olsaydı, düşman kendisine taarruz eden türk kuvvetinin zâfını anlayabilir ve kendisini toplayabilir ve hiç şüphesiz plânında istihdaf ettiği (Çonkbayırı — Kabatepe) hâkim hattını tutabilirdi ve bu takdirde Boğazın vaziyeti tehlikeye girebilirdi.

91- Fakat 19. tümenin başına tâlii harbin geçirmiş olduğu genç komutan Yarbay Mustafa Kemal Bey [1] 9. tümen komutanlığının teklifini ve Arıburnu ihrac hareketinin mahiyetini; haiz olduğu çok yüksek komutanlık zekâ ve muhakemesi ile tetkik etmiş ve neticede vaziyetin nezaket ve ehemmiyetini ve zamanın darlığını — olduğu gibi — tahmin etmiş ve bunun üzerinedir ki, 9. tümen komutanının mütaleasını aynen tecviz etmemiş ve Kocaçimen istikametinde bir veya iki tabur değil; bir süvari bölüğü, bir cebel topçu bataryasıyle ve bir makinalıtüfek bölüğü ile kuvvetlenmiş üç piyade taburunu yani 57. alayı derhal hareket ettirmiştir ve fırkası; kolordu emrinde bir ihtiyat kuvveti olmasına göre bu hareketi mafevki komutanının rey ve muvafakatini istihsal gibi zemin ve zamanın müsaadesine menut olan kaideye dahi riayet etmemek mes'uliyetini üzerine alarak bu hareketi kendiliğinden yapmış ve vaziyeti daha yakından mahallinde görmek ve icabını teemmül etmek için de bizzat alayın hattâ öncüsünden daha önde müsareaten Çonkbayırı istikametinde yola çıkmış ve bu seri karar ve hareketile bizim taarruz halinde olan iki taburumuzu şöyle dursun Çanakkale Boğazı müdafaasını selâmete sokmuştur.

[1] Cumur Başkanımız KAMÂL ATATÜRK.

92- Bu satırları yazarken; ebediyyen bizden ayrılmış bulunan 9. tümen komutanı Halil Sami merhumun, ingiliz askerî tarihine dahi geçen buradaki vaziyetini müdafaa mevkiinde olmadığını biliyoruz ve bu vazifenin berhayat bulunan biz silâh arkadaşlarına terettüb ettiğini takdir ediyoruz. Çok vatanperver ve gayretli bir asker olan merhumun Arıburnu sahillerine çıkış hareketinin ciddî olmadığı suretinde tefsir ettiğimiz kanaatinin negibi delâile ve hangi alınmış haberlere istinad ettirdiğini bilemediğimizden bu vazifeyi yapmaktan maal'esef âciz bulunuyoruz. Öyle zannolunur ki, bu kanaati, kuvvetli delillere müstenid değildi.

93- Teyid ettirilmemiş kanaatlere saplanmanın muharebelerde doğurabileceği mahzura bir misal olmak üzere zikre şayandır ki, tümenin bu kanaati; 27. alayın iki taburunun hareketini bir saat tehire uğratmıştı ve yine bu kanaat; bir düşman kolordusunun karaya çıkış hareketine karşı yalnız o iki taburu hareket ettirmişti ve yine bu kanaat 19. tümenin yalnız bir veya iki taburu ile evvelki taburları takviyeye kıyam ettirmişti. Bu sarsılmaz ve geri dönmez kanaatin mahsulü olan bu tehlikeli hareketlere müstakbel komutanların ders nazarlarını celbe lâyıktır. Bu hatalar karaya çıkışa aid malûmatı istihsalde tümen komutanlık makamının belki lâyıkı derecede ehemmiyet vermemiş olmasından ve evvelki aykırı telkinlere de tahmin derecesinden fazla bir kıymet verilmiş olmasından ileri gelmiş olsa gerektir.

43 Numaralı satırlarda beyan edildiği üzere; hernekadar, Kabatepedeki tabur komutanının ilk, saat 4 dakika 45 te verdiği raporda (Bir miktar düşmanın karaya çıktığı) denilmiş ve bu kelimeler; çıkışın ciddî olup olmıyacağında, tümen makamını tereddüde düşürmüş olabilir. Fakat yine o tabur komutanının saat 5 dakika 20 de verdiği raporda «karaya çıkışın ciddî olduğu» kat'iyetle ifade edilmiştir. Benim yazdığım raporda da; düşmanın Arıburnu sırtlarını işgal ettiğini ve taarruza başlayacağımı, yazmaklaberaber; Kocaçimenin bir tabura veya bir alaya değil bir tümene [19. tümene] süratle tutturulmasını yazmıştım [1].

Arıburnu sırtlarının hangi sırtlar olduğu ve imtidadları ne olduğu tümen makamınca meçhul değildi. Haritaya bile bakmağa hacet kalmadan bu sırtları nekadar bir kuvvetin işgal edebileceği tümence bilinmiyeceğine imkân tasavvur edilemez. Çünkü gezilmiş görülmüş

[1] Bu (süratle tutturulması) kelimelerini lâalettayin yazmadığımı iyi hatırlıyorum. Bu kelime ile o tarafa sarkmakta olan kuvvetli bir düşmandan evvel o hâkim sırtın tarafımızdan acele ve kuvvetli tutulması lüzumunu izah içindi.

yerlerdir. Şimdi olduğu gibi o zaman o sırtların ve üzerlerindeki tepelerin isimleri yok idi ki, düşmanın bulunduğu sırtlar ayrı ayrı gösterilmiş olsun. Her şeyden sarfınazar; tümen makamı Kabatepeye telefonla merbuttu. Kabatepedeki tabur komutanı da oturduğu yerden bile düşman gemilerini ve bunların karaya çıkarma faaliyetlerini görebiliyordu. Bu gemilerin nekadarının nakliye gemisi olduğunu ve faaliyetlerini beş dakika zarfında, telefon başından sorup anlamak ve ona göre vaziyeti kavramak ve daha doğrusu eskidenberi zihinlere yerleşen kanaati değiştirmek tümence mümkündü ve düşmanın bu vaziyetini ve maksadını bu telefon vasıtasıyle süratle anlamak tümen komutanlık makamının en mühim ve en evvel yapacağı bir vazifesi idi. Bu vazifenin yapılmamış olmasına ihtimal vermek imkân harici görülür. Ben de bunu böyle görerek o dar ve meşgul zamanımda vaziyetin icabını ve ehemmiyetini yalnız o iki madde ile arzettim. Fakat (Arıburnundan ciddî çıkış yapılmaz) şeklinde tümen makamında ötedenberi mevcud olan kanaatin bu kadar sarsılmaz ve teyidine lüzum görülmez bir kanaat olduğu bence bilinemez idi ki, bu kanaati değiştirmek için kuvvetli delilleri o raporda saymış olalım. Maahaza tümen komutanlığını o kanaatinde sabit bırakan; kendilerini mazur gösterecek delâil ve avamil belki vardı. Bundan dolayı bu mes'ele hakkında kat'î bir hüküm verilemez.

94- Hulâsa: O günü 19. tümen komutanının; vaziyeti gıyaben kavrayışı ve insiyatifile hareketi Çanakkale Boğazını ve alayımızı huvvetle muhtemel bir tehlikeli vaziyetten kurtarmış olduğunu burada minnet ve ve şükran ile kaydederim.

Şimdi 57. alay gelmekte olsun, biz iki taburumuzun bu alay gelinceye kadar giriştiği muharebeyi takib edelim. Bunu takibden evvel bu iki tabur taarruzunun nekadar bir düşman kuvvetine karşı yapıldığını ingiliz kitabının şu satırlarından anlayalım:

95- « Eğer ihrac esnasmda hata işlenmemiş olsaydı saat beşe kadar çıkan 4 000 neferle altı ile yedi arasında çıkan ikinci 4 000 kişilik kuvvet, ilk türk mevzilerini işgal ederek daha ilk günden buralara yerleşebilirdi.. » Kitabın bu satırlarından anlayoruz ki, saat yediye kadar karaya 8 000 kişilik kuvvet çıkmıştır. Muharebe ise saat dokuzda başlamıştır. Karaya çıkış fasılasız devam ediyordu. O halde saat yedi den dokuza kadar lâakal 2 000 kişinin daha karaya çıktığı kabul edile bilir. O halde muharebenin başlangıcında iki taburumuzun karşısmda 10 000 kişilik bir kuvvetin vücudü kabul olunabilir. Halbuki düşmanın bu kuvveti; yapılan çıkış hareketile mütemadiyen artıyordu. Kitabın diğer fıkralarından bunu böyle anlıyoruz.

Bu kuvvetler I, II, III, IV. Avusturalya tuğayları ile Newzeland tuğayına mensuptu. Saat dokuz raddelerinde bu kuvvetlerin karşımızda bulundukları yerlere gelince:

Kitabın muhtelif fıkralarından çıkardığımız vaziyetlerine göre Kolonel Macay komutasındaki II. tuğayın tamamı ile Kolonel Maklagan komutasındaki III. tuğayın nısfı, kendilerinin sağcenahlarını teşkil ediyordu. Her iki tuğay komutanının karargâhları Kanlısırtın garb taraflarında tesis edilmişti.

Bu sağcenahlarının saat yediden itibaren vaziyetini kendi ifadelerinden öğrenelim: «. Kolonel Macay saat altıda karaya çıktı, Kolonel Maklagan ile buluştu.

«Her ikisi 400 rakımlı tepeye çıktı [1]... Maklagan karargâhını bu tepenin şimal ucuna kurdu. Macay da kendi ismile anılan yere kurdu.. II. ve III. tuğayların ayrılma hattı 400 rakımlı tepeden geçen Şark — Garb hattı olması aralarında kararlaştı. Macay sağcenahı takviye ve temin etti... Maklagan 400 rakımlı tepeye geldiği zaman garb tarafında askerini birbirinden uzak parçalar halinde dağınık gördü. Şark tarafta da az asker olduğunu gördü. Çalılıklar, uçurumlar; tuğayın bütün intizamını bozmuştu. Bu şerait dahilinde — top sıra tepelere kadar [2] ilerlendiğinin farkına varmıyarak — kendisine tahsis edilen hattı [3] işgal etmeyi tehlikeli gördü ve birinci sıratepelerde kalmayı ve setir vazifesini bu hat üzerinde görmeyi tercih etti ....»

İşte Avusturalyalıların sağcenahı bu 2 tuğaya mensub lâakal 6 tabur ile saat 7 den itibaren tutulmuş ve Kanlısırt plâtosu Şarktan Garbe doğru ikiye bölünerek Cenub kısmının denize kadar II. tuğaya ve Şimal kısmının III. tuğaya tahsis edildiğini ve hattâ bazı noktalarının tahkimine başlanmış olduğunu; kitabın işbu yazılan fıkralarından ve daha sair buraya yazılmamış fıkralarından anlıyoruz.

Solcenahlarına gelince

Bu cenahın saat 8 raddelerinde en ileri noktasını 70 numaralı satırlarda göstermiştik. Bu cenah dahi ileriye ağır ağır sarkıyordu. Muharebenin başladığı saat 9 raddelerinde bu cenahta III. tuğayın 4 taburuna mensub 7:8 bölük ile I. tuğayın ki, takriben 6 taburun bulunduğunu ve gerek sağ, gerek solcenahlardaki bu kuvvetlerin zaman

[1] Kanlısırt.

[2] Bizim Topçularsırtı dediğimiz hâkim sırt üzerindeki tepelerdir.

[3] Bu hat (E) numaralı satırlarımızda da yazıldığı üzere ilk çıkarılan III. tuğayın işgal edeceği Topçularsırtı hâkim hattıdır ki, bu sırta kendi kuvvetlerinden bir kısmının ilerlemiş olduğunun o sırada farkında bulunmadığı anlaşılıyor.

geçtikçe Yenizelant ve IV. tuğayların kuvvetlerile arttırılmakta olduğunu kitabın münderecatından anlıyoruz. Yine kitabın izahına göre solcenah kuvvetlerinin sağcenah kuvvetlerine nazaran intizamsız ve karışık olduğu zikrediliyor.

99- En ilerdeki kuvvetlerine gelince: İşbu sağ ve solcenahlarındaki esaslı kuvvetlerinden başka başlıca o günkü vazifeleri olan; Topçular sırtını tutmak için ilerleyen müfrez kıt'aları da mezkûr sırtın garb yamaçlarına kadar ilerlemiş olduğunu 70 Numaralı sırtlarımızda aynen sureti yazılan ingiliz kitabının ifadesinden ve bunu teyid eden diğer ifadelerinden anlıyoruz.

100- İngiliz kitabında; kuvvetlerinin yaptıkları hatadan, uğradıkları müşkülâttan mükerrer olarak bahsedilmektedir. Bu hata ve müşkülât şunlardır:

a) Karaya çıkış sahası; Kabatepenin bir mil, yani 1800 metre şimalinden itibaren tahminen Cenub Arıburnunda bir nokta arasında intihab edilmişken bilâkis Cenub Arıburnundan itibaren Şimal Arıburnunun biraz daha şimaline kadar olan sahaya çıkılmış olması hatası;

b) Gerek akıntının; gerek türk ateşinin tesirile bazı bölüklerin karaya çıkışında taburlarından ayrı düşmesi;

c) Arazinin arızalı ve fundalıklı olmasından kıtaatın intizamını muhafaza edemeyişi ve yanlış istikametlere sapmış olması; meselâ II. tuğay solcenaha gidecekken sağcenaha düşmesi ve I. tuğay ihtiyatta kalacakken solcenaha gitmesi ve bu veçhile elde ihtiyat bir kuvvetin kalmaması.

Fakat bu hata ve müşkülâta rağmen biz tasdik ve takdir ederiz ki; Avusturalya kuvvetleri verilen vazifeyi yani (Kabatepe — Çonkbayırı) hakim hattını tutmak vazifesini yapmak için çok doğru istikametleri takib etmişler ve bilhassa sağ ve solcenahlarını en sağlam ve hâkim noktalara istinad ettirmişler ve kuvvetlerini de bu ileriye çıkık cenah mesnedlerinde tekâsüf ettirmişlerdir. Geriye çekik bir vaziyette bulunan orta kısımlarına mühim bir kuvvet koymamışlardır. Bu orta kısmın himayesini sağ ve solcenahlarda teksif ettikleri kuvvetlerin yan vaziyetlerine bırakmışlardır Bizim kavradığımız vazivet böyle kuvvetli bir vaziyetti. Kaldı ki; (Kabatepe — Çonkbayırı) hâkim hattını süratle tutmakta bir azim gösterememişler, bu hattı tutmak için ileriye sürülen kuvvetlerini takviyesiz bırakmışlardı Arazinin arızalı ve fundalıklarla örtülü olması bize de müşkülât göstermiştir ve bazı bölükleri birbirine karıştırmıştır. Bununlaberaber, bu fundalıklar ve arızalar her iki tarafın harekâtını gizleme hususundaki hizmetlerini de ne biz ne de

öbür taraf inkâr etmemeliyiz. Hele arazinin bu arızaları yani sahilden itibaren arazinin dik ve tatlı meyillerle kabarmış olması Avusturalya kuvvetlerini ve geri hizmetlerini bize karş· sekiz ay müddet çok güzel gizlemiş ve himaye etmiştir

İşte saat 9 raddelerinde; vaziyetlerini izah ettiğimiz 10000 kişilik bir kuvvete karşı 2 taburumuz muharebeye girişti.

74 Numaralı satırlarda zikredildiği üzere sağdan III., soldan I. tabur; verilen cepheler istikametinde arızalı ve fundalıklı arazi üzerinden müşkülâtla ve ateş yiyerek ilerlemeğe başladı. Bu ateş yalnız bize yaklaşmış bulunan Avusturalyalılardan değil; arkalarındaki asıl kuvvetlerinin bulundukları karşımızdaki sırtlardan da geliyordu. Bu ateş, piyade ve makinalıtüfek ateşi idi.

Biz; makinalıtüfeklerimiz ve tek topumuz ile o sırtlardaki düşman makinalıtüfeklerini susturmak için onların bulunduklarını tahmin ettiğimiz noktalara ateş ediyorduk. Fakat susturamıyorduk. Onlar da bizi arıyor ve civarlarımızı, hattâ bulunduğumuz yerleri tarıyorlardı. Fundalıklar iki tarafa da gizleme hizmetini iyi görüyordu.

İki makinalıtüfek takımından birisi III. taburun diğeri de I. taburun taarruzlarını himayeye memur idiler. Kısa bir zaman için I. taburun taarruzunu takviye etmek üzere bir makinalıtüfek takımını Adana sırtına sürerek mevzi aldırdık idi ve buradan mezkûr tabura yardım etti ise de evvelki mevzii daha hâkim olduğundan tekrar evvelki mevziine ve öteki takımın yakınına getirdik. Bazı kere düşmanın kesafetle vücudünü zan ve tahmin ettiğimiz fundalıklara dört tüfeği birden ateş ettirdiğimiz vaki olmuştu. Bilhassa bize yakın bulunan ve avcılarımızla yüz yüze muharebeye tutuşmuş olan Avusturalya müfrez kıt'alarını takviye edecek hedef arıyorduk ve bunu andıran en ufak bir hareketi ateşle karşılıyorduk.

Avcılarımızın en ilerilemiş Avusturalyalı kademelerile yakından çarpışmakta olduğu bir sırada idi ki, Kanlısırt üzerinde Garbden Şarka devamlı ilerileyen bir takviye kuvveti makinalı bölüğümüzün gözüne ilişti. Bu kuvvetin fundalıklar arasında kapladığı tahmin edilen saha bütün tüfeklerle bir anda şiddetli bir ateş altına alındı. Dürbünlerle gördüğümüz manzara ve hareketler, tüfeklerimizin o sahada büyük ve müessir bir facia yarattığma alâmetti. Bu facianın III. Avusturalya livasına mensub IX. taburun bölüklerinde ika edildiğini aşağıda 109 numaralı satırlarda aynen yazılacak ingiliz ifadelerinden anlıyoruz.

Dereler hattının şarkında bulunan Avusturalya müfrez kıt'aları takviyesiz kaldıklarından avcılarımızın önünden çekilmeye mecbur oldular,

Yalnız III. taburumuzun solcenahı avcılarıyle I. taburun sağ başındaki avcılar fundalık sırt ve İncebayırın cenubugarbî yüksekliklerinde Avusturalyalıların biraz mukavemetine uğradılarsa da bunlar da sebat edemiyerek ve telefat vererek ve bir de esir bırakarak [1] gayrimuntazam çekildiler [2]. Ricat eden Avusturalyalıların bir kısmı Kanlısırt ile Kırmızısırt arasındaki dereden Kanlısırta, bir kısmı Edirne sırtının garbindeki dereye çekildiler.

105- Taarruz ileriledikçe III. taburun cenahları arasındaki irtibat kaybolmağa başladı. Buna Avusturalyalıların vaziyeti sebeb olmuştu. Şöyle ki: III. tabur İncebayır sırtını işgal ettiği zaman bu taburun solcenahını teşkil eden taburun 1. ve 3. bölükleri [yani alayın 9. ve 11. bölükleri] mezkûr sırtın Çataldereye bitişik olan kısımlarındaki Avusturalyalıların çekildiği istikamete bağlandı. Hattâ I. taburun sağcenahıyle bile karıştı.

106- III. taburun 2. ve 4. bölüklerinden müteşekkil sağcenahma gelince: Bunlar İncebayır sırtını tuttukları zaman tabur komutanı; Edirne sırtının ortalarında gördüğü Avusturalyalılara karşı taarruz emrini verdi. Fakat aynı zamanda sağında bulunan Düztepe tarafındaki Avusturalyalılara karşı sağyanını emniyet altında bulundurmak için Asteğmen Mithat komutasındaki 2. bölük aksamını ve II. tabura mensub olup III. taburun taarruzuna iştirak ettiği 44 numaralı satırlarda zikredilen Asteğmen Mustafa komutasındaki takımı o cenaha karşı tedafüî bir vaziyette sürdü. Bu kuvvet bir mevzi tutarak Düztepe istikametine cephe aldı ve ateş alıp vermeye başladı [3].

[1] Bu esiri I. taburun 2. bölüğünden bir silâhlı nefer muhafazasında bana göndermişlerdi. Esir 22 yaşlarında uzun boylu bir Avusturalyalı gençti. Garbî Avrupalı tipinde idi. Elbisesi, teçhizatı, sıhhati mükemmeldi. İngilizceden başka bir dil bilmiyordu. Aramızda İngilizce bilir kimse olmadığından ifadesini alamadık. Yorgun ve sakin görünüyordu. Dinlenmesi için bir tarafa oturttuk. Maiyetimden birisi kendisine sigara gösterdi. İçermisin diye işaretle sordu ve uzattı. Genç esir sigarayı aldı, memnun ve müsterih kaldı ve bacağını bacağının üzerine atarak kendi halinde sigarasını içti ve dinlendi. Kendisini getiren nefer; bir avuç madenî para gösterdi, bu para bunundur dedi. Sahibine teslim et dedim. Teslim etti. Esir parayı avcuna aldı ve gülümseyerek cebine attı. Esiri Maydosta tümen karargâhına bir kâğıdla gönderdik.

[2] Bu çekilen Avusturalyalıların verdikleri telefat arasındaki subaylarının üzerinde üç harita bulunmuş ve diğer bazı evrak arsında bana gönderilmişti. Bu haritaların birisinin üzerinde kurşun kalemle çizilmiş bir işaret nazarı dikkatimi celbetmişti. Harita büyük mikyasta Arıburnu, Kabatepe ve havalisini gösteriyordu. Haritadaki sırtlar, dereler vesair tafsilât hernekadar aynı aynına arazinin üzerindeki sırtlara ve derelere uygun değil idise de şöyle böyle takribî olarak bu tafsilâtı gösteriyordu.

Bu harita üzerinde Şimal Arıburnunun şimalinde takriben balıkçı damları mevkiinden takriben Çonkbayırına ve buradan da takriben Topçular sırtını takiben ceauba yani Kabatepeye doğru çizilmiş bir kurşun kalem çizgisi vardı.

Bu haritanın Avusturalyalıların öncü kıt'alarına mensub bir subay üzerinde bulunmuş olması; Avusturalyalıların o günü bu çizgi ile işaret edilen hâkim hattı tutacakları kanaatini bize vermişti.

[3] İngiliz kitabının ifadesine göre bu ateşin Yüzbaşı Tolloch müfrezesile teati edildiği istidlâl olunuyor.

07- III. taburun mütebaki sağcenah kuvveti Edirne sırtındaki Avusturalyalılara taarruz etti ve onları şimal ve şimâligarbiye doğru ricat ettirdi [1] ve arkalarını takib etti. Fakat Kılıçdere ile Kesikdere arasında yani 180 rakımlı tepenin cenuplarında kendilerinden faik bir kuvvet ile karşılaştı. Fundalıklarla örtülü olan arazi üzerinde Avusturalyalılara 100 ilâ 200 metre mesafeye kadar yaklaştı. Bazı noktalarda birbirlerine çok yaklaşmışlardı. Her iki taraf muannidane birbirine mukavemet etmeye ve baş kaldırtmamağa başladı. Tabur komutanı vaziyeti nazik gördü. Bu sırada kolunun pazı kısmından yaralandı. Çok kıymetli ve şeci olan tabur komutanı Yüzbaşı Halis; yaralı olduğu halde dahi sağcenahını bu tehlikeli vaziyette bırakmak istemedi ve bir müddet bekledi. Fakat kaybetmekte olduğu kan sebebile ve arkadaşlarının ısrarile geriye, sargı mahalline gitmeğe mecbur kaldı. Fakat geri gitmezden evvel subay arkadaşlarına: 57 alay buralara gelinciye kadar haberci neferlerden başka hiç kimsenin geriye bir adım atmamasını ve icab ederse hepsinin orada ölerek mevkilerini terketmemelerini tenbih etti ve söz aldı [2]. Tabur komutanı geri çekildikten sonra orada kalan bir avuç kuvvetin bilhassa 4. bölüğün 2 takımının vaziyeti çok tehlikeli ve fedakârlığı müstelzim idi. 4. bölük komutanı; daha taarruzun başlangıcında yaralanarak saftan çıkmıştı.

Bu kuvvetin başında en faalâne ve cesurane hâkim olan Mucib Ef. henüz Yarsubaylıktan Asteğmenliğe geçmiş genc bir delikanlı idi. Bir de Medenî isminde henüz zabit namzedi olan cesur ve ateşli bir delikanlı vardı. Bu iki genc orada büyük bir cesaret ve benlikle çalışmışlardır Esasen askerimiz silâhına, bileğine, benliğine güvenir ruhta idiler. Aralarında müstesna yiğitler vardı. Başlarındaki delikanlıların bu şevk ve cesaretlerini gördükçe onların metaneti daha artıyordu. Bu kuvvet orada kendilerinden çok fazla kuvvette olan Avusturalyalı gibi hakikaten değerli bir kuvvetin pek yakın, karşısında yalnız başlarına mıh gibi dikilmişler, onlara saatlerce bir adım bile attırmamışlardır. Taburun diğer bölükleri yani solcenahtaki bölükler aşağıda 129 ve 141 Numaralı satırlarda beyan edileceği üzere Kanlısırt taarruzu için vazife aldıklarından bu kuvvete yanaşmamışlardı. Daha bir kahramandan bahsetmeden geçmiyeceğim: Bu kuvvetin sevk ve idaresini ellerinde tutan delikanlı başların yanında bir de bu taburun Hesab Memuru Muharrem Vehbi vardı. Taburun erat ve subaylarına candan

[1] Bu ricat edenlerin bir bölük kadar olduğu 111 Numaralı satırlara geçirilen İngiliz kitabının ifadesinden anlaşılıyor.

[2] Mezkûr sağcenahta bulunmuş olan 4. bölüğün [yani alayın 12. bölüğünün] komutan vekili Asteğmen Mucib'in ifadesinden.

bağlı olan ve alayın iaşe işlerinde kıymetli ve semereli faaliyetleri mesbuk olan bu güzide arkadaş; vazifesi itibarile top, tüfek ateşlerinden uzakta geride kalması lâzımgelirken o günkü muharebe için vazifesini muavinine bırakmış ve taburunun ve arkadaşlarının fedakârlıklarına iştirak etmek için muharebeye girmekten kendisini menedememişti.

İşte diğer delikanlıların yaş itibarile bir ağabeyleri olan bu arkadaş dahi onların orada maddî, manevî bir yardımcısı ve gayretçisi olmuştu. Bu zat; Çanakkale muharebelerinin devamı esnasında büyük bir muhacemenin vukuunu haber aldığı anda gerideki vazifesini bırakır ve hemen taburu arkadaşlarının arasında fedakârlık mevkiini alırdı.

Biz bu kuvveti bu noktada yalnız bırakmağa mecburduk. 57. alay; onların bulunduğu tarafta taarruza geçmiş bulunduğunu bildiğimiz ve arkadaşlarımızın metanetine güvendiğimiz için onları orada Avusturalyalıların solcenahlarının gerisini tehdid edici bir vaziyette yalnız başlarına bıraktık. Esasen Avusturalyalılarla pek yakından temasta bulundukları için geriye doğru ufak bir dönüş; kendilerini müşkül mevkie sokabilirdi. Fakat muannidane sebat etmeleri suretile ve er geç kendi yanlarına gelecek olan 57. alay vasıtasıyle nazik vaziyetlerini kurtarabilirlerdi.

108- Şimdi saat 11 de bu küçük kuvveti müfrez bir halde burada bırakalım da bugünkü muharebenin bu saate kadar devam eden 1. safhasının Avusturalyalılar üzerinde bıraktığı tesirleri ve onlarm hareketlerini İngilizlerin Çanakkale muharebelerine aid kitabından okuyalım:

Mezkûr kitab şöyle diyor:

109- «.... Türklerin 27. alayı ilerlemeğe başladığı zaman saat dokuzu bulmuştu. Bayırın garb tarafında [1] dağınık bir halde bulunan Avusturalya kıt'aları ricate mecbur olmuş ve Türkler 400 rakımlı tepeyi [2] ağır ateş altına almışlardı. Kolonel Maklagan kendi sahasına, mukabil taarruz yapılacağından endişe ederek Tekçınarın garbinde [3] siper kazmağa başlayan IX. taburun bölüklerine kendisine iltihak emrini verdi, asker kısım kısım çalılıkları yararak ilerlemeğe başladı. Fakat Türkler tahminin fevkinde kuvvetli bir ateş açmışlardı [4]. Bu sebeple bu bölüklerin ancak pek az eratı kurtularak ileri geçebilmişti. Bu yüzden Avusturalya kıtaatı arasında bir ayrılık hâsıl oldu. Bu ayrılık o gün birçok endişelere sebebiyet verdi. Kolonel Maclagan karargâhını Laurin tepesi denilen yerde tesis etti. »

[1] 104 Numaralı satırlarımızda yazılan Topçularsırtının garbindeki yamaçlara ilerlemiş olan Avusturalya kıt'alarının ricati.

[2] Kanlısırt.

[3] Kanlısırtın gerisinde yani garb kenarının az şimalindedir.

[4] 103 Numaralı satırlarda yazılan makinalıtüfeklerimizin açtığı şiddetli ateşin yaptığı tesirdir.

110- Yine mezkûr kitabın satırlarından:

« Bir taraftan solcenahta Yüzbaşı Tolloch dokuzla on arasında altmış kadar askerle Zırhlıtepenin cenubugarbî köşesine varmıştı. Kendi solcenahını muhafaza için denize doğru uzanan kısmına birkaç asker gönderdi. Bu tepeyi geçtikten sonra ileri hareket durmuştu. Çünkü; türk kuvveti az olmakla beraber açtığı ateş çok kuvvetli idi. . » [1].

Yine mezkûr kitabın satırlarından:

« Şimdiye kadar solcenahını emniyet altında bulunduğunu zanneden Maclagan 180 rakımlı sırtta bulunan ve solcenahı açıkta kalan bölüklerden birinin birdenbire ricat ettiğine şahid oldu [2]. Saat 10 dakika 30 da Türklerin her dakika Bussel tepesinde [3] görüneceklerini zannederek tümen karargâhına; boyun noktası [4] elde olmadıkça ikinci [5] silsilede duramıyacağını bildirdi ve süratle yardımcı kuvvet gönderilmesini istedi . . . »

« General Bridg'in de vaziyeti endişe doğuracak mahiyette idi. Çünkü bütün ihrac plânı suya düşmüştü. Umumî karargâh, asıl ihrac kuvvetinin ilerilemesine intizaren bir tuğaylık öncü kolların yarım daire şeklinde mevki alacaklarını hesab etmişti. General Bridvot öncü kolları himaye için ikinci bir tuğayın kullanılmasını emrederek bu plânı değiştirmişti. Fakat kuvvetin arttırılmış olmasına rağmen ümid edilmedik şeyler oldu. Keşif kolları yanlış mevkilere çıkmış bulundu. İkinci tuğay solcenaha çıkacağına sağcenaha çıktı. Her iki tuğay eratı darmadağınık bir halde karaya çıktı. General Bridg sahile vardığı zaman ihtiyat olarak elde bulundurmak istediği birinci tuğaya mensub on altı bölükten sekizinin artık musademeye iştirak ettiklerini gördu. Geri kalan sekiz bölükten altısı henüz karaya çıkmamıştı. Müstacel bir yardım talebine cevab verebilecek elde yalnız iki bölük kalmıştı. Şimdi saat 10 dakika 30 da tümen komutanı Bridg; Kolonel Maklaganın sağlam zannettiği solcenahın tehlikede bulunduğunu gördü. Eldeki iki bölüğe derhal solcenahı takviye etmeleri için emir verdi. Henüz uzakta kalan IV. taburla II. tabura mensub iki bölük müstesna; bütün piyade kıtaatı filen

[1] Bu Türk ateşi üçüncü taburun sağcenahının yanını himaye için İncebayırın şimalinden düz tepeye doğru cephe aldırıldığı 106 Numaralı satırlarda zikredilen müfreze olacaktır.

[2] Bu ricat eden Avusturalya bölüğü; bizim III. taburun sağcenahının taarruz ederek 107 Numaralı satırlarımızda beyan edilen Edirne sırtının takriben ortalarındaki Avusturalyalıların bölüğü olması lâzımgeliyor. Çünkü bu sırt; boyun noktasının şarkında ve bitişiğinde bulunması ve bu bölüğün ricati üzerine Kolonel Maclaganın boyun noktasının elde bulundurulmasındaki ehemmiyetten bahsetmiş olması, buna delildir.

[3] Bussel tepesi; boyun noktasının şimal bitişiğindeki — bizim Yüksek sırt dediğimiz — sırttır.

[4] Boyun noktası; Edirne sırtının garbinde, Korkuderesi başı ile Kesikdere arasındadır.

[5] İngiliz kitabında; Kanlısırt, Kırmızısırt, Merkeztepe, Boyun noktası hattı ikinci silsile ve Yükseksırt, Cesarettepesi, Kılıçbayırı, Düztepe, Çonkbayırı hattı da birinci silsile; Çonkbayırı — Kabatepe arasındaki Topçularsırtı da üçüncü silsile addedilmiştir.

cepheye iştirak etmişti. Halbuki pek az bir şey yapılabilmiş, keşif kıtaatı ancak vazifelerinin yarısını görebilmişti. Vaziyet emin değildi. Mukabil taarruz da henüz başlamış bulunuyordu. . .».

İki taburumuzun yaptığı bu taarruz hernekadar Avusturalyalılar üzerinde; okuduğumuz şu ifadelerindeki tesirleri yapmış ve ilerideki kıt'aları geriye atılmış ise de bu iki taburumuzun vaziyeti nazik ve tehlikeli bir şekle girmişti.

111- Saat on bir ile on iki arasında bu iki taburun yani 27. alayın vaziyeti şöyle idi:

Sağcenahımız:

a) III. taburun 2. bölüğünden bir takım ve II. taburdan bir takım İncebayırın şimalinde Düztepeyi tutmuş olan Avusturalyalıların solcenah ilerisine karşı cephe almıştı;

b) Yine o taburun 2. ve 4. bölük aksamı Edirne sırtının şimal kısımlarında şimal ve şimaligarbiye doğru cephe almış; bu sırtta Avusturalyalılarla pek yakından ve boyun noktası istikametinden de uzaktan temastadır ve kendisinden faik kuvvetler karşısındadır;

c) Yine bu taburun 1. ve 3. bölükleri Edirne sırtının cenub uçlarındadır. Karşılarına çıkan Avusturalyalıları garbe atmışlardır. Bu iki bölüğün bir kısmı I. taburun sağcenahıyle karışık vaziyete girmiştir.

Solcenahımız:

I. tabur kısmen Edirne sırtının cenub ucundadır. Büyük kısmı Karayürek deresine hâkimdir. Kanlısırtın şark yamaçlarına atlamak üzeredir.

112- Avusturalyalıların vaziyeti ise:

a) Solcenahları Düztepenin şarkından Yükseksırta kadar olan hat üzerinde III. ve I. tuğaylara ve Newzeland tuğayına mensub lâakal 5 000 kişi; zaman geçtikçe artmıştır;

b) Sağcenahları Kanlısırtta şarka ve cenuba karşı cephe almış, aynı zamanda ileride, geride tahkimatla da meşgul III. ve II. tuğaylara mensub lâakal 5 000 kişi; zaman geçtikçe artmıştır;

c) İki cenah arasındaki boyun noktası — Merkeztepe — Kırmızısırtın garbi hattındaki Avusturalya kuvvetinin pek az olduğu tahmin edilmiştir. Bu hat sağ ve solcenah kuvvetlerinin ileriye çıkmış vaziyetine göre geridedir ve iki cenahın himayesine müsaid bir vaziyettedir.

113- Bizim solcenahımız oldukça topludur. Aynı zamanda topçu ve makinalıtüfeklerimizin hâhim ateşinin himayesindedir. Fakat III. taburun bilhassa sağcenahının vaziyeti naziktir, tehlikelidir. Avusturalyalılarla pek yakından temasta bulunan bu cenahımız çok faik Avusuralya kuvvetlerinin bir mukabil taarruzu karşısında yerlerini muhafaza

edebilmeleri müşküldür ve bu cenahın bozulması bütün alayımızın vaziyetini tehlikeye sokabilir. Hulâsa vaziyetimiz saat 10 dan sonra tehlikeli bir şekle girmişti.

Bizim bu tehlikeli vaziyetimiz; bir şuursuzluk mahsulü değildi. Biz bu tehlikeyi bilerek göze aldırmıştık. Semeresini de şimdi göreceğiz.

Fakat 93 sıra numaralı satırlarda zikredilen yanlış kanaatin hatası; 19. tümen komutanı Mustafa Kemal Beyin kavrayışı ve insiyatifile bertaraf edilmemiş olsaydı bu cür'etkârane taarruzumuz bu saatten itibaren Çanakkale Boğazının; daha doğrusu İstanbulun müdafaasını tehlikeye sokacak bir felâkete müncer olabilirdi. Bu vaziyetin ve tehlikenin içinde olduğumuz için onun o kurtarıcı karar ve seri hareketinin ehemmiyetini bütün değerile ancak biz takdir edebiliriz.

Silâh arkadaşlarımızı inanılmıyacak derecede bizden çok fazla olan avusturalyalı kuvvetlere saldırdığımız zaman 9. tümen komutanlığı makamında, böyle karaya çıkan kuvvetleri istihfaf ve istisgar eden yanlış bir zannın hâkim olacağı hatırdan bile geçmemişti. Taarruzumuz ilerleyip te bilhassa sağcenahımız tehlikeli ve nazik bir vaziyete girdikçe gayriihtiyarî olarak gözlerimizi Kocaçimen dağının şark yamaçlarına çeviriyorduk. O istikametten beklediğimiz kuvveti gözlüyorduk

Nihayet başlarında ve en önlerinde 19. tümenin şeci komutanı olduğu halde topçusu ve makinalıtüfeklerile beraber 57. alay tam o istikametten gelmeye başlamış ve artık hem Boğazın müdafaası hem alayımız selâmete ermişti.

114- Mustafa Kemal Bey saat onu biraz geçerek Çonkbayırı ilerisine, mezkûr alayın öncüsünden evvel gelmişti. Geriye doğru bazı eratımızın çekilmekte olduğunu gördü. Bunların cepanesinin bitmiş ve düşmanın da kendilerine doğru ilerlemekte bulunmuş olduğunu anladı. Bunları durdurdu ve süngülerini taktırdı ve mevzi aldırdı. Bu vaziyeti gören Avusturalyalılar da durdu [1].

Alayın ucu ve daha sonra öncüsü gelmeğe başladı, öncü olan, alayın II. taburu komutanına Arıburnu istikametini gösterdi, düşmanı denize sürmek üzere o istikamette hemen taarruza geçmesi emrini verdi. Alayın büyük kısmı toplanmakta olsun; öncü tabur saat 11 raddelerinde taarruza geçti [2].

[1] Bu erat 89 Numaralı satırlarda yazıldığı üzere balıkçı kulübesinden Düztepe civarına çıkmış olan sahil tarassud ve muhafazasına memur 1. takımın eratıdır.

[2] Tabur komutanının takririnden.

115- 19. Tümen komutanının geldiğini anlar anlamaz kendilerine saat 11 dakika 30 işaretli raporumla, düşmanın vaziyetini ve bizim vaziyetimizi arzettim ve bu vechile kendilerinin emir ve kumandasına bu andan itibaren girmiş oldum [1].

---

[1] 27. alay bu andan itibaren Çanakkale muharebesinin sonuna kadar 19. tümenin bir alayı olarak çalışmıştır.

İV. FASIL

MUHAREBENİN İKİNCİ SAFHASI

116- 27 alayın ve Avusturalyalıların vaziyeti 111 Numaralı satırlarda ve (3 numaralı krokide) gösterildiği gibidir. 57. alay; Avusturalyalıların solcenahına taarruza başlar başlamaz ben de alayımın taarruzunu Avusturalyalıların sağcenahına [Kanlısırta] çevirmeğe karar vermiştim.

117- III. Taburumuzun Avusturalyalılarla Düztepe cenubunda ve 180 rakımlı tepe cenubunda yakmdan temas etmekte olan 2. ve 4. bölüklerini yerlerinden ayırmayı caiz görmedim. Onlar bulundukları vaziyette umumî maksada daha iyi hizmet edebilirler, yani bunlar hem 57. alayımızın taarruzuna yardım için o cenahtaki Avusturalyalıların faik kuvvetlerine yan ve gerilerinden tesir yapmış olacaklar hem de; 57. alaya nazaran epeyce ileride olan ateş hattımızm sağyanını temin etmiş olacaklar.

Esasen yakın mesafeden temasta bulunan iki muharib taraftan birisinin geriye çekilmesi ekseriyetle diğer tarafı, peşi sıra çekmesini intac eder. Avusturalyalılara hakkımızda zâf hissini verdirici ve onları; Kanlısırta taarruz edecek kuvvetimizin sağyanına doğru çekici bir hareket doğru bir şey değildi. Bu sebepten bu 2 bölüğümüzün; bulundukları yerlerden Avusturalyalılarla çarpışmakta devam etmelerine karar verdim.

118- Yine III. Taburumuzun Edirne sırtının cenub ucunda bulunan bölüklerinden birisinin de (Boyun noktası — Merkeztepe) istikametlerinden ilerlemesi melhuz Avusturalyalılara karşı koymak için orada kalmasını ve fakat bu bölüğün ayni zamanda Kanlısırtta göreceği hedefler üzerine ateşile tesir yaparak bu sırta karşı yapacağımız taarruzu kolaylaştırmasını ve ileride bu taarruzumuza takviye suretile de yakından iştirak ettirilebileceğini muvafık gördum.

119- Hulâsa: I. Tabur komutanı kendisinin 3 bölüğü ile ve III. tabura mensub olup kendi bitişiğindeki 3. bölükle ki, cem'an dört bölükle Kanlısırttaki Avusturalya kuvvetlerine taarruz edecektir. Buna aid emirler tahriren gönderildi.

120- Bu taburun hem solyanım temin için hem de Kanlısırtın Cenuba bakan cephesindeki Avusturalyalı kuvvetleri tesbit için mezkûr sırtın cenub yamaçlarında taarruzî faaliyete geçmesi ve neticede 41 Numaralı satırlarda terketmeye mecbur kaldığı zikredilen eski mevziini zabıt ve

işgal etmesi için de II. taburun 3. bölüğüne mensub takımın komutanı Asteğmen İsmail Hakkıya emir verildi.

121 - Aynı zamanda Kabatepede bulunan II. tabur komutanlığına gönderdiğim emirde; Kanlısırta yapacağımız taarruza karşı Avusturalyalıların Kanlısırtın cenub yamaçlarından sarkarak yapmaları melhuz bir mukabil yan taarruzuna nazarı dikkatini celbettim ve böyle bir hareketi gördüğünde müdahale etmesini bildirdim. Esasen Kabatepede siperlerde ve ihtiyatta cem'an dört takım kuvvet kalmıştı. Avusturalyalıların Kabatepeye doğru sarkmaları ve denizden kuvvet çıkarmaları ihtimaline karşı bu zayıf kuvveti siperlerinden ayırmak doğru değildi. Bu sebeptendir ki, bu zayıf kuvveti Kanlısırtın cenub cephesine karşı taarruza iştirak ettiremedim.

122 - Bu Kanlısırtın şimalinde Celâlderesi ile araları ayrılmış, hemen ayni tesviyede diğer bir sırt daha var, bu sırtın adı «Kırmızısırt» tır. Bu Kırmızısırtın plâtosuna iki tarafın da bugün ehemmiyet vermediğimiz elbet okuyucularımızın nazarı dikkatini celbetmiştir. Halbuki bugün verdiğimiz bu muharebeyi bir oda içinde, harb oyunu olarak vermiş olsa idik bu Kırmızısırtı bu kadar ihmal etmezdik. Harita üzerinde yapılan nazarî muharebelerle hattâ kırlar üzerinde yapılan tatbikatlarla hakikî muharebeler arasında, birbirine uymıyacak kararlara aid, bu hâdise; bir misaldir. Biz muharebeye başladığımız andan itibaren akşama kadar bu Kırmızısırtın plâtosuna tek bir Avusturalyalının çıktığını görmedik. Şüphesiz o plâtoya ayak basmak bizim de işimize gelmiyordu. Sebebi şudur:

Bu Kırmızısırtın üstü ufkî ve düzgündü. Fundalık yoktu. Zannederim tarlalık idi. Bu sırtı iki tarafın da ateşi yalayordu. Hedefin barınmasına imkân yoktu.

123 - Görülüyor ki, Kanlısırta taarruz edecek kuvvetimiz çok az ve alayımın vaziyeti çok dağanıktır. Bu zaruret bizim için o günü; sıkıntılı bir tecelli idi. Fakat alayca azmimiz ve maneviyatımız kuvvetli idi.

Yeter ki; bu taarruz edecek dört bölüğü makinalıtüfekle ve topçumuzla lâyıkıyle himaye edebilelim.

124 - Topçu deyince sırası geldi; 82 numaralı satırlarla şikâyetinde bulunduğum Çamburnundan gelecek cebel topçu bölüğümüz, saat 10 dakika 30 raddelerinde yanımıza geldi. Bu bölük o civarlarda bir sırtın gerisinde mola veriyorken kendilerini aramak için etrafa saldırdığımız atlılar tarafından görülerek yanımıza getirilmişti. Bölük komutam bu sebebsiz gecikmesinden dolayı cezaya müstahaktı. Onu mevkufen divanı harbe göndermekliğim icab ederdi. Fakat genç, tecrübesiz bir subaydı. Bunu

nazarı dikkate aldım, şerefini, haysiyetini gözettim ve kendisine; suçunu örtebilmek için kıymetli işler görmesini ve bir daha böyle şerefsiz bir harekette bulunmaması ihtar edildi. Genç bölük komutanı utanmış bir vaziyette idi. Bir subayın faydalı bir uzuv olup olmıyacağını anlamak için her şeyden evvel onun lâkırdıdan utanır, onörlü bir adam olup olmadığını anlamak lâzımgelir. Ben bu arkadaşm yetişebileceğine kanaat getirmiş ve bu suçunu ihmal etmiştim.

125- Bu bölüğün topları, üzerinde bulunduğumuz 165 rakımlı tepenin düşmana karşı görünmeyecek yerlerine yerleştirildi. Cem'an beş cebel topumuz oldu. Bu bölüğün mensub olduğu cebel topçu taburu komutanı Manastırlı Nazif Bey de geldi ve bu beş topu idareye başladı. Çatal atışları yapıldı. Emrimize hazırlandı.

126- Saat on biri geçiyordu. Kanlısırta karşı mukarrer olan taarruzumuzu karşılayacak Avusturalyalıları; mümkün olduğu kadar zayıflatmak, onların adedî kuvvetini azaltmak için bu sırtın plâtosunun hemen her tarafı dane, ihtiraklı ve şarapnel atışlarıyle kaplandı. Bu ateş 3 Numaralı satırlarda yazıldığı üzere Kanlısırtın plâtosunun hemen ortasında Avusturalyalıların arasmda esir duran üç cebel topumuzu vermemek ve almak uğrunda; dilâver tavırlı Avusturalyalı askerler ile dünya tarih sahifelerini şehametlerile dolduran cengâver türk oğulları arasında çok çetin ve inadlı bir musareanın başlıyacağını ilân ediyordu.

O gün ilkbaharın en tatlı ve güneşli bir günü idi. O mevsimde o günlere kadar Kocaçimen dağının dereleri temiz kumsal yataklarından gümüş gibi berrak akıyordu.

127- 57. alayımız sağımızda Çonkbayırı ilerisinden Avusturalyalılarla muharebeye tutuşmuştu.

128- Kanlısırta taarruz emrini alan I. taburumuz ile III. taburun 3. bölüğü kendisine az çok intizam verdi. Takriben saat on iki buçukta aradaki dereyi geçmeğe başladı. Karayürek deresini ateş tutmıyordu. Buradan askerimiz su içerek ve mataralarını doldurarak geçtiler, fakat Karayürek deresile Çatalderenin birleştiği nokta Avusturalyalıların ateşine maruz idi. Burası kısmen yüksek fundalıklarla örtülü idi. Bunlardan gizlenerek geçtiler. Topçularımız ve makinalıtüfeklerimiz Kanlısırtın bu dereye bakan bütün kenarlarını ateşlerile tarıyor, askerimizi koruyordu.

129- Avusturalyalılardan bir kuvvetin; dereyi geçmekte olan taburumuzun solcenahını vurmak üzere Kanlısırtın cenubuşarkî taraflarından sarktığı görüldü. Tabur bunlara karşı tertibat aldı. Kanlısırtın Karayürek deresine inen şark yamacı yüksek çamlarla ve çalılıklarla örtülü idi. Avcılarımız bu çamlı yamacı ufkî ve eğri büğrü bir hat şeklinde tarayarak

Kanlısırta çıkıyordu. Soldan aşağı sarkmış olan Avusturalyalılar; yedikleri ateşle yine Kanlısırtın plâtosuna ricat ettiler.

130- Bu Avusturalyalıların aşağı sarkmaları Kabatepedeki II. tabur komutanının da endişesini davet etti. Bu hareketi Kabatepe aleyhine zannetti. Kabatepede cüz'î kuvvet bulunduğundan takviye edilmesini bir rapor göndererek istemişti. Cevabımızda; bu sırta taarruz ettiğimizi ve o gibi hareketleri ateşile karşılamasını bildirdim.

131- Avusturalyalıların; Kanlısırtın cenub yamaçlarından gösterecekleri faaliyetin iyi bir şey olamıyacağını ve bulunduğu mevziden topçumuz bu yamaçları göremediğini, binaenaleyh ateşe tutamıyacağını düşünerek şu karar ve emri verdim:

165 rakımlı tepedeki [üzerinde bulunuyoruz] beş toptan ikisi topçu yüzbaşısı Sadık Ef. nin komutasında daha cenubumuzdaki Kavaktepede mevzi alacak; Avusturalyalıların Kanlısırt cenub yamaçlarında vukubulacak hareketlerini ateşile menedecek ve böyle bir hareket olmadığı zamanlar Kanlısırt plâtosunu bizim 165 rakımlı tepeden ateşe tutacağımız noktaları o istikametten ateşe tutacak. Beş topun bu tarzda ikiye taksimi zarurî idi. Bunun bir faydası da Kanlısırt makas ateşi altına alınmış oluyordu. Bu iki topa muhafız vermeye lüzum görmedim. Üç top, ateşine devam ederken diğer iki top Kavaktepeye gitti ve orada mevzi aldı.

132- Askerimiz Kanlısırtın çamlarla örtülü ve Avusturalyalılara karşı görünmez vaziyette [ölü zaviyesi içinde] olan şark yamacın topçu ve makinalıtüfeklerimizin himayeleri altında zayiata uğramadan çıktılar

Avcılarımız; bu çamlı dik bayır ile Kanlısırtın ufkî plâtosunun birleşmesinden hâsıl olan kenarı [faslı müşterek] boydan boya tuttular ve bu kenara çıkar çıkmaz fundalıklar içerisinde mevzi almış Avusturalyalılarla çok yakından [30:50 hatve bir mesafe arasında] karşılaştılar ve birbirlerile pek yakın mesafeden çetin ve inadlı bir savaşa tutuştular.

133- Kanlısırtın takriben ufkî plâtosu; Şark — Garb; tahminen 600 metre boyunda ve 300 metre kadar enindè hafif dalgalı bir düzlüktür. Bu plâtonun üstü muhtelif uzunlukta ve kısalıkta fundalıklar ve çalılıklarla örtülü idi. Bazı yerleri de çıplakça idi. Yüksek fundalıklar göz bakışlarını kesiyordu. Kısa çalılıklarla çıplak yerler bakışlara o kadar engel olmıyordu. İşte arazinin bu şekilde olmasıdır ki, her iki tarafın muharebe saflarını parçalamıştı ve her parça diğer parçaları göremiyordu ve yine bu fundalıklardan dolayı her iki tarafın parçalı kuvvetleri birbirine

karşılıklı yakın mesafede göz temasına ve mücadeleye girmek mevkiinde kalmışlardı.

134- Plâtonun kenarını tuttukları zaman askerimizin bir kısmının mücadelesini vazıhan görebiliyorduk. Diğer kısmını fundalıklardan göremiyorduk. Daha ilerledikçe görülebilenler de müşkülâtla görünüyordu. Bu mücadeleler türlü türlü şekillerde cereyan etmişti.

135- Çok aşikâr olarak gördüğümüz bir çarpışma şöyle cereyan etmişti:

Elimde dürbün Kanlısırt plâtosunun bu şark kenarını gözlüyordum. (3 numaralı krokide) B işaretile gösterilen noktada arkaları bize doğru kimisi yere yatmış, kimisi diz çökmüş vaziyette bir kısım avcılarımız görünüyordu. Bunların sağ ve sol taraflarındaki avcılarla irtibatı bir takım fundalıklarla vesair manialarla kesilmiş gibiydi. Diğer avcılar görünmiyor gibiydi. Bu görünmekte olan avcılarımızın tahminen yirmi otuz adımdan fazla olmayan ilerisinde ve fundalıklar arasında bir kıpırdama gözüme çarptı. Gözlerim hemen o kıpırdamaya dikildi. Yalnız baş ve omuzlarını görebildiğim ve herhalde zabit olduğuna hükmettiğim bir Avusturalyalı; kolunu mu? kılıcım mı? farkedemediğim bir şeyi bizim bu avcılara doğru savurdu!.. Bir hareket yok... Bir daha savurdu! Bu ikinci savuruşunda birdenbire çalılar arasında sık bir asker saffının ayağa kalktığı göründü. Bu saf önlerindeki çalıları birdenbire geçerek bizim avcılar üzerine koşar adımla süngü hücumuna kalktı.

Bizim avcılar Avusturalyalıların bu hücumunu görünce hemen ve hep birden ayağa fırladılar ve Avusturalyalıların üzerine bilmukabele atıldılar. Avcılarımızın mukabil hücumunu gören Avusturyalılarm kısmı azamı birdenbire durdular Birkaçı bizimkilerle süngü ve ateş mübarezesi yaparken diğerleri hemen geriye kaçtılar ve yüksek fundalıklar arasında kayboldular. Bizimkiler ateşle onları takib ettiler ve müteakiben arkalarından gittiler Her iki taraftan; bilhassa geri kaçan Avusturalyalılardan yere düşenler daha fazla oldu. Bu çarpışmada Avusturalyalılar otuz raddesinde idi. Bizim avcılar 20 : 25 kadar vardı. Avusturalyalıların; bizim avcıların adedî azlığından cesaret alarak hücuma kalktıklarını zannediyorum. Kanlısırt plâtosunun şimalişarkî köşesinde — makinalıtüfeklerin, topçunun müdahalesi olmaksızin — cereyan eden ve nihayet bir dakika süren bu küçük hâdise; nazarımda iki tarafın taşıdığı manevî kuvveti meydana çıkarmıştı.

136- Fakat: Avusturalyahlarm Kanlısırttaki adedî kuvvetlerini bizimkilere nazaran çok fazla tahmin ettiğim için onların böyle süngü hücumuna kalkacak kadar kendilerinde varlık ve kahramanlık göstermeleri ihmal

edilemezdi. Plâtonun ortasından itibaren ekseriyetle Garbe doğru seyrek atış yapan topçumuza; hemen plâtonun ortasından Şarka doğru bizim avcılarımızın bulunduğu hatta takriben 50 metre kalasıya kadar olan saha şiddetli ateş altına aldırıldı. Topçumuz; plâtonun ortasından bize doğru olan sahayı; nişangâhı 50 şer metre indirerek kademe kademe dövmeye başladı. Bu kaplama ateşinin tesirini çalılar arasında gördüğümüz telâşlı hareketlerden ve hattâ kaçışmalardan anladık. Fakat bizim solcenah avcılarımız fundalıklar arasında tahminimizden fazla ilerlediği cihetle bu ateşimizden onlar da biraz müteessir oldular ve derhal kırmızı flâmalarını bize gösterecek yerlerden sallamak suretile bu tehlikeyi haber vermişlerdi.

137- Plâtonun fundalıklar içinde bizden az görülen veya hiç görülmeyen başka başka şekillerde dahi çapışmalar olmuştu. Meselâ bazı eratımız fundalıklar arasında gizlene gizlene ilerlerken birdenbire Avusturalyalılar ile karşılaşmışlar ve böyle bir anî vaziyette kimisi süngü ile kimisi ayakta ateş ederek birbirlerine saldırmışlardı. Bazıları da Avusturalyalıların mendil sallamalarına ve el işaretile davetlerine uğramışlardı. Plâtonun cenub kenarında bir sütre gerisinde duran birkaç Avusturalyalıya ansızın yaklaşan bikaç erimiz bu Avusturalyalıların evvelâ mendil sallamalarını sonra el ile davet işareti verdiklerini görürler Bizimkiler Avusturalyalıların beyaz mendil salladıklarına göre teslim olacaklarını zannederler. Bunlardan bir erimiz onların musırrane davetlerine icabet eder. Yanlarına gider onlar el verirler tokalaşırlar. Diğer erlerimiz ihtiyatlı davranmak suretile bir el bombasının yetişeceği mesafeye kadar yaklaşırlar. Avusturalyalıların yanında bulunan saf ve merd erimiz Avusturalyalılara teslim olmalarını işaretle bildirir Avusturalyalılar ise mukabeleten bizimkilerin kendilerine teslim olmaları işaretini verirler. Bunu anlamayan bizim er; onlara maksadını anlatmak için birisinin silâhını tutar ve almak ister. Bunu gören diğer bir Avusturalyalı er bu erimize ateş eder. Bunu gören ve gizliden gizliye bombasını hazır tutan diğer erlerimizin arasındaki bombacı eri Ankaralı İsmail oğlu Ahmed; Tüfekçiyef bombasını hemen Avusturalyalılar üzerine atar. Bombanın atıldığını gören Avusturalyalılar infilâktan evvel kaçmak için yerlerinden fırlarlarken bomba patlar ve birkaçı yaralanır ve yere düşer, diğerleri kaçar. Böyle aldatıcı mendil sallamaları o günü tekerrür etmişti.

Fundalıklar içinde bunlara benzer ve benzemez çarpışmalarla Avusturalyalıları geriye süren askerimiz plâtonun orta kısmında duran toplarımıza yaklaşırlar. Bu topların bulunduğu mıntakada her iki taraf

mücadelelerine şiddet verirler. Bu mıntakada Avusturalyalıların kullandığı bir makinalıtüfeğin parçalanmış aksamını bulmuştuk. Bu makinalının topçumuzun tam bir isabetine uğradığı anlaşılıyordu.

138- Muharebe bu şekilde yürümekte iken yaralı ve şehid miktarı artıyor ve muharebe saffımız zayıf düşüyordu. Esasen göğüs göğüse en şiddetli mücadeleye sahne olan Kanlısırtta I. taburun 1. ve 4. bölüklerile III. taburun 3. bölüğü çarpışıyordu.

139- I. taburun 2. bölüğü bir takımıyle bu sırtın şimal yamacından müessir oluyordu. Bir takımı da Kanlısırtın şimalindeki Kırmızısırtın Kanlısırta bakan cenub yamacından ilerlemek istemiş, bu veçhile iki sırt arasındaki Celâldereye hâkim olarak taarruz ediyordu. Fakat Kırmızısırtın cenub yamacı Kanlısırttan gelen ateşe şiddetle maruz olduğundan bu yamaçtan ilerlemek mümkün olamamış ve Kırmızısırtın üzerinde de barınmak mümkün olmadığından bu takım sağa sağa giderek Kırmızısırtın şimal yamacına düşmüştü.

140- Kanlısırtta verdiğimiz zayiattan ağır gitmeye başlayan taarruzumuzu şiddetlendirmek ve sabahtanberi Avusturalyalıların elinde bulunan toplarımızı biran evvel kurtarmak için Edirne sırtının cenub ucunda bulunduğu 118 Numaralı satırlarda beyan edilen III. taburun 1. bölüğü ile ve elinde yegâne ihtiyat kuvvetini teşkil eden I. taburun 3. bölüğü ile mezkûr sırttaki kuvvetimiz kuvvetlendirildi.

141- Bu taze kuvvetlerin de iştirakile yapılan süngülü ve ateşli saldırmalar neticesinde tahminen saat 4 raddelerinde Avusturalyalılar Kanlısırtın orta kısmından da gerilere atılmış ve toplarımız tamam ve sağlam olarak kurtarılmıştır. Bu sıralarda idi ki, 57. alay da düşmanın solcenahını mağlûb ederek onları Düztepe üzerinden Arıburnu istikametine doğru ricate mecbur etmiştir.

142- Müteakib çarpışmalar akşam karanlığına kadar devam etmiş ve karanlık bastığı zaman Avusturalyalılar Kanlısırtın ta garb kenarına atılmışlardı. Verdikleri ağır zayiattan zâfa düşen muharebe hattımız mezkûr toplarımızın bulunmuş olduğu noktadan takriben yüz metre daha ilersine kadar ilerliyebilmiş yani aşağı yukarı Kanlısırtın plâtosunun şarktan garbe doğru dörtte üç kısmını ele geçirmiş bulunuyordu. Bu sırtın cenub yamaçlarında çarpışan bazı aksamımız Avusturalyalıların tedafüî koltuk şeklindeki cephelerine karşı daha ziyade ilerlemişler ve denize yaklaşmışlardı.

143- Avusturalyalıların bu sırtta son çekildiği hat; Kanlısırtın ufkî sathının deniz kenarına meyletmeye başladığı bir kenardır. Biz vaktile bu kenarlarda karaya çıkacak düşmana karşı deniz kenarına hâkim olmak için

siperler yapmıştık; 21 Numaralı satırlarda izah edilen sebepten dolayı bu siperlerin kullanılmasına meydan kalmamıştı. Bizim yerimize bu siperlerden Avusturalyalıların tahaffuz için istifade etmiş olacakları muhtemel addolunabilir. Bizim, yani topçumuz ile makinalıtüfeklerimizin göremiyeceği bu hat üzerinde Avusturalyalıların da o günü az çok siper yaptıkları zannolunur. Kanlısırtın görebildiğiniz diğer akasemında siper kazmalarına meydan vermemiştik ve bu sebeptendir ki; her iki taraf bugün tam manasıyle sipersiz bir meydan muharebesi vermişti.

144- Avusturalyalıları bir kuvvetli hamle ile deniz kenarına dökmek te mümkün idi. Fakat sabahtanberi çok faik kuvvetlere karşı yaralı ve şehid olarak verdiği zayiattan zayıflamış ve çok seyrekleşmiş, bir hayli subaylarını kaybetmiş olan Kanlısırttaki kuvvetimizin kudreti buna artık kâfi gelmiyordu. Takviye için ise, elimizde tek bir er ihtiyat kuvveti kalmamıştı.

145- Bu taarruzumuzu tam muvaffakıyetle bitirmek için kuvvete ihtiyacımız olduğu komutanlığa arzedildi. Esasen komutanımız Mustafa Kemal Bey buradaki zayıf vaziyetimizi daha evvel takdir ederek 77. alayla solumuzu takviye ve temdid suretile taarruza iştirak etmesi için mezkûr alayın komutanı Saib Beye emrini vermiş. Bunu, tahminen öğleden sonra saat beş raddelerinde mumaileyh Saib Bey yakınımdan geçerken kendisinden öğrendim. Saib Bey, komutan beyin yanından bu emri alarak geliyor, alayının başına gidiyordu. Artık Avusturalyalıları denize dökeceğimizi muhakkak addediyorduk. Akşam yaklaşmıştı. Yine komutanlıktan aldığımız emirde; gecenin hulûlünde umumen, gece hücumu yapılması emrediliyordu. Bu hücum için iktıza eden emri verdik ve 77. alayın muharebe hattımızın hizasına ilerlemesini bekledik. Topçu ile de Avusturalyalıları dövmekte devam ettik.

146- Mezkûr alayla beraber gece yapılacak hücumu yakından idare etmek ve neticeye göre tertibat almak üzere akşam olur olmaz ileriye gitmekliğimiz lâzımdı. Bu maksatla güneş batar batmaz makinalıtüfek bölüğümüzü, göstereceğimiz mevzii tutmak üzere Kanlısırt istikametine hareket ettirdik. Ayni zamanda Kanlısırtta kurtarılmış olan fakat gündüz ateşin tesiri sebebile henüz geriye aldırılmamış olan üç cebel topunu geriye çekmeleri için cebel topçu taburu komutanına da emir verildi. Akşam yaklaştığı sıralarda oraya gelmiş olan sahra toplarının başındaki Binbaşı Fuad Beye iktıza eden talimat verilerek bulunduğumuz noktada topların başında bırakıldı ve kendimiz de alay yaveri Asteğmen Cevdet ve 9. tümen mülhakı Asteğmen Cevad Ef. leri beraber alarak Kanlısırt istikametinde hareket ettik.

Edirne sırtının bu cenub kısmına makinalıtüfek bölüğünün teğmen Halil Ef. komutasındaki takım yerleştirildi;

f) Fakat yalnız makinalıtüfekler kâfi gelemiyeceğinden bu takımı piyade ile beslemek lâzımdı. Oralara kadar karanlıklarda üçer beşer dağılan 77. alayın Arab erlerini ürkütmeden toplamağa başladık ve bunlar arasında bir başçavuş komutasında nereye gideceklerini bilmiyen bu alaya mensub yirmi kadar erat elimize geçti. Bunları da bu noktaya münasib nasihatler ve tehdidlerle yerleştirdik ve bunlara portatif kazma küreklerile siper kazdırtmağa başlattık ve gerek makinalıtüfek takımı gerek bu piyade eratını makinalıtüfek bölüğü komutanı Yüzbaşı Hamdi Ef. nin komutasına verdik ve mumaileyhe de vazifesi hakkında icab eden talimatı verdik.

150- Bunları burada bırakarak; Edirne sırtının garbindeki fundalıklı, arızalı araziden tahminen şimale doğru yürüdük. Maksadımız III. taburumuzun daha şimalde kalan ve 57. alayla ilerilemiş olan bölüklerinin ve mezkûr 57. alayın bize yakın olan cenahını görmek ve ona göre irtibatı tesis etmek ve vaziyetten malûmat almak idi. Karanlıkta epeyce ilerlediğimiz halde hiçbir tek ferde rast gelmiyorduk. Nihayet pek yakınlardan birtakım sesler işitmeğe başladık. Bu seslerin İngilizce konuşmalar olduğunu anladık. Meğer Boyun noktası — Merkeztepe arasına doğru ileri gittiğimizi ve buraları Avusturalyalıların işgali altında olduğunu anladık.

151- Gece yarıları idi. Ortalık sükûnet içinde idi. İki taraftan atılan tek tük silâh seslerinden başka bir gürültü yoktu. Avusturalyalılar mağlûben bütün cephede geriye çekilmekle beraber deniz kenarından birdenbire yükselmeye başlayan arazinin üst kenarlarında tutunmuş oldukları anlaşılıyordu. Bu sebeple sabahı yine kanlı kavgalar karşılayacaktı. Bu itibarla bizim Kanlısırt vaziyetimiz nazikti. Çünkü 77. alayın gözle görebildiğimiz dağınıklığı bu alayın vücudü ve vaziyeti hakkında bizi şüpheye ve endişeye düşürüyordu.

152- İşbu zikrettiğimiz tertibatı aldıktan ve teftişimizi mümkün mertebe yaptıktan sonra sabahın doğuracağı kanlı hâdiseleri karşılamak üzere ancak gece yarısından sonra 165 rakımlı tepedeki toplarımızın başına döndük ve o günkü muharebe neticesini ve Kanlısırttaki vaziyetimizi ve sabahleyin düşmanın zaptettiği topları kurtarmış olduğumuzu ve fakat 77. alayın meçhul kalan vaziyeti ve rastgeldiğimiz erat dağınıklıklarına göre bu alayın vücudünü şüpheli düşürdüğünden solumuzun emin olmadığı mealindeki muharebe raporumuzu komutanlığa takdim ettik. Bundan sonra hafif bir yağmur başlamıştı.

153- Gelelim sabahleyin vakıf olabildiğimiz 77. alayın vaziyetine:

Biz o güne kadar bu alayın eratını türk eratı zannediyorduk ve bu sebepten dolayı o akşam üstü bu alay; solumuzdan yapacağı taarruzla esasen sarsılmış ve gerilere atılmış olan Avusturalyalıları deniz kenarına dökmek ümidini bize vermişti. Fakat eski bir vak'a Avusturalyalıların o günkü talihine yardımı oldu ve Arıburnu mıntakasında daha yedi aydan fazla bir müddetle kan dökülmesine belki yegâne sebeb bu alay eratının Arab olması oldu. Bu Arab eratının — beklenmiyen bir tesadüf eseri olarak — bu alayda bulunuşunun saiki şöyle olmuştu:

19. tümen üç türk alayından henüz teşkil edilmiş bir tümen idi. Genç ve faal tümen komutanının yüksek kudret ve gayretile alaylar iyice yetiştirilmekte idi. Çanakkale muharebelerinin yaklaştığı bir sırada bu tümenin bir alayının eratı; zannederim nisbeten yaşlı olduklarından İstanbuldan gönderilen Arab eratıyle ve başkomutanlığın emrile değiştirilmiş, tümen komutanı bu eratı görünce eski yaşlı türk eratının ipkasını ve bunların geri alınmasını temenni etmiş ise de muvaffak olamamış.

Ordu subayları yanlış bir hissin mağlûbudurlar. Başka bir kıt'aya verilmesi emredilen eratı ayırırlarken en kıymetsiz ve değersiz eratı veya kıt'ayı ayırıp verirler. Ağlebi ihtimal bunlar da böyle seçme erattan idiler. Bu erat; Arab ırkının dahi tezlil ettiği, mezheben de muhalif addettiği itibarsız bir unsurdan mürekkeb imiş. Bunlar yaş itibarile kabiliyeti bedeniyeleri daha müsaid olsa bile cengâverlik için elzem olan kabiliyeti maneviyeden bütün şümulile mahrum idiler. Kâmilen bu mahiyetteki erattan teşekkül etmiş olan bir alayın subayları elîm bir talihsizliğe mahkûmdur. Gece karanlıklarında yüksek fundalıklar, ormanlıklarla kaplı olan arızalı bir arazi üzerinde ve ateş altında manevî evsaftan mahrum olan bunları; düşmana karşı mazbut olarak maddî vesait ile sevk ve idareye imkân olamazdı. Ertesi gün topladığımız malûmata göre bu alay 19. tümen komutanlığının emri veçhile bizi takviye ve temdid ederek Avusturalyalıların sağcenahına taarruz ve hücum edeceklerdi. Bu maksatla akşama yakın Kavaktepe ile Göktepe arasından Kanlısırtın cenub yamaçlarına doğru ilerlemeğe başlar başlamaz; arazinin fundalıklarından ve arızalarından ve badehu akşamın karanlığından istifade ederek üçer beşer eratı sağa sola kaçar geride saklanır, sırtlardan derelerden mürekkeb bütün o geniş sahanın fundalıkları arasında saklı kalırlar, bir kısmı Kanlısırtın şark kenarına çıkar oralarda kalırlar. Subaylara bağlı kalabilen en namusluları da karanlıklarda daha uzaklardan hücum avazelerini bağırmağa başladılar. Avusturalyalılar da uzaklardan bu sedaları işitince onlar da Keltepe ve daha şimalinden

hedefi görmeden gelen sedalara karşı şiddetli ateş açarlar. Bu ateş üzerine; kaçmayan Arab eratı da kimisi geri kaçar kimisi yere yatar ileriden geriden, her taraftan atılan tüfek ateşleri bizim Kanlısırttaki askerimizin gerilerinde yani Kanlısırtm şark kenarlarında saklanan Arab eratına da sirayet eder. Bunlar da ileriye ateş eder. Askerimiz arkadan bu Arab eratının; önden Avusturalyalıların ateşi arasında kalır. Hernekadar bu ateşin şiddeti devam etmezse de gerilerden münferid seyrek ateş eksik olmaz. Bu geriden gelen ateşler zayiatımızı mucib olmuştu. 77. alayın subayları Kanlısırtın cenub yamaçlarında meyus ve yalnız kalırlar Kendilerine bağlı kalan tektük erat ile bir iş yapamıyacak hale gelirler. Tabur komutanları vaziyetlerinin tehlikeli olduğunu alay komutanlarına bildirirler. Alay komutanı da bunları bizzarur geri çeker. Fakat subayların hepsi bir arada olamıyacakları için geriye gelenler de bir mevcud teşkil etmez. Hulâsa o gece alay tamamen vücudünü kaybeder, dağılır.

154- Bunu sezen mezkûr alayın komutanı Saîb Bey gecyarısından evvel yanında ihtiyat olarak bulundurduğu tahminen yarım bölük kadar piyadesi ile beraber Kanlısırtın şimalişarkındaki derelerin bitiştiği yere gelir. Kanlısırttaki I. taburumuz komutanı Yüzbaşı İbrahim Ef. bunu haber ahr almaz Saib Beyin yanına gider. Vaziyeti görüşürler.

155- 77. Alay komutanı Saib Bey düşmanın Kanlısırt cenubundan Karayürek deresine sarkmasına mânı kalmadığından bu ihtimale karşı yanındaki küçük kuvvetle mezkûr derenin şark kenarındaki sırtı tutmağa karar vermiş. Yüzbaşı İbrahim Ef. ise askerimiz Kanlısırtm ilersinde olduğundan burada alınacak bu tedbirin, askerimizi temin edemiyeceğini söyler, alay komutam «burada en yüksek rütbeli kim ise komutan odur; sen de askerini geriye bu sırtlara çok emniyete al» demiş [1]. 77. alay eratının dağılmış olmasından ileri gelen bu vaziyet ve münakaşayı anlatmak için Yüzbaşı İbrahim Ef. bizi aratmış bulduramamış ve bunun üzerine Saib Beyin mezkûr emir ve tavsiyesile Kanlısırtın ilerisindeki zayıf kuvvetimizi Kanlısırtm gerisine çekmeğe karar vermiş. Tan yeri ağarmağa başlamadan evvel mezkûr kuvvetimizi geriye çektirir. Bu hareketi alessabah Yüzbaşı İbrahim Ef. den haber aldığımız zaman Kanlısırttaki bölüklerimiz Edirne sırtı cenubuna ve fundalıklı sırtın Karayürek deresine hâkim kenarlarına çekilmiş ve Kanlısırtın şark kenarında emniyet kademelerini terketmiş bulunuyor

[1] Bu ifade 1. tabur komutanı Yüzbaşı İbrahim Ef. nin kendisini müdafaa ve mazur göstermek için verdiği ifadelere atfendir. Saib Beyin; kendi alayının uğradığı vaziyetin kendi maneviyatı üzerine yaptığı tesirle bu tedbire müracaatı; bir kanaat mes'elesidir.

idiler. Bu hareket ne de olsa bir geri çekilme olmak itibarile canımızı sıkmış ve mağlûb düşmanın bir cebir ve tazyiki varid olmıyacağından bilâ emir bu kadar geriye çektirmesinden dolayı İbrahim Ef. ağır muahaze edilmişti.

156- Fakat şu hakikati de itiraf lâzımdır ki, zayıf kalan Kanlısırttaki kuvvetimizi yeni bir kuvvetle beslemeden ve solyanını temin etmeden o halile düşmana o kadar yakın bulundurmak da doğru değildi. Çünkü bu zayıf kuvvetimizi düşmanın kuvvetli bir mukabil taarruzuna karşı himaye müşkül idi. Bunları; en müessir olarak Kırmızısırta yerleştirdiğimiz makinalıtüfek takımının yan ateşile himaye olunabilirdi. Halbuki bu makinalı takım ile beraberindeki 2. bölük piyade eratı Kırmızısırtın çıplak ve düz olmasından ve geceleyin siper yapılamamasından sabah ortalık ağarır ağarmaz bulundukları yerde düşman ateşinin tesirile barınamaz bir hale gelmişlerdi. Bunlar hattâ geceden bile zayiat vermişlerdi. Sabahleyin verdikleri zayiat arasında makinalıtüfek takımının komutanı Asteğmen Saadet Ef. dahi ağır yaralanmış ve takım subaysız kalmıştı. Bu faidesiz zayiattan askeri kurtarmak için gerek makinalı takım, gerek piyadeler Kırmızısırtın şark düzlüğünden geriye aldırılmış Edirne sırtının cenub parçasına yerleştirilmiştir. Binaenaleyh eğer Kanlısırtın garb kenarına ilerlemiş olan kuvvetimiz orada bırakılsa idi, Kırmızısırtın şarkında bulundurulmuş olan makinalı ve piyade kuvvetimizin himaye ateşinden dahi mahrum kalacaktı. Bu sebeple dahi Kanlısırttaki zayıf kuvvetimizi muvakkaten geri almak mecburiyeti vardı. Fakat nihayet Kanlısırtın şark kenarına kadar çekmek kâfi idi.

157- Şu noktayı da şimdiden söyleyelim ki, bu çekilmeden Avusturalyalılar bir şey kazanmış olmadılar, aşağıda 169 Numaralı satırlarda zikredileceği üzere onlar bilâkis daha zarar gördüler ve çekildikleri bu hatta artık kalmağa mahkûm oldular.

158- 77. Alayın Arab eratının bu çirkin hareketleri geceleyin bizi daha fena bir vaziyete düşürebilirdi. Fakat Avusturalyalılar; Kanlısırtı kaplayan yüzlerce ölülerinin çokluğundan da anlaşıldığına göre bu vaziyetimizi anlayamıyacak ve mukabil harekete geçmiyecek derecede sarsılmış ve yılmış bulunuyor idiler. Onlar bilâkis çekildikleri hatta kalmak ile vapurlarına ricat etmek kararları arasında o geceyi tereddüd içinde geçirmiş olduklarını ve sabaha kadar Türklerin hücumuna maruz kalacakları endişesini taşımış olduklarını kendi kitaplarının yazılarından anlıyoruz. Eğer bu Arab eratı yerinde bunlarla değiştirilen türk eratı — velev yaşları nisbeten yüksek olsun — olsaydı tekrar edilecek türk

saldırmalarıyle, esasen gündüzden sarsılmış olan Avusturalyalıların daha o gece vapurlarına çekilmek mecburiyetinde kalmış olacaklarına hükmolunabilir.

159- Avusturalyalılar; bekledikleri bu saldırmaları geceleyin göremeyince son çekildikleri yerlerde kalmışlar ve yaptıkları siperlerde yerleşmişlerdir. Ancak 26 — Nisan — 915 sabahı olup ta karşılarında Türkleri göremeyince ümide düşmüşlerdi.

160- 116 Sıra numaralı satırlardan itibaren buraya kadar yazdığımız 27. alay aksamının yalnız Kanlısırttaki muharebesinin işbu 2. safhası hakkında ingiliz kitabının yazdığı satırlar aynen şöyledir.

« ..... İkinci sırtlarda [1] bilhassa 400 rakımlı tepede [2] Avusturalya tümeninin 12 taburundan 10 taburu muharebeye tutuşmuştu. O gün bütün gün fasılasız bir surette harb devam etmişti. Müdafaada kalmak emrini aldıkları için burada bulunan Avusturalya kıtaatı solcenahtakine nisbetle daha muntazamdı. Fakat diğer taraftan 400 rakımlı tepe, türk toplarına iyi bir nişangâh vazifesini yapıyordu. Saat on bire doğru Türkler bir cebel bataryası ile burayı ateşe tuttular. Öğleden sonra da türk topları burasını devamlı ve iyi atışlı şarapnel ateşi ile kapladılar. Avusturalya kıtaatı uzun gün topçu yardımından mahrum kaldı. Siperler de henüz kazılmamış bulunuyordu. Bu sebeple bu şarapnel ve taarruzdan çok zarar gördüler »

« Bununlaberaber tepenin şarkındaki kıtaat muannidane mevkilerini muhafaza ettiler (!?) ve Türklere öyle ateş açtılar ki, düşman bir daha bu tepe üzerine gelmeye teşebbüs etmedi (!?). Bu muannidane mukavemetin çok faidesi oldu. Çünkü arkada tepenin garb tarafında bulunan asıl Avusturalya kıtaatı arasında mühim boşluklar mevcuttu. Bu boşluktan endişede bulunan Kolonel Macay öğleden sonra takviye kuvvetleri istedi (?). Fakat akşam Yeni Zeland kıtaatı yetişmeden evvel bir er göndermek bile mümkün değildi. Halbuki General Bridge bu taburları hiçbir yerde kullanmamağa ve her ihtimale karşı elinde ihtiyat olarak muhafaza etmeye karar vermişti. Fakat saat 4 dakika 45 te Macay yeniden yardım istedi. Derhal kendisine bir tabur asker gönderilmediği takdirde vaziyetin çok vehamet kesbedeceğini bildiriyordu. Bunun üzerine General Bridge bu talebi is'af etmemenin imkânsız olacağını düşünerek IV. taburu sağcenaha gönderdi ».

« Fakat bu takviye kuvveti hareket eder etmez solcenahta Kolonel Brdund imdad işareti verdi. Derhal yardım gönderilmediği takdirde

[1] Kanlısırt, Kırmızısırt, Merkeztepe sırtlarına İngilizler, İkinci sırtlar diyorlar. 57. alayın taarruz ettiği Düztepe, Kılıçbayırı, Yükseksırt hattına da Birinci sırtlar ismini vermişlerdir.

[2] Kanlısırtın kendisine İngilizler 400 rakımlı tepe namını veriyorlar.

vaziyetin tehlikeye döşeceğini haber veriyordu. Fakat artık gönderecek bir er bile kalmamıştı. IV. taburun yardımıyle sağcenahtaki açık kapanmıştı. Akşam saat altıda vaziyet düzelmişti, Kolonel Macayın cephesi şimdi deniz kenarından 400 rakımlı tepeye kadar uzanıyordu. Bu cephe aşağı yukarı 1 000 metre tutuyordu ».

« Karanlık basınca tepenin şark tarafında bütün gün türk hücumlarını kıran fedakâr fakat yorgun erat asıl hatta ricat etti (!?). Fakat Türkler o dakikada bu ricati takib edemiyecek bir halde idiler. Bu sebeple o gece tepeyi yalnız ölüler işgal etmişti »

« O gün daha cenupta 27. alaydan ayrılmış küçük bir kol öğleden sonra Macayın sağcenahına hücuma kalktı. Yarım saat sonra karşılarına çıkan ingiliz kuvvetlerini yenerek sahile doğru uzandı. Sonra sahilden zırhlı ateşine maruz kalmamak için geç vakte kadar bir sırtın arkasına saklandı. Sonra saat sekizle on arasında taarruz tekrar başladı. IV. ve VIII. taburların siperlerine hücum edildi [1]. Fakat bu taarruz kolaylıkla durduruldu. Bu; 25 — Nisanda Türklerin Avusturalyalıların mevzilerini almak için yaptıkları son teşebbüstü. Fakat solda ve ikinci silsile boyunca bütün gün ve bütün gece muharebe edildi ve bilâfasıla mühimmat sarfedildi. »

161 - İngiliz kitabının bu yukarıki satırlar arasında bizim yazılara uymayan bazı yazılarına gelelim :

İngiliz kitabının bu yazılarında Avusturalyalıların 400 rakımlı dedikleri Kanlısırtın şarkında muannidane sebat ettikleri ve ancak karanlık bastıktan sonra Kanlısırtın garbindeki asıl hatta çekildikleri ve Türklerin bunları takib edemiyecek bir halde olduklarından o gece sırtın ölüler elinde kaldığı beyan ediliyor.

Biz ise :

142 Numaralı satırlarda yazdığımız gibi Kanlısırtın şark kenarından itibaren akşam karanlığına kadar adım adım cereyan eden çetin mücadelelerle Kanlısırtın dörtte üç kısmına kadar olan ufkî sathını zabıt ve topları istirdat ettiğimizi ve Avusturalyalıları sırtın garb kenarına attığımızı ve askerimizin verdiği zayiat sebebile zayıf düştüğünden ve takviye edilemediğinden sırtın garb kenarındaki Avusturalyalıların hattına evvelkiler gibi saldıramadığımızı yazıyoruz. İngiliz yazılarının demek istediği bu ise ; arada mubayenet yoktur. Değil ise ; iki tarafın yazılarındaki bu aykırılığı düzeltecek delâil vardır. Ezcümle :

İngiliz kitabının 3 numaralı satırlarımızda yazıldığı üzere 400 rakımlı = Kanlısırtta türk toplarının zaptolunduğu yazılıyor. Bu toplar; sırtın orta

[1] 77. alay akşamının 153 numarlı satırlarda yazılı hücumu olmalıdır.

kısmında amplâsmanlarında kalmıştı. Bu topların Avusturalyalılar tarafından zaptolunduğu yazıldığı halde bunların tekrar Türkler tarafından kurtarılıp kurtarılmadığı hakkında bir yazıları yoktur.

Bu toplar 141 Numaralı satırlarda yazıldığı üzere akşamdan birkaç saat evvel kurtarılmıştı. Fakat gündüz düşman ateşi altında ve gözleri önünde geriye taşınamayacaklarından ve yerlerinde de asla kullanılamayacağından bunların nakli geceye kalmıştı. Akşam karanlığı basar basmaz topçu Asteğmeni Şevket Ef. lüzumu kadar topçeken hayvanlarla gönderilmiş ve bu toplar tam ve sağlam olarak geriye aldırılmıştı ve ertesi günün sabahından itibaren diğer tek topla beraber bunlar, tam bir batarya halinde düşmana karşı kullanılmıştı. Gerek bu toplarm kurtarılışı gerek sırtın dörtte üç aksamında ve bilhassa ortalarında bizim ve Avusturalyalıların şehid ve ölülerinin ve henüz ihtizar halinde tesadüf edilen iki taraf ağır yaralılarının birbirlerine karışık ve bazılarının süngüleri birbirlerinin üzerinde olarak bulunmuş olması; hakikî vaziyet ve hâdisatı göstermeğe kâfi delil teşkil edebilir.

Sağcenahta III. Taburumuz Aksamının Muharebesi

162- Zevalden sonra Kanlısırt muharebemiz devam ederken 57. alay da Düztepe ve civarmda Avusturalyalılarm — 98 sıra numaralı satırlarda miktarı zikredilen — solcenah kuuvvetlerine taarruz ediyordu. Bu cenahta da Avusturalyalıların 57. alaya nazaran adeden faik kuvvette olduklarından ve daima geriden takviye kuvveti aldıklarından her iki taraf birbirine muannidane saldırıyordu. Birbirini ileri geri iten bu muannidane savaş tahminen saat 3 dakika 30 a kadar o yerde devam etti.

163- Bu müddet zarfında 27. alayın III. taburumuzun — 106 ve 107 Numaralı satırlarda vaziyetlerini yazdığımız — 2. ve 4. bölüğe mensub aksamdan bilhassa 4. bölüğün iki takımı faik Avusturalya kuvvetlerinin pek yakınında geçirdiği tehlike vaziyeti büyük idi. 107 Numaralı satırlarda hüviyetini anlattığım Hesab Memuru Muharrem Vehbi Ef. den gelen iki raporla ve gerek yaralılar vasıtasıyle gönderdikleri haberlerle benden takviye kuvveti isteniliyordu. Onların sıkıntılı vaziyetini hafifletecek elimde hiç ihtiyat kuvveti kalmamıştı. Bu küçük müteferrik kuvvetlerimizin oradaki vazifeleri, rolleri mühimdi. Faik kuvvetteki Avusturalyalılarm 57. alaya karşı o yandan çevirici bir sarkma ve açılma hareketlerine mâni olmak ve ayni zamanda Kanlısırt taarruzumuzu da o cenahtan temin etmek vazifesi; onların üzerlerinde yüklü idi.

Bu ehemmiyetten dolayı idi ki, bu kuvvetlerimizin her ne bahasına mal olursa olsun vazifelerinde muannidane sebat etmeleri elzemdi.

Bunlara verdiğim cevaplarda; ümitlerini takviye için « imdad kuvveti gönderilmek üzere olduğu, 57. alayın taarruzu ilerlemekte olduğu» dermeyan edilerek yerlerinde muannidane sebat etmelerini ve zinhar bir kişinin bile geriye çekilmemesini bildirmiştim.

164- Nihayet 57. alayın kahramanane savletlerile; faik adetteki Avusturalyalılarm solcenahları mağlûben ricate mecbur kalmış ve onları takib eden mezkûr alayımız saat takriben 4 raddelerinde işbu müteferrik küçük kuvvetlerimizin en ilerde bulunan mezkûr 2 takımımızın hizalarına gelmiş, onları tedricen mahvetmekte olan çok sıkıntılı vaziyetten kurtarmıştır.

Bundan sonra bütün oradaki küçük kuvvet parçalarımız 57. alayın solcenahına karışarak onlarla beraber Avusturulyalıları denize nazır olan Korkuderesi başına kadar takib etmişlerdir. Oraya geldiklerinde sağ ilerilerinden gelen ateşe karşı orada mevzi almışlar ve akşam karanlığına kadar ve gece oradan gerek kara ve gerek denizde gördükleri hedeflerle ateş teati etmişlerdir.

165- Avusturalyalıların solcenah kuvvetlerini dahilî yanlarından saatlerce pek yakından tesbit ve işgal eden bu küçük müfrezelerden 180 rakımlı tepe cenubunda en ağır fedakârlığa katlanan ve çok faik bir kuvvetle pek yakından muannidane uğraşan 4. bölüğün mezkûr 2 takımına orada komuta eden Asteğmen Mucib Ef. nin bu muharebeye aid ifadesi mealen şöyledir :

«..... Avcı hattımızın 40:50 adım ilerisinden gidiyordum. Hattı balâya çıktığım zaman fundalıklar arasında ilerleyen Avusturalyalıları gördüm. Gerilerinden de bir hat ilerleyordu. Avcılarımıza bulunduğum müsaid mevzii düşmana göstertmiyerek tutturdum. 200 metreden ansızın şiddetli bir ateş açtık. Verdikleri telefattan Avusturalyalılar sarsıldı. Aralarında bazı kahramanlar belirdi. Ölüme bakmıyarak vaziyetlerini ıslaha çelışıyordu. Az zaman sonra birbirini müteakib meydana çıkan yeni kuvvetleri ile de kırık bozuk hatlarını kuvvetlendirdiler. Bizden fazla bir kuvvet oldular. Ateşleri bize tesir yapmağa başladı. Biz de onlara baş kaldırtmıyorduk. Zaman geçtikçe mücadele ehemmiyet peyda ediyordu. Bu sıralarda tabur komutanı yanımıza geldi. Vaziyeti tetkik etti. Yüzünden anlayabildiğim mana lehimizde değildi. Kolundan kan aktığını gördüm « vuruldunuz» dedim. «Şimdi değil, sus asker duymasın» dedi. Nazik gördüğü bu yerden geri gitmek istemiyordu. Fakat gittikçe kuvvetini kaybediyordu. Kendisini temin ettik. Israrımız üzerine geri gitmezden evvel «kat'iyyen geri çekilmeyiniz, ancak hepinizin öldüğünü bildirmek için bir haberci gönderebilirsiniz. Şimdi takviye

kuvveti göndereceğim» dedi ve bizden söz aldı gitti. Sol tarafımızı anlamak için Erbaş Üsküdarlı İhsan Ef. yi 2 erle gönderdim. Avusturalyalılar cepheden bize taarruza kalkamıyorlar; sağımıza bir kuvvetleri sarkmağa başladı. O cenahtan subay namzedi Medeni Ef. nin yüksek sesli emirlerini ve sık ateşlerini işitiyorum. O tarafa gittim. Tedafüî bir koltuk yapıldı. Tam bu sırada solcenahımızda da ateşlerimiz şiddetlendi. Medeni Ef. ye tabur komutanının emrini tekrarladım ve hemen sola gittim. Düşman takviye ediliyormuş. Zaman geçiyor İhsan Ef. den bir haber yok. Bir keşif kolu daha gönderdim. Bir müddet sonra geldiler; « İhsan Ef. ile iki arkadaşı şehid yatıyorlar. Yanlarında iki ve daha ilerisinde bir ingiliz cesedi görünüyor ve ileriden ateş geliyor» haberini getirdiler. Bu keşif kolunu; solumuzu temin için 100 metre açığımıza sürdüm. Cenahlarımız açık. Bizden fazla düşmanla, burun buruna münferiden muhaberemiz devam ediyor. Yalnız tuttuğumuz mevzi bize müsaid, askerimiz metîn ve nişancı idi. Saatler geçiyor gittikçe zayiaatımız artıyor. Tek bir silâhlının kıymeti yükseldi. Geri gönderemiyoruz. Ancak yaralılara, alay komutanını görmelerini, vaziyetimizi anlatmalarını rica yollu emrediyordum.

Bu sıralarda alay komutanından bir haberci geldi. Bize «yerimizi muannidane müdafaa etmekliğimizi, bir erin bile geri çekilmemesini emretmekle beraber 57. alayın sağımızdan ilerlemekte ve bir taburun bizi takviye için gelmekte olduğunu» beyan ile manevî kuvvetimizi arttırdı.

Fakat zaman geçiyor imdadımıza ne tabur geliyor ne 57. alay görünüyor. Ümitsizlik içinde muannidane uğraşıyoruz. Tamamen ölümü göze aldırmıştık. Yerimizden geri çekilmeyi zihnimizden silmiştik. Bir an cepanemiz tükenir gibi oldu. Şehitlerimizin, yaralılarımızın cepanelerini idare ile kullanıyoruz. Askerimiz muharebe atıcılığında iyi yetiştirilmişti. Lüzumsuz, hedefsiz ateş etmiyordu. Nihayet saat dört raddelerinde sağ gerimizden uzaklardan 57 alay kahramanları göründü. Bozulmuş düşmanı Düztepe istikametinden takib ediyor. Bizim sağımızı çeviren Avusturalyalılar mezkûr alayın solcenahından yediği hamle ile çözüldü. Müteakiben bütün karşımızdaki Avusturalyalılar da fundalıklar içinde telefat vererek kaybolmağa, kaçmağa başladı. Büyük bir iman ve muhabbetle bağlı olduğumuz komutanlarımızın metîn ve şuurlu emirlerini tutmaklığımızın ve saatlerle inad ve metanetle çarpıştığımızın zevkini tatmağa başladık. Düşmanı Korkuderesinin başına kadar kovaladık. Oraya geldiğimizde sağ ilerimizdeki sırttan ateş yedik. Orada mevzi aldık. Akşama kadar karada ve denizde gördüğümüz hedeflerle atıştık. Karınlarımızı Avusturalya ölüleri

üzerinde bulduğumuz et konserveleri, reçeller vesaire ile doyurduk. Bütün geceyi iki tarafın ateş şamatasıyle geçirdik. Ertesi günü alayımıza iltihak ettik».

Tabur komutanı Halis Bey bu iki takımı çok nazik ve zayıf bir vaziyette bizzarur bırakmış olduğunu; takdir makamında söylemişti. Henüz birkaç ay evvel mektebden çıkmış, kıt'a hayatına girmiş olan Mucib ve Medeni Ef. lerin tecrübesizliklerine rağmen yalnız başlarına pek yakından, kendilerinden faik düşman karşısında idare ve komuta ettikleri bu münferid muharebede gösterdikleri kahramanlık ve kazandıkları muvaffakıyet emsali gençlerin hatırasını gıbta ile işgal edecek hâdiselerdendir.

166- Bugünkü muharebede yalnız iki taburumuz, şehid ve yaralı olmak üzere 950 kişi zayiat vermiştir. Bu aded; mevcudun yarısı demektir. Bazı erat ve subayların çok yüksek fedakârlıkları geçmiştir. Bu ferdî kahramanlıkları saymak uzun sahifeler tutacağından bu kitaba yazmaktan bizzarur vazgeçtim.

26 — Nisan — 915 Muharebesi

166a- Çanakkalenin Arıburnu mıntakasında sekiz ay devam eden kara muharebelerinin yalnız ilk günkü 25 — Nisan — 915 muharebesi; bir hareket muharebesi nev'indendi. İkinci, 26 — Nisan — 915 muharebe gününün ufak bir parçası dahi, hareket muharebesinden sayılabilir. Bu yazılarımız yalnız Arıburnu muharebelerinin hareket muharebesine munhasır kaldığı için 26 — Nisan — 915 te vukubulan hâdiseyi de ilâveten kaydetmeyi muvafık buldum:

$\frac{25}{26}$ — Nisan — 915 gecesini şamatalı ve uykusuz denilecek bir vaziyette geçirdik. O gece biraz yağmurdan da müteessir olmuştuk. Bizim 27. alayın eratı esasen $\frac{24}{25}$ — Nisan—915 gecesini—52 sıra numaralı satırlarda zikredildiği üzere — tatbikatla geçirmiş ve takriben iki saatlik bir uykudan sonra bugünün muharebesi için harekete geçmiş olduğundan 25 — Nisan — 915 muharebesini; yorgunluğunu ve uykusuzluğunu almadan vermişti. $\frac{25}{26}$ — Nisan gecesini de Avusturalyalılarla burun buruna uyanık geçirdiğinden uykusuzluğu artmıştı. Fakat karnı toktu. Gerek Avusturalyalılardan iğtinam olunan konserve, erzak ve gerek kendi üzerlerindeki yedek erzak askerimizin gıdasını temin etmişti. Fakat uykusuzluk her ferdin üzerinde seziliyordu.

26 — Nisan — 915 sabahı 155 Numaralı satırlarda izah edilen vaziyette idik.

167- O sabah güneş doğmazdan evvel ve her işten evvel yanı başımızda canımızı sıkan bir topçu hadisesi oldu. Bu hadiseyi anlatmazdan evvel münasebet gelmişken 25 — Nisan — 915 muharebesinde muhasım tarafın üzerimize çevirdiği topçu ateşinden bahsedeyim. Muharebe meydanının arızalı ve fundalıklı olması sebebile askerimiz Avusturalyalılarla burun buruna denilecek kadar pek yakından muharebe etmişti. İngiliz donanması, kendi muhariplerini de müteessir etmek mülâhazasıyle piyademiz üzerinde bir tesir yapamazdı ve yapamadı.

Topçu ve makinalıtüfeklerimize gelince; bunların mevziini keşfedemediğinden bir zaman donanmanın çok şiddetli açtığı sürekli bir ateşten de hiçbir zarar görmedik.

Avusturalyalıların karaya çıkardıkları topçu kuvvetlerinden bir bataryaları Kanlısırt gerisinde mevzi almış ve zeval ile akşam arasında bizlere ateş açmıştı. Fakat mevziini, türk topçusunun gözünden saklayamamış olduğundan, mukabil türk topçusunun ateşile susturulduğu İngiliz kitabındaki itiraftan da anlaşılmıştır.

168- Canımızı sıkan hadiseye gelince:

25 — Nisan — 915 günü akşam gelen bir sahra topçu bataryamız emrimdeki cebel bataryasını değiştirerek onların yerini tutmuştu. 26 — Nisan — 915 sabahı oldu. Batarya kumandam Yüzbaşı Ahmed Ef. ismindeki ateşli genç; mürettebatım topbaşı yapmış, atışlar yapmak istemişti. Filhakika düşmanın bellibaşlı noktalarına karşı atışlarla nişangâhları biran evvel tanzim etmek lâzımdı. Fakat ben; « Henüz hava tamamen aydınlık olmadı, alev irtifaı karşiki donanmadan görülebilir, toplarımız tam mestur değildir, güneş duğuncaya kadar ateş etmek doğru değildir » dedim. Benim bu ihtarım muhakkak bir hissikablelvuku eseri idi. Mumaileyh cevaben; Yanya muharebesindeki tecrübelerinden bahsederek « bir zarar gelmiyeceğini, toplarının emniyette olduğunu » beyan etti ve daha doğrusu kendisinin ve bataryasının böyle ateşlerden korkmayacağını ima etti. Kanaatimde ısrar etmediğime el'an dahi vicdan acısı çektiğim bu hadisede bugün dahi çok iyi hatırladığım bir duygu, bir zan, düşüncem üzerinde hâkim oldu ve bu zan onun teklifini kabulde bana saik oldu ve neticede istical yüzünden yerinde olmayan ve yerinde olmadığı için elîm olan bir acıklı hadise doğdu.

Tesiri altında kaldığım duygu da şu idi:

Ben ve batarya komutanı 165 rakımlı tepede ikimiz bir arada bataryanın en sağbaşmdaki topunun takriben on nihayet on beş adım kadar yakınında topçu dürbününün başında idik. Batarya komutanının ısrarında bulunduğu arzusuna mâni olsam; topçu ateşimizin davet edeceği donanma ateşinden korktuğuma zahib olacağı zannı bende hâsıl

oldu. Hakikatte ben; üzerimize gelecek donanma ateşinden değil; bu arkadaşım, korkaklığıma hamlederek bu mümaneatımı muharebe konuşmaları arasında lâf olsun diye bilâhare gıyabımda silâh arkadaşları arasında hikaye edeceği ihtimalinden korktum. İşte bu manasız tahassüs atideki acıklı hâdiseyi doğurdu.

Batarya; mesafe tayini için bellibaşlı noktalara ateş açtı. Bu çatal atışları başladıktan birkaç dakika sonra idi ki, karşımızda duran [Arıburnu — Kabatepe arası açıklarında duran] büyük bir zırhlının [Majestik] en ağır güverte toplarının birisinden koca bir bulut doğdu ve arkasından koca bir gürleme ve bu gürlemenin hemen beraberinde üzerimizden geçen bir hışırtı ve biraz sonra çok gerilerimizde Boğaz havzasının sabah sükûnetini ihlâl eden bir patlama gürlemesi işitildi. Arkasından bunun gibi bir daha fakat bu sefer üzerimizden geçen hışırtı evvelkisine nazaran daha alçaktan geçtiği, pek yakın gelen sesinden anlaşıldı. Bu koca 37 lik adam boyundaki mermilerin bizim bataryaya atıldığını anlamakta gecikmedim. Fakat yukarda zikrettiğim duygunun ve zannın tesiri altında bulunduğum için ve bu ateşi batarya komutanı göze aldırdığı için bir şey söylemedim. 3. bulut peyda olduktan kısa bir zaman sonra idi ki, yanıbaşımıza bir yıldırım düşmüş gibi tesir yapan şedid bir patlama oldu. Bize bir şey olmamıştı. Yalnız birkaç minare boyu havaya kalkan irili ufaklı toprak parçaları benim de, batarya komutanının da kafalarımıza darbeler indirerek işlediğimiz hatayı bize ihtar ediyordu. Neticede; şu vaziyeti gördük: Zırhlı geminin mezkûr 3. mermisi; topları hafif setreden çahlı, fundalıklı toprak yüzünü 5 : 6 metre uzunluğunda yararak bizim taraftaki topu ve başındaki topçuların bazısını çarpmış, topu sakatlamış, eratın bir ikisini şehid etmiş, diğer birkaçını yaralamış bulunuyordu. Toplar tam mestur olamadığına göre barut alevinin görünebileceği bir gayrikâfi alaca aydınlıkta, donanmanın gözü önünde kendi yerini gösterecek olan bir atışın böyle neticeler verebileceğinin hatırdan çıkmaması için bu hâdiseyi tafsilât ile yazmayı lüzumsuz görmedim. Artık donanma ateşine maruz bir bataryanın ateşe devamı, hata üstüne hata olurdu. Mahcub mevkide kalan batarya komutanı ateşi kesti ve topları geriye emniyete çektirdi. Bu satırları okuyan topçuların anlamak istedikleri noktayı da söyleyeyim ki; bu sahra topları bu mevzide tam gizlenemezdi. Çünkü:

Atış için toplara verilecek zaviyelerle zeminin teşekkülü ve hedefin mesafesi tam gizlenmeğe müsaid değildi. Bu sebeptendir ki, mecburen

hafif mestur bir mevzi tutmuş idiler. Sahra topları buradaki mevzilerini yine cebel toplarına bırakarak daha müsaid yerlere gittiler.

169- Bu hâdiseyi müteakib 156 numaralı satırlarda zikredilen piyadelerimizin tertibatını ve ahvalini gözden geçiriyordum. İngiliz donanması muhtelif noktalarımıza ve gerilerimize ateş ediyordu. Avusturalyalıların Kanlısırt gerilerinde tam gizli olarak yerleştirdikleri topçular da atış tanzim ediyorlardı. Mukabil piyade ve makinalıtüfek ateşi pek seyrek işidiliyordu Böyle bir anda Avusturalyalıların Kanlısırt üzerinden ve Celâldereden ilerledikleri görüldü. İki taraf ateşini şiddetlendirdi.

Avusturalyalılar $\frac{25}{26}$ — Nisan — 915 gecesi ve 26. günü bizden bekledikleri yeni taarruzları ve Kanlısırta yakın karşılarında bildikleri piyadelerimizi görmeyince ümide düşmüş olmalıdırlar ki, bir kısım kuvveti taarruzî faaliyete geçti. Ateşlerimiz; ilerliyenleri zayiata uğrattı, sarstı. Edirne sırtının cenub sonlarından mukabil taarruza kalırdığımız Yüzbaşı İsmail Hakkı Ef. komutasındaki piyadelerimizin de ilerlemesile Celâlderedeki Avusturalyalılar geri gittiler ve Kanlısırttaki ilerliyen Avusturalyalılar; müessir ateşimizden telefat verérek onlar da geri çekildiler ve bir gün evvel ve gece tahkimine çalıştıkları Kanlısırt garbindeki mevzilerine girdiler ve artık burada kaldılar.

170- Avusturalyalılar bugün 57. alay cephesinde de aynı faaliyete geçmişler; orada da gördükleri mukavemet karşısında da tutundukları yerlerde kalmışlardır.

171- Bu günün can sıkan bir hadisesi de üçümüzün takriben bir hizada durduğumuz bir esnada Avusturalyalıların sağdan gelen bir tüfek mermisi üçümüzü yaralayacak iken nasılsa, üç dört parmak kalınlığı kadar hizayı bozmuş olmaklığım, beni yaralanmaktan kurtarmış, fakat çok sadık Bigalı hizmet neferimi ve yaverim Asteğmen Cevdet Ef. yi; surat ve çenelerinden ağır yaralamış, onların kıymetli hizmet ve yardımlarından beni mahrum bırakmıştı.

Hulâsaten Münakaşa

Sekiz aydan altı gün eksik devanı eden Arıburnu muharebelerinin sipersiz ve hareketli olan kısmı; buraya kadar yazdıklarımdan ibarettir. Bu 25 — Nisan — 915 Arıburnu mukarebesi; Çanakkale muharebelerinin neticesi üzerinde büyük bir tesiri olmak itibarile mühimdir.

Bu muharebenin hulâsası ve neticesi:

Arıburnuna geceleyin çıkan General Birdvod komutasında bir kolordu raddesindeki Avusturalya ve Newzeland kuvvetleri 1 — a Numaralı satırlarda zikredilen maksadına, hedefine varmak için — yukarıda izah edilen

ordumuzun konuşu itibarile — vaziyeti kendi lehinde çok müsaid bulmuştu ve mukavemet gösterecek karşısında ciddî bir kuvvet bulmadığından epeyce ilerlemiş ve Çanakkale Boğazının zaptı için o muhite hâkim olan mühim tabiye noktalarını da ele geçirmek üzere bulunmuştu.

Fakat birbirini müteakıb sahneye yetişen 27. ve 57. alaylara mensub beş türk taburunun Yarbay Mustafa Kemal Bey komutası altında fedakârane savleti ile Avusturalya ve Newzeland kuvvetleri; saatlerce devam eden kanlı savaşlardan sonra deniz kenarına atılmış, orada yükselen yamaçların başında donanmanın müessir himayesi altına girmiş, arkası deniz, önü düşman süngüsü gibi iki tehlike arasında ve dar bir hatta mevcudiyetini kurtarabilmek için geceli gündüzlü çalışmakla vücude getirdiği müstahkem mevzide barınmağa ve fecir zamanı zaptettikleri türk toplarını terke mecbur kalmıştı.

Avusturalya kolordusu karaya çıkabilmiş ve çıktıktan sonra da bu ilk muharebede gemilerine atılamamış ise; bunun sebeplerini 8, 12, 13, 14, 18, 20, 21 ilâ 32 numaralı fıkralarda yazılan ordunun konum işlerinde aramalıdır. Yoksa bu küçük türk kuvvetinin lâakal on beş bin kişi gibi birkaç misli fazla ve kahramanları mebzul bir düşman kuvveti karşısında gördüğü iş; hakikatte cürmünden büyük bir işti ve ordu konuşunun doğurabileceği felâketlerin önüne geçmişti.

Avusturalya ve Newzeland kuvvetlerinin gayriiradî tutunabildiği hat, tesadüfen ve tabiaten müdafaaya çok elverişli zuhûr etmiş olmakla beraber bu hattın bu yüksek evsafı; onların taarruzî hareketlerine elverişli degildi. Dar ve mahkûm bir vaziyette idi.

Türkler için bu muharebede elde edilmiş olan muvaffakıyet de başlıca bu netice idi. Bu neticenin doğurduğu müteakıb hadisatı da umumî bir bakışla hulâsaten zikretmek bu eserimizi eksikli bırakmamak için faidelidir.

V. FASIL

ARIBURNU CEPHESİNDE 26 — Nisan — 915 TEN SONRAKİ MUHAREBELERE UMUMÎ BİR BAKIŞ

Ancak 26 — Nisan — 915 akşamından itibaren idi ki, Arıburnu cephesine takviye kuvvetlerimiz gelmeye başladı ve ertesi 27 — Nisan — 915 günü tekrar tarafımızdan kanlı hücumlar yapıldı ve bunun 1 — Mayıs — 915 ve $\frac{18}{19}$ — Mayıs — 915 te daha kanlı ve mükerrer hücumlarımız takib etti. Bunların arasında ayrıca mevziî gece baskın hücumları da yapıldı. Bazı ehemmiyetsiz muvaffakıyetlerden başka bu hücumlarımız istediğimiz semereyi veremedi. Bu çok fedakârane yapılan hücumlar eğer elde bu takviye kuvvetlerinden bir parçası olsaydı da ilk 25 — Nisan — 915 muharebesinde, iki taraf açıkta yani sipersiz bir hareket muharebesi halinde iken yapılmış olsaydı; daha ilk günü Avusturalya kolordusunun Arıburnunda barınmasına nihayet verilmiş olabilirdi.

Bu hücumlarda türk savletlerinin akîm kalmasının sebebi; muharebenin nev'an değişmiş, müstahkem mevzi muharebesine inkılâb etmiş olması ve bu inkılâb karşısında en mühim rolü oynaması kaideden olan dik mahrekli topçu kuvvetimizin mevcud olmaması idi.

Avusturalya ve Newzeland kuvvetleri 25 — Nisan — 915 hareket mnharebesinde uğradıkları muvaffakıyetsizliği kat'î bir hezimete vardırmamak için $\frac{25}{26}$ — Nisan gecesinden; hattâ gündüzden itibaren Türklerin takviye kuvvetleri gelmediğinden ve binaenaleyh yeni taarruzlara uğramadıklarından bilistifade kazma ve küreğe sarılarak tutundukları hattı tahkime vakit kazanmışlardı. Birbirini yandan müdafaa eder, girintili çıkıntılı noktaları ihtiva eden bu elverişli hat; hücumları tekrarlamağa başladığımız 27 — Nisan — 915 sabahına kadar eksiksiz kuvvetlerle tutulmuş, oldukça âlâ bir müstahkem mevzi haline gelmiş ve giderek tekemmül etmişti. Artık insan hedefi ne yakından ne uzaktan görünmez olmuştu. Binaenaleyh yapılan şiddetli türk hücumları gözle görünür insan hedeflerine karşı değil; makidalı ve piyade tüfeklerinin fışkırdığı ateş sağanaklarına karşı yapılmıştı.

Kazma küreğin muharebelerde oynadığı rol, burada da yüksek tesirini göstermişti. Bu basit aletlerin vücude getirdikleri siperlerin müdafilerini piyade hücumlarından evvel kaideten dik mahrekli sıkı ve ağır bir topçu ateşile ezmek lâzımgelirdi. Fakat ne talihsizlik ki, elimizde basık mahrekli olmalarından dolayı siperlerin içindekilerine hiç tesir yapamayan miktarı az sahra ve dağ toplarından başka toplarımız yoktu.

Bunların da mermilerinin azlık sıkıntısı; gün geçtikçe artıyordu. Bu sebepten idi ki, Avusturalyalıların müstahkem mevzilerinin içindeki taze kuvvetlerle takviye edilmiş müdafileri hiç ezilmemiş olduğundan şiddetli ve yalayıcı tüfek ve makinalıtüfek ateşleri karşısında piyade hücumlarımız akim kalmış ve ağır zayiatı mucib olmuştu [1].

[1] 1 — Mayıs — 915 akşamına kadar yapılan hücumlarımız ümidlerle dolu olan türk azmini yerine getirmek için hertürlü zayiatı göze aldırarak yapılması elzem bir vazife idi ve Arıburnundaki düşmanın mahkûm vaziyeti bu hücumları cazibdi. Ancak; tecrübe için bu hücumlar kâfi gelebilirdi. Fakat ağır zayiata mal olan bu tecrübeleri; aynı şerait altında tekrarlamak doğru değildi.

En ağır zayiatı mucib olan ve henüz İstanbuldan gelmiş 2. tümenin de iştirakile yapılmış olan $\frac{18}{19}$ — Mayıs — 915 hücumu hakkında Leyman Paşa (Türkiyede Beş Sene) namı altındaki hatıratında şu satırları yazmıştır: "Maamafih mezkûr taarruzu benim tarafımdan ihtiyar olunmuş bir hata telâkki ederim. Bu hata; düşmanı lâyık olduğu mertebeden aşağı takdir etmekten münbais idi. Adedi mahdud olmakla beraber bir de cepane tasarrufuna mecbur olan topçumuz; hücumu hazırlamağa kâfi değildi".

Mezkûr hatıranın tercümesine zeylen yazılan türk askeri tarih encümeninin, müşürün bu itirafatına taallûk eden mütaleası da şöyledir: "2. tümenin taarruzuna aid fikir bu kadar basit değildir. Liman Paşa esasen mevcud kıtaat ve vesaitle düşmanın denize dökülebileceği fikrinde halâ musır idi".

Liman Paşanın kendisini mazur göstermek sadadında, hatıratına geçirdiği bu ifadesine karşı; bu hücumların bir kısım kuvvetlerini ateş altında sevk ve idare etmiş bir kişi salâhiyetile mütalea beyan etmekliğim lâzımgeldikte derim ki: Liman Paşanın dediği bu hata; müstahkem bir mevzie karşı yapılacak hücumlar için bütün askeri dünyasının müttefikan kabul ettiği kaide ve bu kaide içine giren topçunun nev'ine ve kudretine aid şartlar nazarı itibara alınmamaktan ileri gelmiştir.

77 — 78 seferinde çarlık ordusunun yüz yirmi bin kişisi ve muhtelif çapta 596 aded topu ile muhasara edilen Türklerin 30 000 kişi ve 96 top ile tutulmuş basit Plevne müstahkem mevziinin o kadar külliyetli topçu kuvvetile müzaharet gören piyade kuvvetlerinin hücumlarıyle sukut ettirilememesinin sebebi; Türklerin bir şecaati eseri olmakla beraber hasmın bu külliyetli toplarının dik mahrekli olmayıp basık mahrekli olmasından ibaret olduğu; harb tarihinin tesbit ettiği bir hakikattir.

Kaldı ki, asrın harikulâde tekemmül etmiş mebzul silâhlarıyle ve eksiksiz adedî kuvvetlerle müdafaa edilen ve hemen arkasındaki donanmasına dayanan bir müstahkem mevzie karşı yapılacak hücumun nasıl bir topçu kuvveti ile başarılabileceği ve hattâ Büyük Harbin o sıralarında Almanların Avrupada nasıl mühim topçu kudretlerile bu hücumları başarabildikleri ve hattâ bazı cephelerde başaramadıkları nazarı dikkate alınmamış olmalıdır.

Maamafih Liman Paşayı, binlerce türk evladının hayatına mal olan bu $\frac{18}{19}$ — Mayıs — 915 hücumunda mazur gösterebilecek başka noktalar yok değildir. Düşmanın Arıburnundaki vaziyetine bizim taraftan bakıldığı zaman; bir zorlu kakışla düşmanın hemen denize dökülebileceğine ve pek yakın olan siperlerinin içine bir sıçramada girilebileceğine hüküm ve ümid verdirecek kadar mahkûm, dar bir vaziyet görünüyordu. Hattâ bu meş'um hücumdan evvel cephemize gelen Başkomutan Vekilinin dahi bu hüküm ve ümidi peyda ettiğini ağızlardan işitmiştik. Bu görünüşün bu kanlı tecrübeye gayet tabiî olarak saik olmuş bulunduğunu kuvvetle zannetmek mümkündür ve böyle bir hüküm ve ümide binaen böyle bir tecrübeye bir daha başvurmak bir komutan için muhik görülecek sebeplerdendir.

Fakat düşmanın Arıburnundaki vaziyetinin içyüzü hariçten göründüğü kadar basit değildi ve şöyle idi:

a) Tutundukları müdafaa hattı birbirini yan ateşlerile müdafaa eden girintili, çıkıntılı, inhinalı bir hattı. En ileri ateş hattından başka bu battın yakın gerilerinde istinadların ateş edebilmesine müsaid hendekleri vardı. Bu hattın hemen gerisi; düşmanın ihtiyatlarını yakından emniyetle bulundurmasına çok müsaiddi. Cepane, bomba mebzul, silâhlar, bilhassa makinalıtüfekler tamam ve mükemmel, insan adedi noksansız, müdafileri mukavemete icbar edecek surette

İlk hücum tecrübeleri akim kaldıktan sonra bize dahi düşman siperlerine sekiz metre ile seksen metre arasında mütehalif mesafelerle sokulmuş olan ateş hattımızı ve gerilerini lâyikıyle tahkime koyulduk.

Bilâhare Arıburnu cephesine birkaç obüs ve havan topumuz geldi. Fakat bunların da cinsi; ağır ateşli, tekemmül etmemiş toplardı.

Hele mermileri tesirsizdi [1]. Daha sonra Makenzen ordularının Sırbistanı işgal ederek müttefik Bulgaristan tarikıyle (Türkiye — Avusturya — Almanya) yolu açıldıktan sonra bizde mevcudu olmayan dik mahrekli hafif ve ağır topların geleceği ve bunlarla karşımızdaki müstahkem mevzilerin ezileceği havadisleri ağızdan ağıza dolaşmış ise de bunlardan hiçbir netice çıkmamış ve ümitlerimiz boşa gitmişti [2].

Arıburnu cephesinde Avusturalya ve Newzelândlı kuvvetlerin sekiz ay kadar bir zaman deniz kıyısında barına bilmiş olması bu nevi toplarımızın yoksuzluğundan ileri gelmiştir.

---

arkası hemen deniz ve donanması yardımcı, kara topları kâfi; mükemmel bir müstahkem mevzi idi;

b) Umumiyet itibarile esasen değerli ve şuurlu olan Avusturalyalı ve Newzelandlı mübarizlerin manevî vaziyeti; arkası deniz, önü düşman süngüsü gibi iki tehlike arasında sıkışıp kalan ve hayatını ister istemez muannidane mukavemette arayan, müşkül mevkie düşmüş bir muharib vaziyetinde idi;

c) Siperler bazı noktalarda, düşman davranasıya kadar bir sıçrayışta içine girebilecek kadar birbirine hakikaten pek yakındı. Hattâ bu noktalarda defaatle düşman siperlerine girilmiş ve işgal edilmişti. Fakat bu düşman siperlerini ansızın işgal etmek ve içindekileri temizlemekle muvaffakıyet hitam bulmuş değildi. Bu muvaffakıyeti daha birtakım mücadele sıraları ve şartları karşılar ki, bunların burada izahı ve misaller iraesile tasviri hem uzun sürer hem mevzu harici düşer. Yalnız neticeten denilebilir ki, düşmanın mevzii hariçten görüldüğünden çok kuvvetli idi ve şu takdirde Arıburnu mevziini zaptetmek anî baskınlarla değil müdafilerini ve silâhlarını kâfi derecede dik mahrekli topçu ateşile ezmekle mümkün olabilirdi.

Ordu komutanının itirafı vechile bu hata; düşman mevziinin bu mertebe kuvvetli olduğuna ve siperlerine atlayacak kuvvetlerimizin atlayıncıya kadar ve atladıktan sonra ne gibi müşkül ve telâfisi gayrikabil şerait karşısında kalabileceğine — evvelki hücumları yapanlardan sorup anlamak suretile — nüfuz edemeyişinden ileri gelmiş bir hata telâkki olunabilir.

Şu tarihî misal münasebetile müstakbel komutanlarımızın dikkat nazarlarına koymak vaciptir ki, bu ve emsali muvaffakıyetsizliklerin iç yüzüne nüfuz edebilmek ve ona göre yeni ve muvafık kararlar verebilmek için bilfiil o ateşler içinde bulunmuş olan yalnız yüksekçe rütbeli değil, hattâ asubay rütbesindeki şuurlu küçük rütbeli subayları bile kurulacak harb meclislerinde resmen hazır bulundurmak ve onların bilfiil tecrübelerine müstenid bildiklerini bütün teferruatına kadar dinlemek ve münakaşalı mütalcalarını almak ve ancak ondan sonra komutanlarca muktazi kararlar verilmek şayanı tavsiyedir

[1] Bir gün alayımın ihtiyatta bulunan taburunun zeminliklerine birbirini müteakıb altı aded top mermisi düştü. Yere saplandı. Kimisi patladı kimisi patlamadı. Yerli mamulâtından oldukları tapalarındaki eski rakkam işaretlerinden anladık. Patlayanlar tesirsiz kaba patladı. Bu mermilerden yalnız birisinin bir erimizin baldırını hafif sıyırdı, brşka bir sakatlık olmadı. Bu mermilerin cepheye yeni gelmiş ağır ateşli obüs toplarımızın yanlışlıkla ve düşman zannile üzerimize atılmış mermileri olduğu ve tesir itibarile kudretlerinin hiç olduğu bizce anlaşılmıştır

[2] Yalnız Avusturyalıların 25 lik 4 toplu motörler ile çekilir bir havan bataryaları Çanakkale muharebelerinin son devresinde [muhasımların çekileceğine yakın] gelmişti. Fakat yalnız bu batarya ile maksadın istihsali temin edilemezdi.

Bizim yoksuzluğumuza karşı onların topçu ve sair ateş kuvvetlerine gelince:

Dayandıkları donanma toplarından başka ilk günden itibaren karaya çıkarmağa başladıkları gerek düz gerek dik mahrekli bilhassa ağır topçu bataryaları, siper muharebelerine mahsus büyük bomba atan aletler, keskin infilâklı saplı, sapsız çeşit çeşit el bombaları ve bunlar da yetmiyormuş gibi dinamit kalıpları. Gündüzün siperlerden avcıların mesturen yani kendilerini asla göstermeksizin tehlikesiz emniyetle ateş etmelerine mahsus çelik ince çubuklarla tutturulmuş aynalı tüfekler [1].

Bunlarla daima üzerimize havadan ateş yağdırıyorlardı.

Diğer taraftan bazı yerlerde 15 metre ve bazı yerlerde daha az derinliklerde — ağlebi ihtimal motörle işleyen aletlerle — siperlerimizin altına kadar soktukları ve siperlerimize muvazi bir ufkîlikte temdid ettikleri lâğım dehlizleri [2] vasıtasıyle fasılalı attıkları yüzlerce, binlerce kilo dinamitler de yer altından bizi uçurmağa veyahut yerimizden oynatmağa mahsus ateşlerdi. Bu geceli gündüzlü bomba ve lâğım mücadeleleri; bilhassa iki tarafın birbirine yaklaşmış olduğu siperlerde vukubulurdu. Bazı noktalarda türk siperleri düşman siperlerine çok sokulmuş idi ki, buralardan türkleri uzaklaştırmak ve baskınlarına uğramamak için bütün siperlerinin önüne helezonî tel maniaları koymuş olmalarına rağmen muhasımlarımız, bilhassa geceleri sabahlara kadar fasılasız yüzlerce el bombaları atarlar ve yer altından bazı bazı lâğım patlatırlardı.

Bunlara karşı bizim taraf; bu saydığım mebzul muharebe vesaitinden mahrum olduğu için ancak yüzde bir nisbetinde çok dun bir ateşle mukabele etmiş ve düşmanın o cehennemî ateşine; ancak kendisinde

[1] Bu aynalı tüfekler; yakın siper muharebelerinde çok faydalı silâhlardır. Hiç olmazsa kırk elli metrede bir bu aynalı tüfekler nişancı nöbetçi erlerine verilerek kendisini tehlikeye koymadan gizlenerek basit aynalar vasıtasıyle düşmandan görülecek hedeflere karşı sükûnetli devrelerde kullanmak için bunları hazar vaktinde hazırlamak lâzımdır. Bu tüfeklerin müteaddid kısmını baskın hareketlerinde düşman siperlerinden ele geçirmiştik. Bunların aynı, gerilerimizde çelik çubuk yerine ağaç çubuklarla yapılıp mevkii istimale konulmuş ise de ağaç çubuk olduklarından işe yaramamışlardır.

[2] Yüksek sırtta muhasımlarımızın -Arıburnu ve Anafartalardan ricate mecbur olduklarını ilk ihbar eden ve bir az eratımızı şehid eden son bir lâğım patlama mevkii olmasına binaen hatıra olarak iki taraf siperlerinin tam ortasında yaptırdığım ve elyevm ziyaretgâh ittihaz edildiğini işitmekte bulunduğum abidenin [bu abide yıkılarak yerine muntazam bir abidenin yapıldığını işittim] bulunduğu noktanın takriben altından siperlerimize doğru beşer metre umkî fasılalarla on beş metre derinliğine kadar gayet muntazam üç kat lâğım tesis ettikleri görülmüştü. Kablolarla raptettikleri bu lâğım dehlizindeki dinamit yığınlarını iskelede bulundurdukları elektrikli seri ateşleme aletile gece saat üç raddelerinde patlatmışlar ve bu patlama ile muhasımlarımız geceleyin son kuvvetlerini pek seri ve anî olarak çekmiş olduklarını bize anlatmışlardı. Arıburnu ve Anafartalardan düşmanın çekildiği ilk evvel bu hâdise ile anlaşılmıştı.

mebzul olan sabır ve metanet ve vatanına, mukaddesatına karşı beslediği aşk ve muhabbet kuvvetile mukavemet etmiş ve elindeki o mahdud yüzde bir ateş malzemesini de ancak neticeli muhacemelere saklamıştır. Bütün bu mahrumiyetlere rağmen muhasımlarımızın yer altından, yer üstünden savurdukları cehennemî ateş Türkleri bu noktalardan bir hatve geriye atamamış, yalnız cehennemî bir hayat yaşatmış ve bu hayata karşı hepimize alışkanlık getirmişti [1].

Muhasımlarımız bu bitmez tükenmez faik ateşlarine istinaden muhtelif tarihlerde bazı noktalarda mevzii baskın hücumları da yapmışlardı. Bu kabîl mevzii hücumları daha evvel ve daha sonra türkler de yapmışlardı. Fakat siper muharebelerinin burada teşrihi, mevzu haricinde bulunan hususiyetleri ve şartları; baskın tarzındaki hücumları da her iki tarafa akim bıraktırmıştı. Bu kabîl mücadeleler arasında garib ve fevkalâde telâkki edilecek bazı safhalar da vardır

İngiliz — fransız kuvvelleri Seddülbahir mıntakasındaki taarruzlarından bir semere alamayınca ve Arıburnundaki kuvvetleri de bulundukları mahkûm ve mıhlı vaziyetten bir iş yapmak imkânını göremeyince İngiltereden gelen 5 tümenlik yeni kuvvetlerini kendi Arıburnu kuvvetlerini uzatma suretinde Anafartalar sahiline çıkarmak ve Arıburnu cephesindeki türk kuvvetini cepheden zorlayarak tesbit etmek ve diğer taraftan Anafartalar ovasına inen Kocaçimen yamaçlarından onları arkadan çevirerek bir felâkete sokmak ve bu harekât ile Boğaza hâkim noktaları tutmak istediler [2].

[1] Çanakkale muharebelerinden sonra [916 senesinde] 19. tümen komutanlığı ile iştirak ettiğim Karpatlar [Galiçya] muharebelerinde müttefiklerden tümenimize ilhak edilen mütenevvi topçu kuvvetleri ve el bombalarının zenginliği Çanakkalede mahrumiyetlere alışkın olan bizleri sevindirmişti. Yalnız piyade eratımız; Almanların Ruslardan iğtinam ettikleri bir az tadile uğratılmış tüfeklerle silâhlanmıştı. Bu tüfekler ya uğradıkları tadilden yahut esasından olacak; çabuk ateşlerde birkaç el atıştan sonra makanizma kapakları açılmaz ve kapanmaz yani bir işe yaramazdı. Makinalıtüfeklerimiz dahi Ruslardan alınmış başka başka özürler ve noksanlarla malûl silâhlardı. Rus Çarlık ordularının saatlerle devam eden şedid topçu ateşini müteakıb ileriye atılan hücum saflarını bu malûl tüfeklerle durduramamak talihsizliği karşısında kalan pişkin askerimiz Çanakkale muharebelerinde kıymetini takdir ettiği ve Mehmetçiğin " Bir bomba bir sandık cepaneye bedeldir „ dediği el bombalarına sarılarak kendi üzerine koşarak gelen hücum saflarını yakından karşılarlar ve alışkın oldukları bomba ateşlerile onları perişan ederlerdi. Piyade ve makinalıtüfeklerimizin bu bozukluklarına rağmen çok kanlı cereyan eden bu muharebeler — Çanakkalede mahrumiyetler içinde verilen muharebeler yanında — askerimize ehven gelmiş ve her defasında galib gelmişti. Esirlerin ifadesine nazaran buradaki muhasımlarımız askerimizin bomba ateşinden ve bu bombaları bize temin eden müttefik cepane tevzi ambar memurları da; fazla bomba sarfiyatımızdan müşteki idiler.

[2] Bir gün muharebenin sükûnetli bir zamanında tümen komutanımız Mustafa Kemal Beyi [KAMÂL ATATÜRK] ziyarete gitmiştim. İngiltereden yeni gelmekte olduğunu işittiğimiz bu kuvvetlerin nerede karaya çıkıp ne yapmak isteyecekleri mevzuu üzerinde mübahase cereyan etti. Müşarileyh; bu gelecek kuvvetlerin Anafartalarda karaya çıkıp Boğaza ilerlemek ve bizi yani Arıburnu kuvvetimizi çevirmek ve aynı zamanda da cepheden bizi zorlamak isteyecekleri

Bu maksatla 5 — Ağustos — 915 te zeval ile akşam arasında ağır ve sürekli bir topçu ateşi; Arıburnunda bütün türk mevzilerini ezmeğe başladı. Müteakiben 16. tümenin Kanlısırttaki türk siperlerine takriben 80 metre mesafedeki mevzilerinden düşman piyadesi ansızın hücuma kalktı. Oradaki türk siperlerinin üstü kapatılmış ve mazgalları da düşman topçu ateşinin şiddetinden sarsılan topraklarla örtülmüş olmasından Avusturalyalılar hiçbir ateş yemeden ve hiçbir zayiata uğramadan mezkûr siperlerin üstünden koşar adımla geçtiler. Gerideki hendeklere atladılar. Mezkûr kapalı siperler, içindeki müdafilerle beraber kazaya uğradılar. Türklerin aleyhinde doğan bu netice o zamanki İstihkâm Talimnamemizin oraca tabik edilen bazı ahkâmından doğma bir facia idi.

Avusturalyalılar sırf bir kaza eseri olarak bütün Arıburnu muharebelerinde bu yegâne ele geçirdikleri muvaffakıyetten cesaret alarak $\frac{5}{6}$ — Ağustos — 915 gecesini bizim 19. tümen cephesini topçu ateşile taciz ettiler ve sabah olur olmaz bu topçu ateşini bir müddet şiddetlendirdiler ve siperlerimizin bazı aksamını altüst ettiler ve ortalığı toz dumana boğdular ve müteakiben evvelkinden de geniş bir cephe ile 18. ve 27. alayların mevzilerine karşı Avusturalya ve Newzeland piyadelerinin safları koşar adımla hücuma kalktılar. Arkadaşlarının birgün evvel bilâzayiat kazandıkları muvaffakıyetten dolayı buradaki Avusturalyalılar daha cesurane ve atılgan bir hücum yapmışlardı.

Fakat burada türk siperlerinin üstü örtülü değildi. Şuurlu bir kanaat ile; İstihkâm Talimnamesinin buna taallûk eden ahkâmı bililtizam tatbik edilmemiş idi [1]. Hücuma kalkan Avusturalya ve Newzeland mükerrer

mütaleasında bulunmuşlardı. Bu zanları ayenen isabet etmişti. Halbuki 5. ordu komutanı Liman Fon Sanders Paşa bu yeni kuvvetlerin Sarus Körfezi sahiline [Bolayir ve şimal sahillerine] çıkacaklarına kail olarak 3 tümenimizi oralarda tutmuş ve bilâkis Anafartalar mıntakasını 3 taburdan ibaret bir tarassud kuvvetine bırakmıştı. Seddülbahir ve Arıburnu mıntakaları arasına da düşmanın çıkması ihtimaline karşı Kayaltepede bir tümen bulundurmuştu. Anafartalara ihrac yapılacağına ihtimal vermediğinden o mıntaka zayıf bırakılmış ve bunun neticesidir ki, düşman kuvvetlerinin kolaylıkla o sahile çıktığı şöyle dursun Arıburnu kuvvetlerimizi geriden tehdid eden Çonkbayırı gibi etrafa hakim ve mühim bir noktanın bir parçasının düşman eline geçmesine sebeb olmuştu. Ordu komutanı Liman Paşa; ilk ihraçta olduğu gibi bu ihrac hareketinde de zan ve tahminini isabet ettirememiş ve bu yüzden gelebilecek felâketlerin önüne Arıburnunda olduğu gibi Anafartalarda da Mustafa Kemalin yüksek emir ve komutası altındaki türk kuvvetlerinin fedakârlıklarıyle geçilmiştir.

[1] Avusturalyalıların bu hücumlarından tahminen 20 : 30 gün evveldi; Tümenimiz istihkâm bölüğü komutanı Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi yanıma geldi: "Tümene kereste, kalas vesair malzeme geldi. Geceleri siperlerinizin üstünü örteceğiz. Mazgallar yapacağız. Tabur komutanlarına emir veriniz ki, istediğimiz zaman bize yardımcı erat versinler„ dedi.

Halbuki İstihkâm Talimnamesinin bu tavsiyelerini ben bazı noktalarda tecrübe etmiş

saflarını; türk piyadesinin ateşi karşıladı. İki taraf arasındaki kısa mesafeli zemin sathı bir iki dakika zarfında Avusturalya ve Newzeland ölülerile yeniden kaplandı. Düşman muvaffak olamamıştı. Komutanı bulunduğum 27. alayın yalnız 21 numaralı bir küçük siperine içine — içindeki müdafilerin kâmilen yaralı ve şehid düştüğünden dolayı — Avusturalyalılar girebilmişler ve siperi zaptettiklerini geriye göstermek maksadıyle bayrak dikmişlerdi. Fakat kısa bir mukabil hamle neticesinde bu sipere girebilmiş olan Avusturalyalılar da kâmilen denecek derecede ölüleri ve siperle beraber bayrakları elimize geçmiştir. Bu cesetler hususî bir yere

ve mahzurunu sezmiştim ve bu sebepten terketmiştim. İstihkâm bölüğü komutanının bu müracaatine cevaben :

— " Bunlar zararlı işlerdir istemem „ dedim.

İsmail Hakkı Efendi — " Fakat tümen komutanının emridir. Malzeme de grup komutanlığından gönderildi„ dedi.

Ben — " Benim namıma tümen komutanı beyefendiye kemali itaatle söyleyiniz ki, alayımın işgal ettiği hattın müdafaasını, muhafazasını benden istesinler. Bunun mes'ulü benim. Fakat buna mukabil siperleri örttürmek ve mazgallatmak istemem. Bunların mahzuruna kaniim „ dedim.

Yüzbaşı gitti. Tümen Komutanımız Mustafa Kemal Bey bu samimî ve sadikane cevabımızı; bunu aynı samimî his ile bir sadakat eseri telâkki etti ve salâhiyetimize hürmet büyüklüğünü gösterdi. Sağımdaki 18. Alay Komutanı Mastafa Bey de bu kanaatimize iştirak ederek aynı temenni ile tümen emrini karşıladı.

Solumdaki 57. alay geceleyin bize bitişik siperlerde bu işe başlatmış bulunuyordu ve bir kısım siperlerini de örttürebilmişti. Bu siperlerin örtüldüğünü ertesi gün karşımızda yakın mesafede bulunan komşumuz Avusturalyalılar gördüler. Örtülerin üstündeki kalın toprakları attıkları birçok dinamit kalıplarıyle dağıttılar ve aynı dinamitlerle bu toprakları tutan kalasları hem parçaladılar, hem tutuşturdular. Örtülerden eser kalmamıştı. Bunun üzerine o alayımızın komutanı Avni Bey de bu işten sarfınazar etmişti.

Takriben bir ay sonra işte 5 — Ağustos — 915 te Kanlısırtta hücuma maruz kalan kapalı ve mazgallı siperlerin uğradığı felâket yanında 19. tümenin 18. ve 27. alaylarının açık, mazgalsız siperlerine karşı yapılan Avusturalya hücumlarının uğradığı hezimet; sırf başımızdaki Mustafa Kemalin o kendisine madununu meftun ve fedakâr kılan ve muvaffakıyetlerinin başlıca sırlarından birisini teşkil eden (madununun mütaleasını ehemmiyetle ve dostane dinlemek ve salâhiyetine hürmet göstermek) hassasının parıldayan bir semeresi ve neticesi idi. Tümen komutanımızın bizi kendisine ve vazifemize candan bağlayan ve hem bizi ve hem kendilerini daima muvaffak kılan bu ve emsali vasıflarının yüksekliğini aynı örtü ve mazgal meselesi etrafında dönen diğer bir hâdise dolayısıyle biz daha ziyade takdir etmekte gecikmedik. Şöyle ki:

Tümen Komutanımız Mustafa Kemal Bey Anafartalar Grupu Kômutanlığıyle başımızdan ayrılmışlardı. Yerlerine 19. tümen komutanlığı vazifesi bize verilmişti. O sırada Arıburnu cephesinde sağ ve solcenah komutanlıkları da ihdas edilmişti. Bizim mensub olduğumuz cenah komutanı; muharebe cephesine hariçten henüz gelmişlerdi. Tümenimizin mevzilerini beraber gezdik. Neticede alelûsul yazdıkları bir emirnamede takdirler beyanından sonra tümenimiz siperlerinin örtülmesini ve mazgalların yapılmasını emretmişlerdi. Çanakkale muharebelerinin ve yeni silâhların; talimnamemizin bazı ahkâmını bittecrübe düşüren bazı şeraitini bilmemekte mazur olan yeni gelen komutanımızı bu hususta tenvir etmek borcumuz olduğundan en samimî bir itaat ve muhabbet hissi ile bu örtü ve mazgalların mahzurunu hususî bir mektubumla arzettim ve bunların yapılmasından affımızı rica ettim. Buna mukabil evvelki emirlerinde ısrar eden cevaplarını resmen aldım. Bunların mahzurunu resmen arzetmek mevkiinde kaldığımdan bu defa daha kuvvetli esbabı mucibe ile resmen arzettim. Yine resmî bir cevab ile evvelki emirlerinde ısrar ettiler. Bu sırada bereket versin Şimal Grupu Komutanlığı [Arıburnu Umum Cephesi Komutanlığı] Kurmay Başkanı Fahreddin Bey [halen Ordu Müfettişi General Fahreddin] mevzii teftiş ederlerken tümen karargâhımıza da uğramışlardı. Maruz kaldığım bu müşkülü istemiyerek ve fakat ordunun mukadderatile alâkadar olduğu için

gömülmüşlerdi [1]. Düşman; Arıburnu cephesinde bu taarruzlarını yaparken Anafartalar sahillerine — Anzak kuvvetlerini uzatıcı bir şekilde — yeni kuvvetlerini çıkartmağa başlamıştı. Diğer taraftan da Arıburnu kuvvetlerimizi geriden vurmak ve çevirmek üzere bütün o havaliye hâkim olan Çonkbayırı ve Kocaçimen tepelerini ele geçirmek istedi. Bu maksatla geceleyin Anafartalar ovasına Kocaçimen dağından inen arızalı yamaçların eteklerinden itibaren baskın şeklinde üç koldan harekete geçti ve Çonkbayırının en hâkim noktasının bir parçasını eline geçirdi.

Düşmanın bu muvaffakıyeti Anafartalara ihrac yapılmayacağı kanaatile ordu komutanlığının bu mıntakaya ihtiyatlarından hiçbir kuvvetini tahsis etmemesinden ve düşmanın buralarını boş bulmasından ileri geldiğine hükmetmekten başka çare yoktur. Çonkbayırından gelen düşmanın piyade ateşi; Arıburnundaki kuvvetlerimizin ihtiyatlarına ve karargâhlarına tesir etmeğe ve ezcümle bizim tümen karargâhından bile bazılarını yaralamağa, şehid etmeye başladı.

Ancak vaziyet böyle tehlikeli bir hal aldıktan sonra [8 — Ağustos — 915 te] Mustafa Kemal Bey 19. tümen komutanlığım bize tevdi ederek Anafartalar Grupu Komutanlığını ele aldı. Ta Sarıstan vesair yerlerden toplanmış yorgun kuvvetlerle 9 — Ağustos — 915 te taarruza geçti.

bizzarur kendilerine açtım ve bu tehlikeli örtü ve mazgalların inşasından affımız için cenah komutanımız nezdinde tavassutunu rica ettim. Cevaben: "Siz şimdilik yapmayınız, ben kendisine söylerim„ dediler. Zannederim bu tavassutlarını yapmış olmalıdırlar ki, bizim yaptırmadığımız bu mazgal ve örtülerden dolayı bir suale maruz kalmadık. Fakat o muzır emri tadil eder bir emri de yine almadık. Madunu; düşmanın işine yaramak ile muharebeye aid bir emrini yapmamak gibi iki muzır hareket arasında bırakan ve iki komutanlık kademesi arasında itimad ve samimiyeti ihlâl eden bunun başka türlülerine başka bir cephei harpte de maruz kalmıştım ve asîl Türklüğün şerefini yabancı illerin muharebe meydanlarında mağlûbiyetle lekelememek uğrunda o gayrilâyık ısrarlara karşı kendi menafiimizi feda edici tedbirler almak ıztırarında kalınmış ve fakat bütün o muharebelerde de muvaffak olunmuştu. Şunu da söyliyeyim ki, biz Karpatlar [Galiçya] muharebelerine gittiğimiz zaman; nizamı harbinde bulunduğumuz Alman Cenub Ordusu karargâhından gelen muhtelif tebliğattan gerek siperlerin örtülmesi ve gerek mazgallanması mahzurları Avrupa harb cephelerinde de sabit olmuş ve oralarda da tatbikından sarfınazar edilmiş olduğu anlaşılmıştı.

[1] Bu cenazeler arasında iki subayın da cesedi vardı. Bunların üzerinde iki matbu ve mükemmel harita çıkmıştı. Bu haritalar bizim topoğrafya heyetimizin kara muharebelerinden bir az evvel o havalinin $\frac{1}{25000}$ mikyasında aldıkları mufassal haritanın Mısırda aynen $\frac{1}{20000}$ mikyasında büyültülmek suretile kopya edilmiş birer ingilizce sureti idi. Topçu ateşlerine yaramak üzere çok güzel murabbaata taksim edilmiş ve her büyük ve bunların içindeki küçük murabbalara birer numara ve harf konulmuştu. Halbuki bizim $\frac{1}{25000}$ mikyasındaki bu haritalar; alay komutanlarından daha küçük rütbeli komutanlara verilmemiş idi ve bunların mahrem tutulması ve düşman eline geçmek ihtimalile ateş hatlarına götürülmemesi ehemmiyetle, yukardan emredilmişti. Bizim Arıburnu cephesinde hiçbir alay komutanı esir veya şehid olarak düşman eline geçmemişti ve kara muharebelerinden evvel de bu haritalar istanbulda basılmamıştı. Bu takdirde birisi Arıburnu paftasının kopyası olan bu mahrem haritalarımız nereden İngilizlerin eline geçmiş te 1:20 000 mikyasına tahvil edilmiş? ve burada Avusturalyalılar tarafından mevkii istimale konulmuştu? Buna; bir raporla yukarı makamatın nazarı dikkatini celbetmiştim.

Anafartalara çıkan ve ilerilemekte olan faik düşman kuvvetlerini sahile doğru attı ve epeyce de esir aldı.

10 — Ağustos — 915 te dahi; bizzat başında bulunarak idare ettikleri şedid ve şerefli bir hücumla — bizim için mühim bir can noktası teşkil eden — Çonkbayırından, dik aşağı düşmanı attı. Bu meyanda İngilizlerin general vesair yüksek rütbeli bazı komutanları da telef oldu. Bu veçhile Mustafa Kemal 25 — Nisan — 915 te Arıburnu mıntakasmda olduğu gibi Anafartalar mıntakasında da düşmanı mahkûm bir vaziyete soktu ve bütün ümidlerini kırdı.

Onların Kânunuevvel — 915 te bu iki mıntakadan ve Kânunusani — 916 da Seddülbahir mıntakasından çekilmekteki mecburiyetleri; müşar ileyhin işbu muvaffakıyetlerinin bir neticesi oldu [1].

Düşmanın nasıl çekilebildiği ayrı bir mevzu teşkil eder. Bu mevzuu da bu eserimizin hududu haricinde tutacagız.

Son Sözlerim

Hatıratıma nihayet verebilmek için 8 — Ağustos — 915 tarihine kadar alaylarının ve o tarihten muharebenin sonuna kadar tümenlerinin komutanı bnlunduğum 27. alay askerine ircai kelâm edeceğim.

Mühim olan ilk 25 — Nisan — 915 muharebesinde kendilerinden pek çok fazla düşman kuvvetlerine karşı pervasız atılarak vazifelerini fedakârane ve muvaffakıyetle yapan bu kahramanlar; düşmanın büsbütün çekildiği güne kadar hiç istirahate çekilmemiş, sekiz aydan altı gün noksan bir müddet Arıburnu cephesinde 19. tümen kuruluşu arasında düşmanla taarruzî, tedafüî, yer altından, yer üstünden çarpışmışlardır. Bu savaşlarm hiçbirisinde alayın şerefine leke getirmemişler bilâkis o şerefi arttıran muvaffakıyetler ve galebeler kazanmışlardır ve alayın sancağına; altın ve gümüş harb imtiyaz madalyalarıyle beraber sureti aşağıda sırma işlemeli yazıyı havi yarısı yeşil yarısı kırmızı geniş ipek kordeleyi de hakkıyle kazandırmışlardır [2].

Alayın mütemadiyen zayiat vermiş olan erat ve subaylarının yaralananlarından tedavi edilenleri tekrar kendi alaylarma iltihak ettiklerinden

[1] Düşman çekilinceye kadar da eskisi gibi bomba, lâğım, top, tüfek mücadeleleri devam ettiği gibi bu meyanda birbirine yakın olan siperlerde iki tarafın mafevklerinin malûmatı olmaksızın biribirinin izzeti nefsini okşayan ve el ile atılan dostane mektuplar da atılmış ve Avusturalyalılarla Newzelandlıların hemen daima istedikleri sigara paketlerini bizimkiler onlara, diğer taraf ta et ve reçel, marmelât, konserve kutularını bizimkilere atmış, fakat iki tarafın bu gizli dostlukları teyakkuz içinde cereyan etmişti ve bu dostluklar, ara sıra iki tarafın mafevkleri tarafından, bomba vesair mücadelelerle ihlâl edilmişti.

[2] Bu sırmalı kordelenin Askerî Müzeye konulduğu görülmüştür.

alayın özünü ve mevcudunun ekseriyetini yine Biga, Gelibolu, Lâpseki kazalarının şerefli oğulları teşkil ediyordu. Şehid ve malûllerin yerleri kısmen bu kazalardan ve kısmen Anadolunun muhtelif yerlerinden ve ezcümle Karadenizin Ayancık kazası halkından gelen aynı kahramanlığı göstermiş erat ile doldurulmuştu. Bu kazalardan bilhassa Biga, Gelibolu, Lâpseki kazalarının [Ece kazası dahil] köylü ve kasabalı halkının şimdiki ve şimdiden sonra gelecek evlâdları; Çanakkale muharebelerinde 27. alayın sancağı altında gösterdikleri kahramanlığı ve vatanperverliği ehemmiyetle tebarüz ettiren şu satırları okumakla gururlanabilirler.

Suret

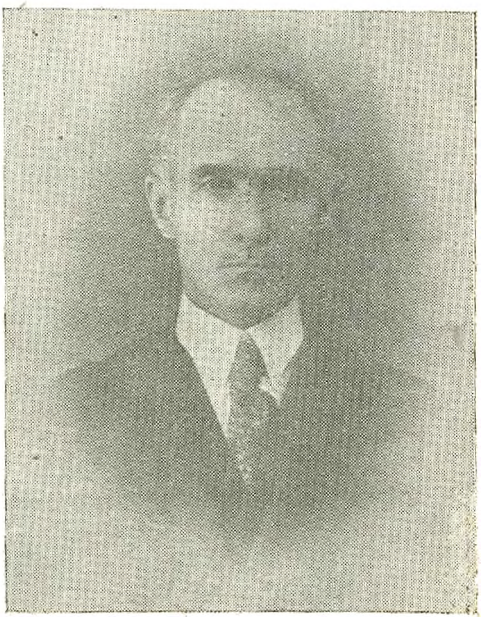
«Devleti Osmaniye ile İtilâf Devletleri harbinde 27. piyade alayının; düşman tarafından 12 — Nisan — 331 günü Çanakkaelde Arıburnuna vukubulan ilk ihrac hareketinde, karaya çıkmış düşman kuvvetlerinin ilerilemesine, yevmi mezkûrdaki hareketi seria ve savleti şedidei şiranesile mâni olmak ve düşmanın eline geçirmiş olduğu üç seri ateşli topumuzu salimen bilistirdad düşmanı merkum aleyhine istimal ve aylarca düşman karşısında hattı harpte ve hali temasta kalarak ana karşı kahramanane muharebeler icra etmek suretile gösterdiği fevkalâde şecaat ve yararlığın hatırasıdır».

19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal Arıburnu Siperlerinde

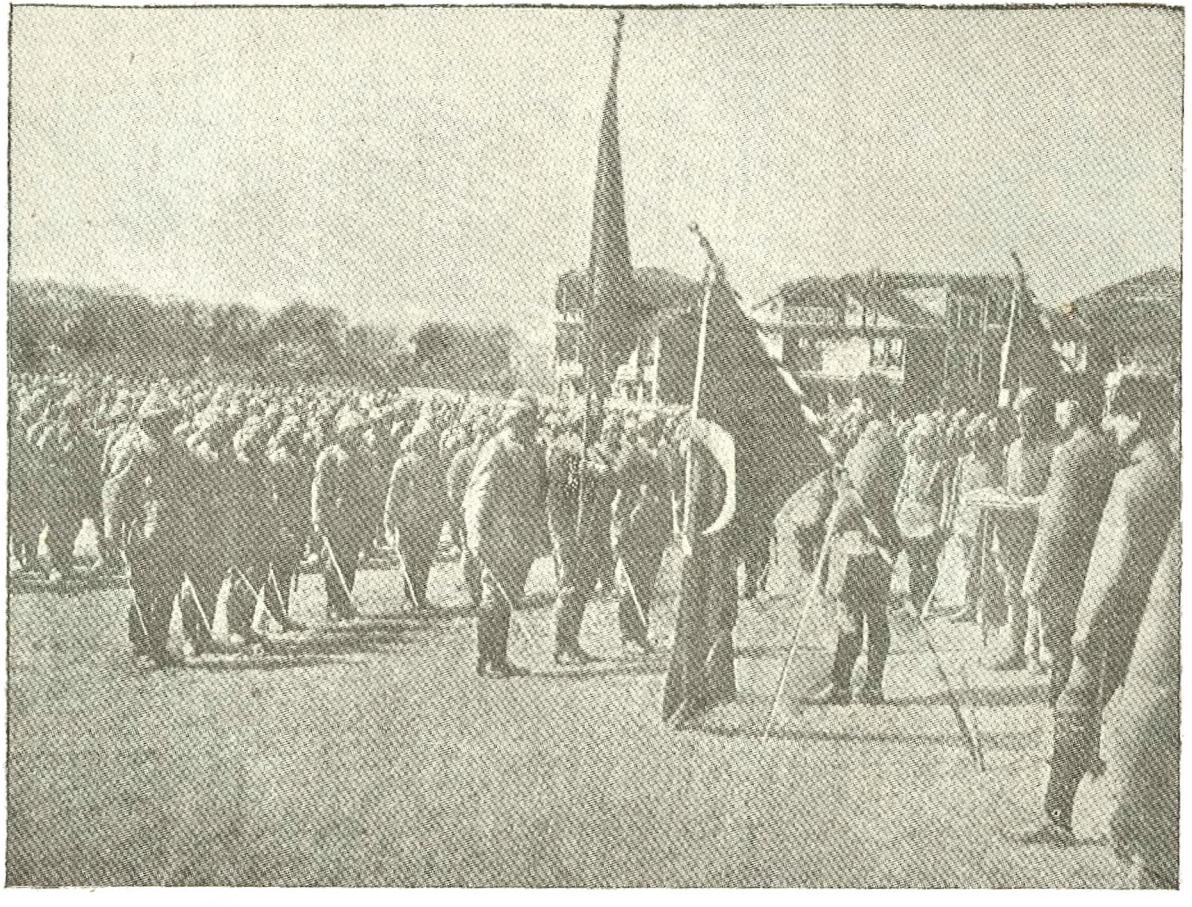
Arıburnu muharebelerinde 27. alay Komutanı
Yarbay Şefik Aker

Mütekaid Albay Şefik Akerin
şimdiki fotoğrafı

Savaştan çıkan 27. alay subayları

Başkumandan vekili tarafından 27. alay sancağına altın, gümüş harb imtiyaz madalyalarıyle sırmalı hamail asılma töreni

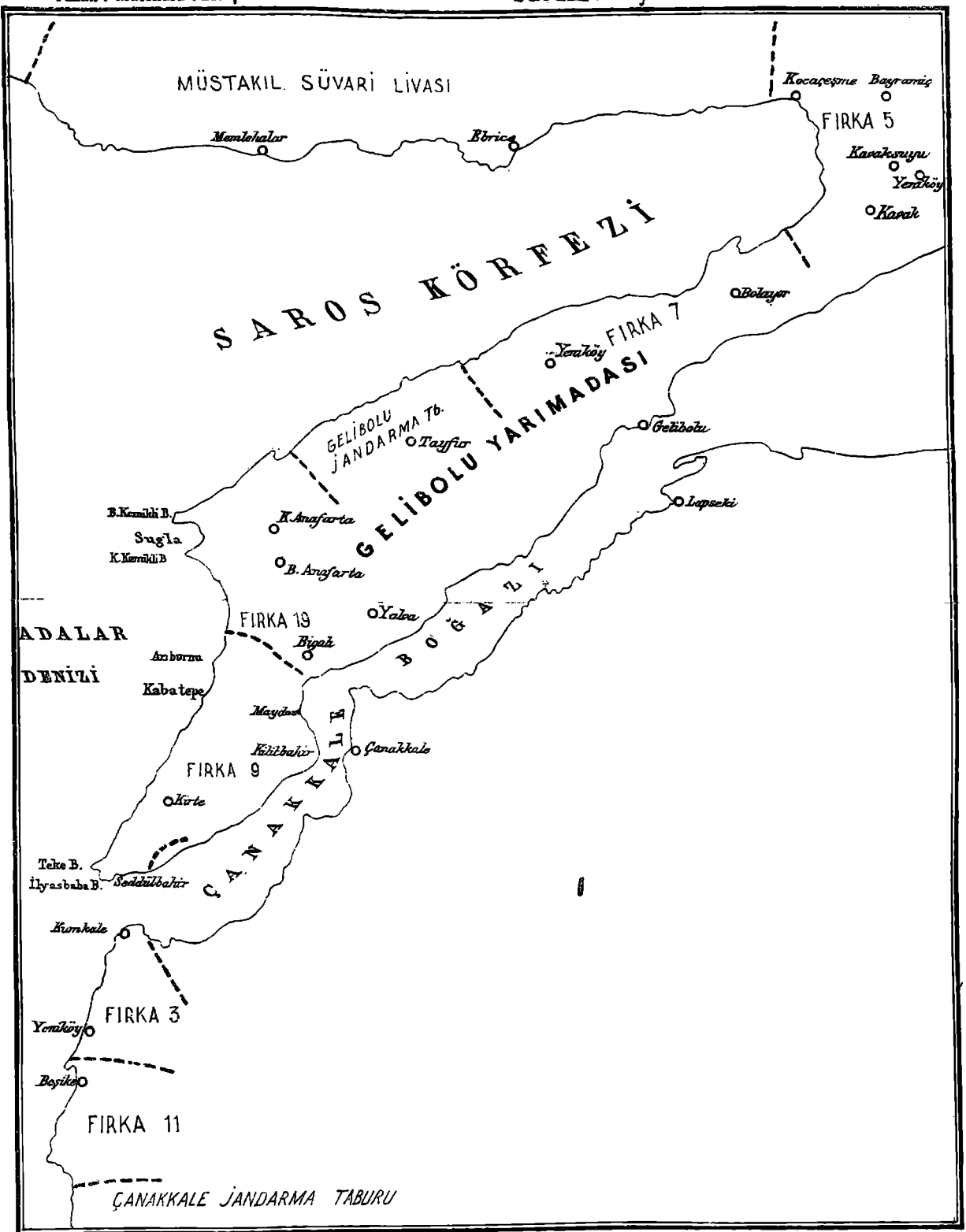
Arıburnunda sekiz aylık savaşı başardıktan sonra ancak siperlerin gerisinde bir araya gelebilen 27. alay subaylarının hayatta kalanları

Düşmanın ilk çekildiğini haber veren büyük lâğımın yüksek sırtta patladığı yerde 19. tümen muhariblerinin yaptığı âbide önünde ziyaretçilerle

5. Ordunun 25 nisan 915 (12_nisan_331) sabahı vaziyeti

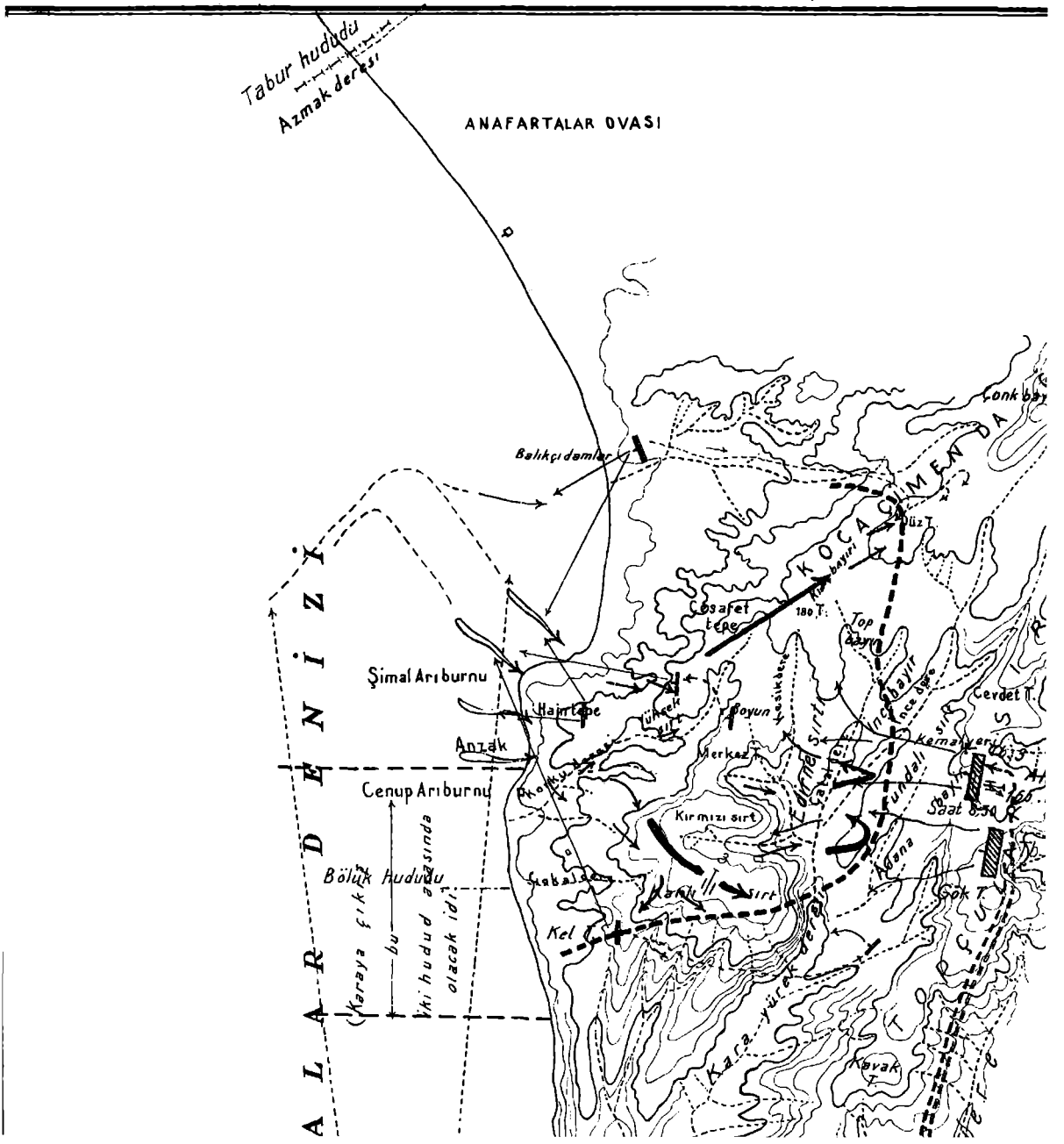
kroki: 1

Her Hakkı Mahfuzdur.

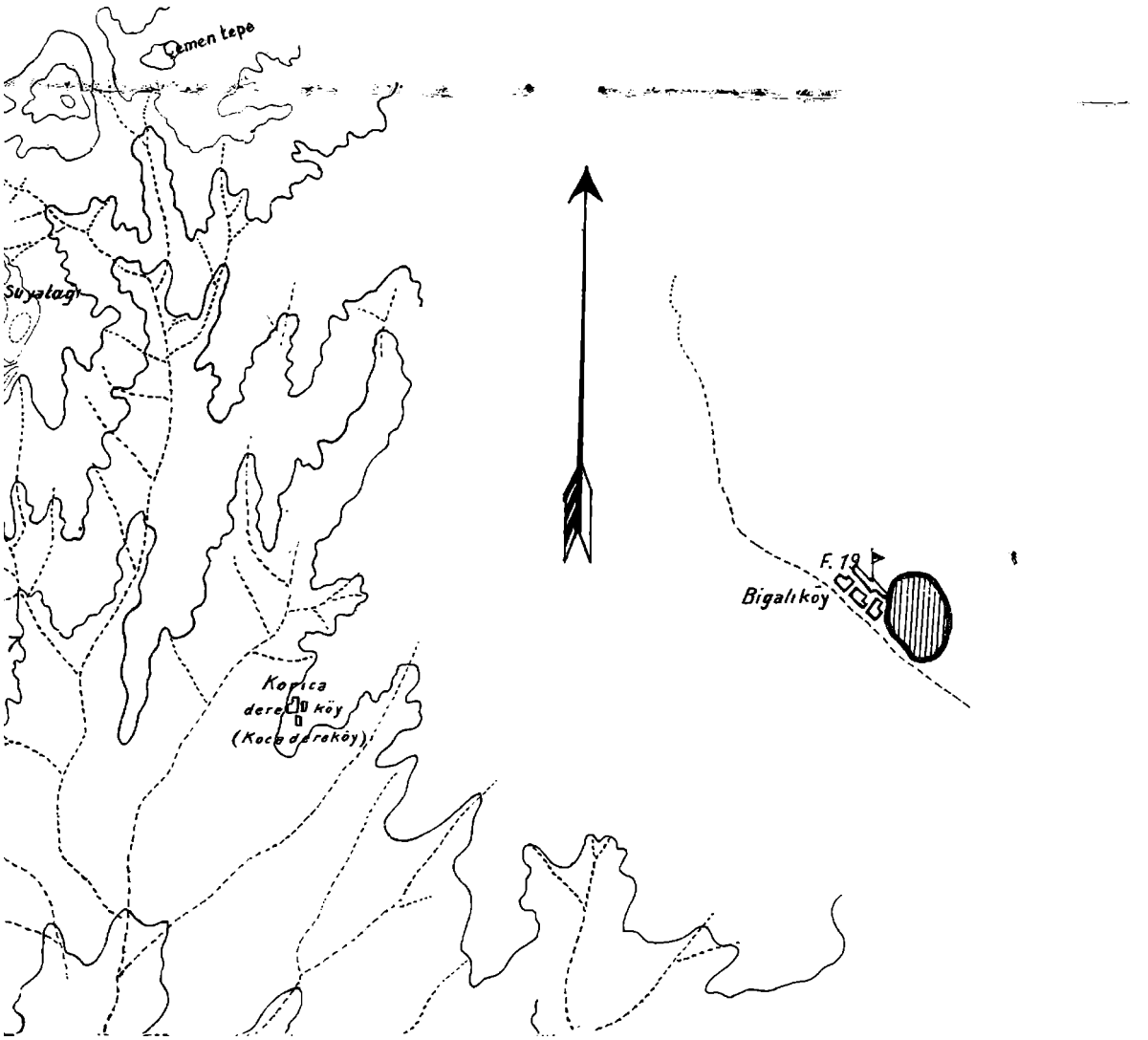
İstanbul — Askeri Matbaa — 1935

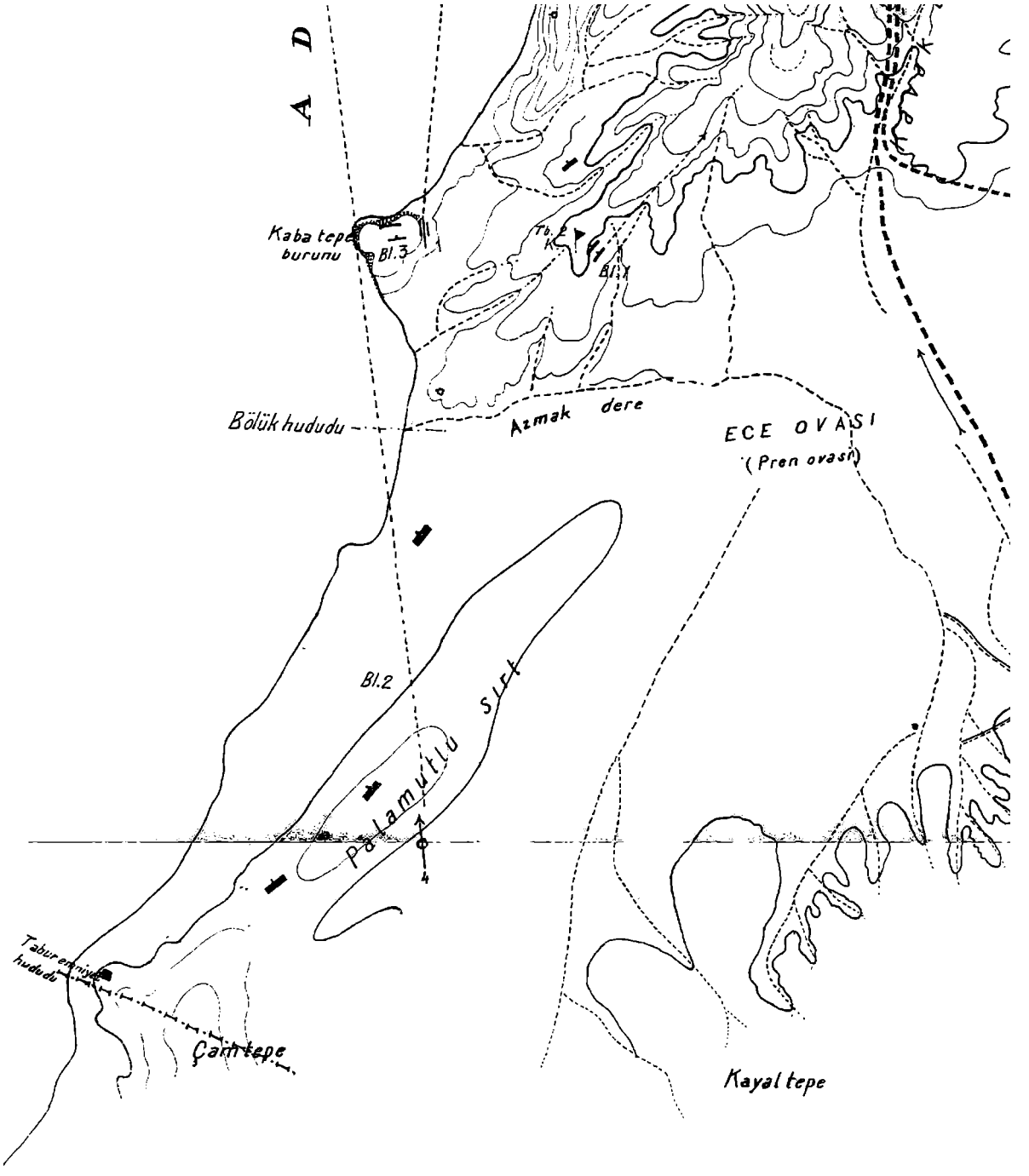
25 Nisan 915 (12 Nisan 331) günü
müfrezelerinin karşılayışı ve 27. Ala

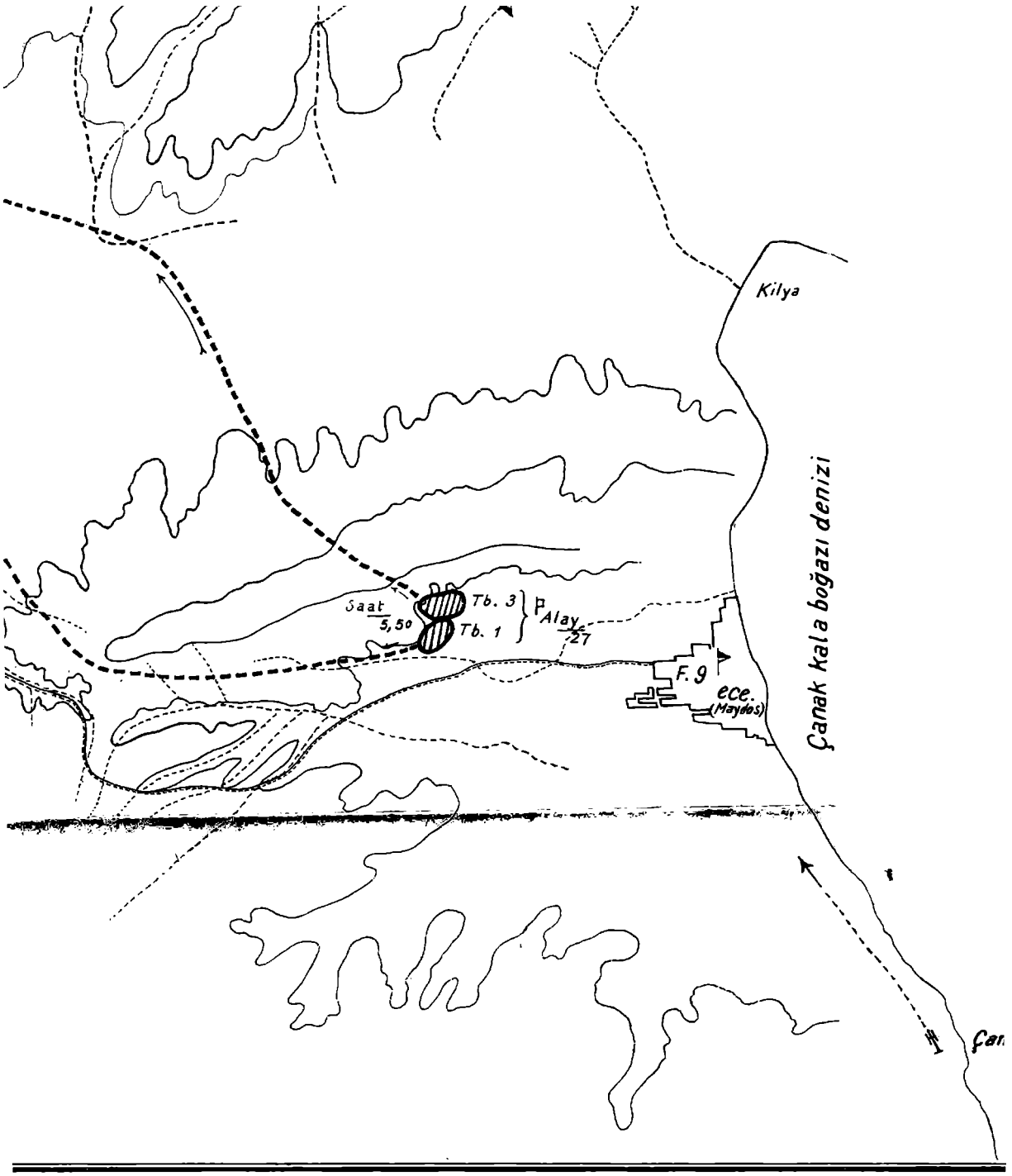
liz(Avustralya, Nevzeland) kuwetlerinin Arıburnuna çıkışı ve gözcü
ıkı taburunun Maydostan hareketi ve Taarruza geçişi [saat 4. 30
dan saat 8.30 a kadar]

Kro.

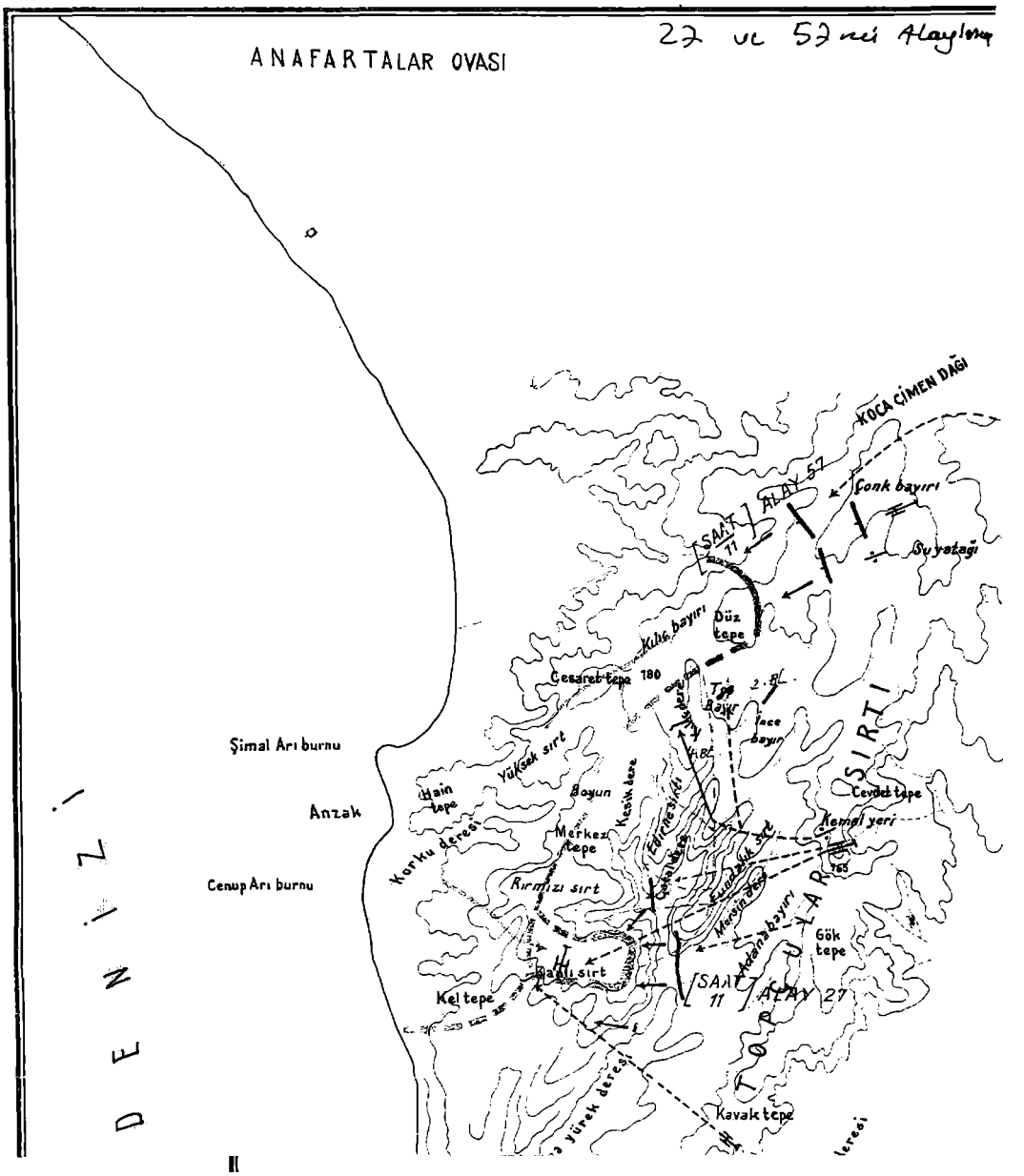
Her Hakkı Mahfuzdur.

İstanbul — Askerî Matbaa —

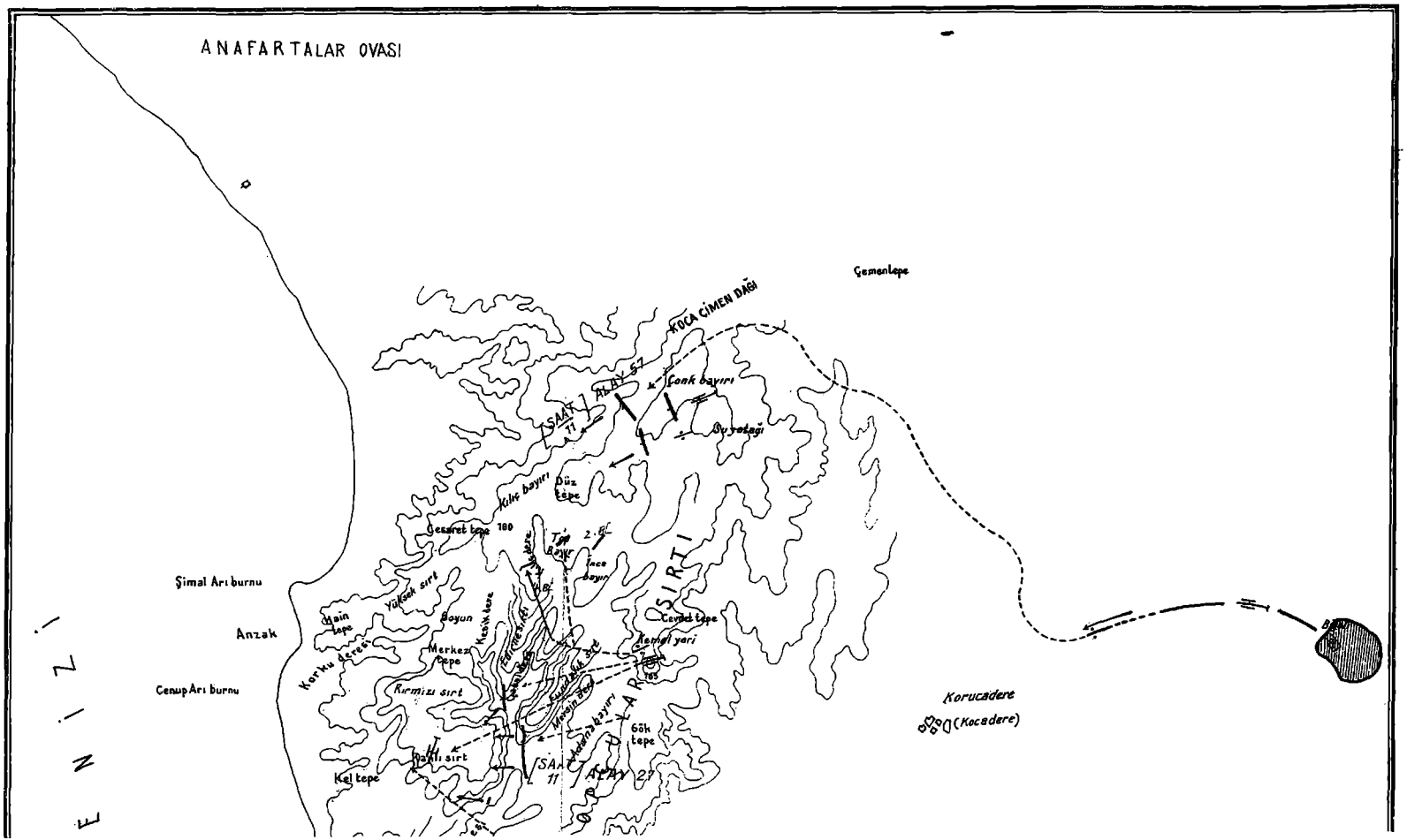
Arıburnu, 25 nisan 915 saat
11.00 den itibaren vaziyeti (Ala

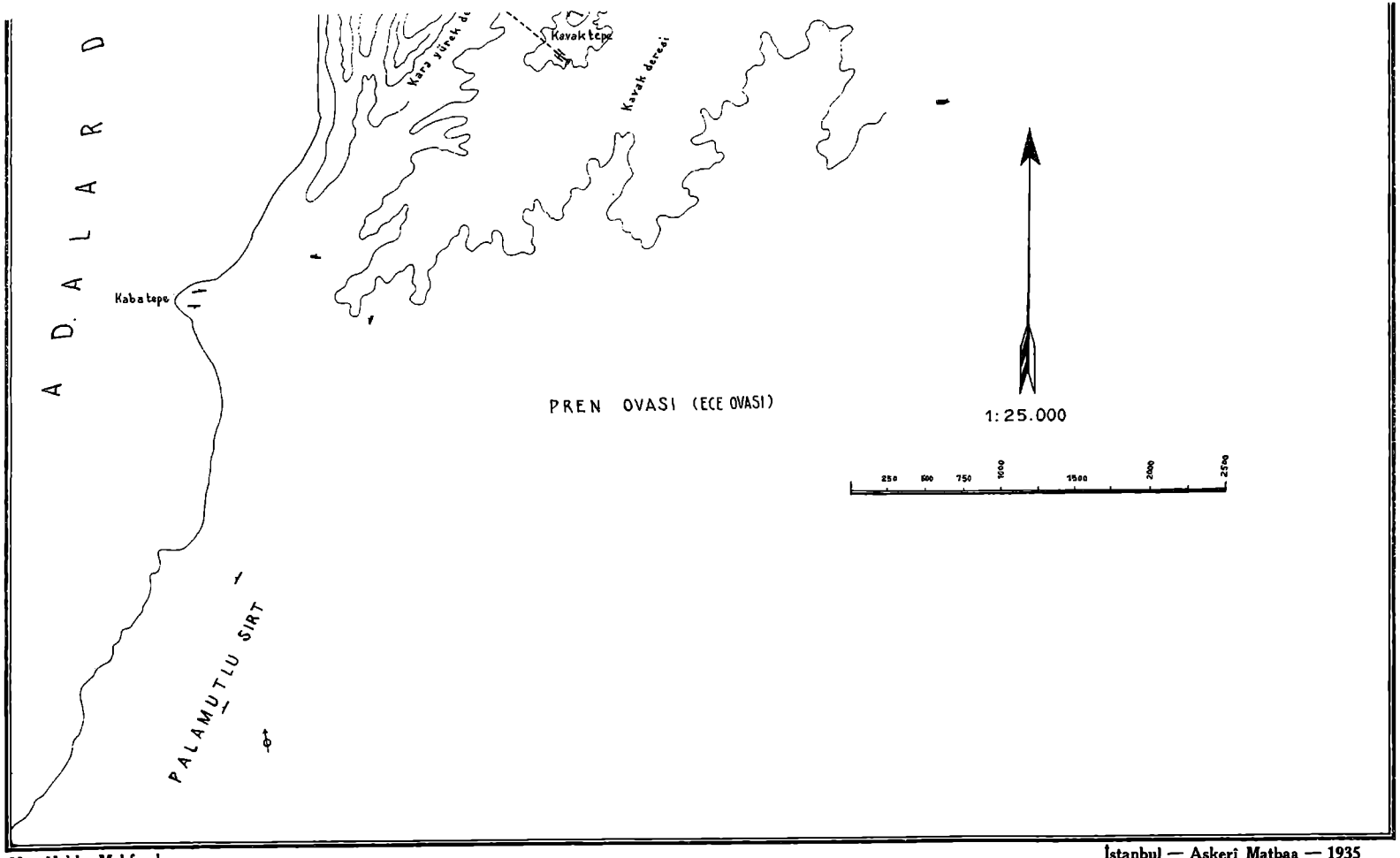
22 ve 57 nci Alaylara

Arıburnu, 25 nisan 915 saat 11 den itibaren muharebe vaziyeti (Alay 27, Alay 57)

Kroki: 3

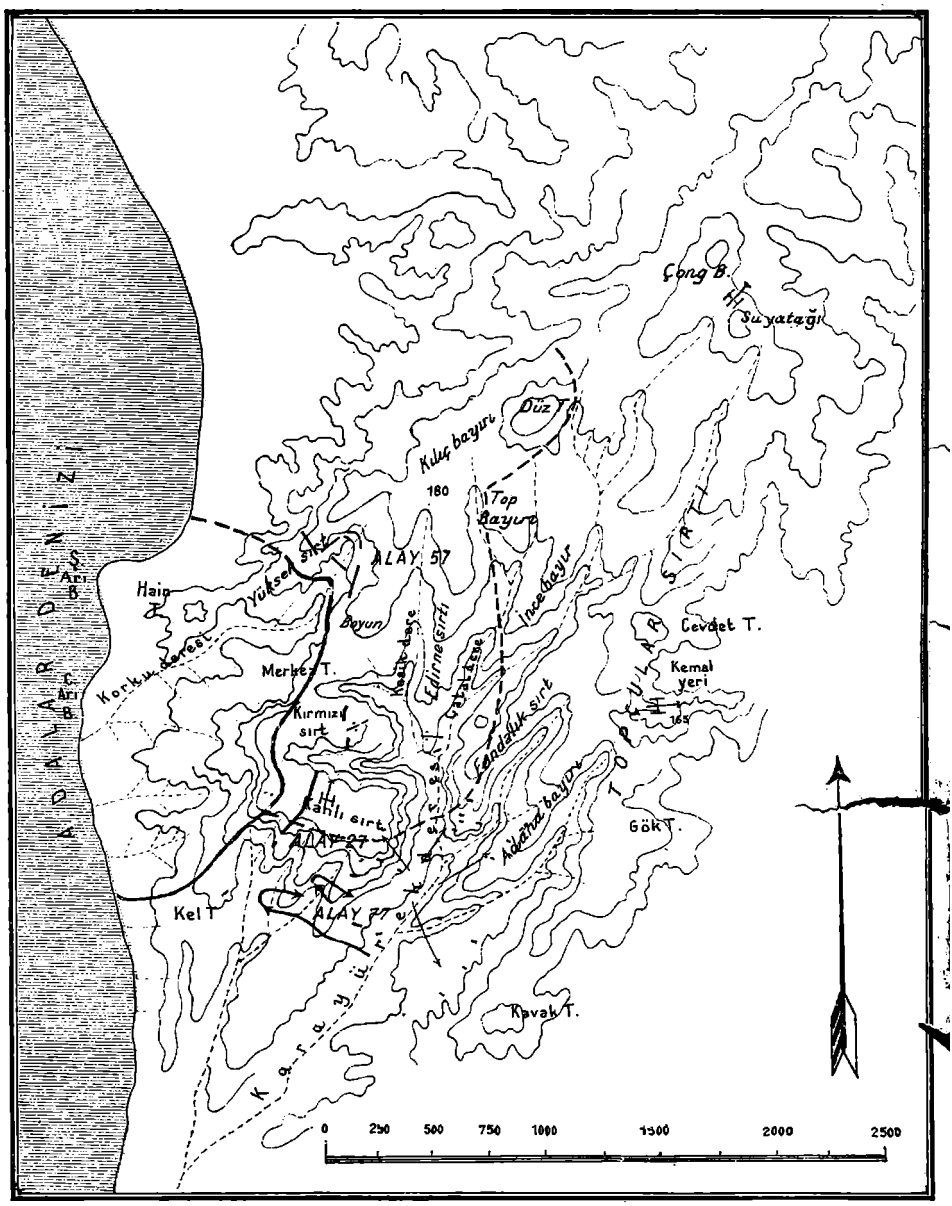

Her Hakkı Mahfuzdur.

İstanbul — Askerî Matbaa — 1935

Arıburnunda 25 nisan 915 muharebesinde Türk ve Avustralya Nevzeland kuvvetlerinin Akşam ($\frac{25}{26}$ nisan) vaziyeti

Kroki:4

Kılavuz

Sahife No.	Fıkra No.	
1		Çanakkale muharebelerinin Dünya Harbi üzerindeki büyük tesiri hakkında birkaç söz.
3		Başlantı
		I. Fasıl
		İngiliz Tarafı
5	1 — a	Arıburnuna çıkacak kuvvetlerin umumî vazifesi.
5	1 — b	Bu kuvvetlerin mevcudu, kıt'aları, insanlarının nereli oldukları ve kıymetleri.
6	1 — c	İngiliz plânına göre kuvvetleri hangi noktaya çıkacak idi?
6, 7	1 — d	Nasıl çıkarılacaklar idi?
7	1 — e	Öncü ve kısmı küllî karaya çıkınca vazifeleri ve tutacakları hatlar ne olacak idi?
8	1 — f	Öncüler nereye nasıl çıktılar, nasıl karşılandılar, nasıl ilerlediler? [İngiliz tarihinden]
9	2	İkinci, üçüncü kısım öncüler nasıl çıktılar? uğradıkları türk ateşi [İngiliz tarihinden]
9	3 — 4	Öncü kıt'alar nasıl, nerelere ilerlediler? çarpışmalar [İngiliz tarihinden]
10	5, 6, 7	Birinci, ikinci Avusturalya tuğaylarının karaya çıkışı, türk ateşi, Anzak [İngiliz tarihinden]
		Türklerin Tarafı
11	8	Boğazın müdafaasına memur 5. türk ordusunun yayılışı ve mıntakalar.
11	9	Mıntakaların düşman çıkışına göre mütaleası, hedefe en yakın sahil.
12	10	Seddilbahir, Anafartalar.
12	11	(Saros — Bolayir), (Kumkale — Beşike).
12	12	Maydos mıntakasının [Kabatepe — Seddülbahir — Anafartalar] nezaketi, mühim tabiye noktaları.
12	13	Deniz kenarından müdafaanın elzemiyeti sebepleri.
13	14	Arıburnu mıntakası ve ehemmiyeti.
13	15	Arıburnu mıntakasında Boğaza hâkim noktalar ve İngilizlerin ele geçen bir haritasındaki işaret.
14	16	Arıburnu mıntakasının Anafartalara göre ehemmiyeti.
14	17	1 — Nisan — 915 ten evvel Arıburnu mıntakasına verilen ehemmiyet.

Kılavuz

Sahife No.	Fıkra No.	
1		Çanakkale muharebelerinin Dünya Harbi üzerindeki büyük tesiri hakkında birkaç söz.
3		Başlantı
		I. Fasıl
		İngiliz Tarafı
5	1 — a	Arıburnuna çıkacak kuvvetlerin umumî vazifesi.
5	1 — b	Bu kuvvetlerin mevcudu, kıt'aları, insanlarının nereli oldukları ve kıymetleri.
6	1 — c	İngiliz plânına göre kuvvetleri hangi noktaya çıkacak idi?
6, 7	1 — d	Nasıl çıkarılacaklar idi?
7	1 — e	Öncü ve kısmı küllî karaya çıkınca vazifeleri ve tutacakları hatlar ne olacak idi?
8	1 — f	Öncüler nereye nasıl çıktılar, nasıl karşılandılar, nasıl ilerlediler? [İngiliz tarihinden]
9	2	İkinci, üçüncü kısım öncüler nasıl çıktılar? uğradıkları türk ateşi [İngiliz tarihinden]
9	3 — 4	Öncü kıt'alar nasıl, nerelere ilerlediler? çarpışmalar [İngiliz tarihinden]
10	5, 6, 7	Birinci, ikinci Avusturalya tuğaylarının karaya çıkışı, türk ateşi, Anzak [İngiliz tarihinden]
		Türklerin Tarafı
11	8	Boğazın müdafaasına memur 5. türk ordusunun yayılışı ve mıntakalar.
11	9	Mıntakaların düşman çıkışına göre mütaleası, hedefe en yakın sahil.
12	10	Seddilbahir, Anafartalar.
12	11	(Saros — Bolayir), (Kumkale — Beşike).
12	12	Maydos mıntakasının [Kabatepe — Seddülbahir — Anafartalar] nezaketi, mühim tabiye noktaları.
12	13	Deniz kenarından müdafaanın elzemiyeti sebepleri.
13	14	Arıburnu mıntakası ve ehemmiyeti.
13	15	Arıburnu mıntakasında Boğaza hâkim noktalar ve İngilizlerin ele geçen bir haritasındaki işaret.
14	16	Arıburnu mıntakasının Anafartalara göre ehemmiyeti.
14	17	1 — Nisan — 915 ten evvel Arıburnu mıntakasına verilen ehemmiyet.

Sahife No.	Fıkra No.	
15	18	1 — Nisan — 915 ten sonra Anafartalar — Arıburnu — Kabatepe sahillerinin gözleme ve müdafaa işine bir taburun tahsisi ve 27. alayın baki iki taburunun Maydosa, tümen ihtiyatına alınması
15	19, 20	Mezkûr tabura tahmil edilen vazifenin ve vaziyetinin tetkiki ve bir temenni.
15	21	5. Ordu Komutanı General Limanın noktai nazarı ve bir ifadesi.
16	22 — 24	Müşarileyhin beyanatına karşı; şahid sıfatıyle bir ifade.
17	25 — 27	Karaya çıktıktan sonra mı; Çıkmazdan evvel deniz kıyılarından mı; Düşmanı karşılamak hususunda münakaşa.
18	28 — 31	Maydos mıntakasında karaya çıkışı; deniz kıyısından karşılamaktaki zaruret.
19	32, 33	Kabatepe sahillerinin tahkimi lüzumuna aid bir misal (Kuin Elizabetin dış denizden Kilidülbahir istihkâmatına yaptığı bir aşırtma atışı).
		Karaya Çıkan Kuvvetleri Karşılama
20	34	Sahildeki taburun ve Arıburnundaki bölüğün gözleme ve müdafaa tertibatı.
21	35, 36	Karaya çıkış nasıl görüldü, ne yapıldı ? Musademe.
23	37, 38	Çıkış noktasındaki [Haintepedeki] ikinci takımın düşmanı karşılama hareketi.
24	39	Çıkış noktasındaki hareketlerin tenkidi.
25	40	Balıkçı damlarındaki III. takımın hareket ve muvaffakıyetleri ve sureti umumiyede bölüğün yaptığı iş.
25	41	Kanlısırt cenubugarbisindeki üçüncü bölüğe mensub takımın hareketi, çarpışma, Kabatepeye ilerleyen düşmanı tevkif.
26	42	Kanlısırtta sabit duran seri ateşli dağ bataryasından üç topun düşman eline geçişi.
26, 27	43, 44	Kabatepede duran tabur komutanının tedbirleri, raporları.
27	45	Kapatepedeki mantelli ve Palamutlusırttaki obüslerin ateşi.
27	46	Gözcü müfrezelerimizin sureti umumiyede yaptıkları müdafaa hakkında mütalea.

II. Fasıl

27. Alayın Maydosta Tümen İhtiyatında Duran İki Taburunun Muharebe Sahnesine Hareketi

Sahife No.	Fıkra No.	
29	47	Düşmanın karaya çıkışı esnasında 27. alayın vaziyeti.
29	48	27. alayın subayları,
30	49	27. alayın eratı, memleketleri, kıymetleri, meslekleri.
30, 31	50,51	27. alayın maddî, manevî kıymet ve kudreti.
31	52	27. alayın $\frac{24}{25}$ — Nisan — 915 gecesi tatbikat talimin-den avdeti, düşmanın karaya çıkış haberleri, alayın ha-zırlığı, tümen ile muhabere ve emre intizar.
33	53	9. tümen komutanlığının 27. alayın iki taburuna hare-ket emri ve vazife.
33, 34	54 — 58	27. alayın yürüyüşe geçişi, donanma, balon ve tayyare gözleri altında yürüyüşü.
35	59, 60	Düşman tarafının kaçırdığı fırsat; donanma, balon ve tayyarelerin, alayın yürüyüş kolunu göreememelerinin sebebleri.
35	61	27. alayın Kavakderesinde yürüyüşe devamı ve bir ya-ralının ifadesi.
36	62	Düşmanın karada ve denizde Kavaktepeden görünüşü.
37	63	Kavaktepeden düşman yanına taarruz edilmemesinin sebepleri.

III. Fasıl

Muharebenin Birinci Safhası

38, 39	64 — 67	165 rakımlı tepeye muvasalat, toplanış, hareket ve mu-vasalat saatleri ve İngiliz yazılarındaki yalnış kayid.
39	68	9. tümen komutanlık makamının; Arıburnuna çıkış hareketi hakkındaki kanaati.
40	69	165 rakımlı tepeden düşmanı tetkik, düşmanın cenah-ları, ileri hattı, kuvveti, bir İngiliz ifadesi.
40, 41, 42	70, 71, 72, 73	27. alay komutanının 9. tümen komutanlığına yazdığı ilk rapor, kararı ve teklifi. Arıburnu mıntakasındaki dere, tepe, sırt isimleri.
42, 43	74, 75, 76	27. alay komutanının taarruz emri ve askere nutuk.
44	77	Kanlısırttaki sabit seri cebel bataryasından kurtarıl-mış olan tek bir topun alaya iltihakı.
44	78, 79	Taburların taarruz için açılma ve yayılması, muharebeye başlayış.
45	80 — 83	Çamburnundan gelecek bataryanın el'an gelmemesinde-ki sıkıntı.

Sahife No.	Fıkra No.	
45, 46	84, 85, 86	Arıburnu karaya çıkış hareketinin ciddî bir teşebbüs olmadığı kanaatini taşıdığına delâlet eden 9. tümen komutanlığının bir tebliği, Almanların karaya çıkışa aid kanaatlerini gösteren eski bir vak'a.
47	87, 88	9. tümen komutanlığından iki tebliğ [57. alayın ve 19. tümen komutanının Kocaçimene hareketlerine dair].
47, 48, 49	89 — 93	Arıburnuna düşmanın ciddî çıkış yapmıyacağı yolundaki kanaatin tehlike doğurmak istidadını göstermesi ve 19. tümen komutanı Mustafa Kemal Beyin bu tehlikeye karşı vaziyeti kurtarıcı bir karar ve hareketi.
50, 51, 52	94 — 99	27. alayın taarruza başladığı zaman karşılaştığı düşman kuvvetlerinin adedi mevcudu ve kıt'aları ve bulundukları sırtlar hakkında İngiliz tarihindeki yazılar,
52	100	İngiliz tarihinde okunan bir şikâyetin münakaşası.
53	101	27. alayın iki taburunun yalnız başına 10000 kişilik bir hasım kuvvetine karşı taarruzî atılışı,
53	102	Makinalıtüfeklerimizin; Avusturalya bölüklerini yakalayışı,
53	103	Düşmanın ileri kademelerile çarpışma, düşmanın ricati, bir esir, telef olmuş Avusturalyalı subaylar üzerinde çıkan haritaların birisindeki işaret.
53, 54, 55	104 — 107	27. alay üçüncü taburunun muhtelif istikametlere çekilen düşman müfrezelerini takiben bölüklerinin tutturduğu istikametler, 180 rakımlı tepe cenubunda kuvvetli düşmana çatış, bazı bölükleri arasında irtibatsızlık, subayların fedakârlığı.
56, 57	108 — 110	27. alayın işbu yalnız başına birinci safha muharebesinin tesirlerine dair İngiliz tarihinin yazıları,
58	111, 112	Saat 11 — 12 arasında 27. alayın 2 taburunun nazik vaziyeti ile Avusturalya, Newzeland kuvvetlerinin vaziyeti,
58, 59	113, 114	27. alayın müşkül vaziyeti esnasında 19. tümen komutanı Mustafa Kemal Beyin 57. alayla muharebe meydanına yetişmesi ve Çonkbayırı ilerisinden düşmanın solcenahına taarruzu.
		IV Fasıl
		Muharebenin İkinci Safhası
60	115	27. alay komutanının 19. tümen komutanlığının emrine girişi.
61, 62	116 — 123	27. alayın birbuçuk taburunun düşmanın sağcenahına [Kanlısırta] taarruz kararı ve tertibatı.

— E —

Sahife No.	Fıkra No.	
62, 63	124 — 126	Çamburnundan topların gelişi.
63	127	57. alayın muharebeye tutuşması.
63, 64	128 — 132	27. alay bir buçuk taburunun Kanlısırtta kanlı muharebeye başlayışı.
64, 65	133, 134	Kanlısırt plâtosunun tabiî teşekkülü, burun buruna yakından muharebeyi doğuran sebepler.
65	135	Avusturalyalıların bir süngü hücumu, Türklerin mukabil hücumu, mübareze.
65	136	Topçu atışı ile ezmek.
66	137	Plâtonun fundalıkları içinde ne çeşit çarpışmalar oldu?
67	138 — 140	Yaralı, şehit, takviye.
67	141	Süngülü ve ateşli saldırmalarla Kanlısırtın orta kısmının zaptı ve seri cebel toplarımızın kurtarılışı, 57. alayın da Düztepe üzerinden düşmanı mağlûp ve ricate mecbur edişi.
67	142, 143	Düşmanın Kanlısırtın garb kenarına atılışı, akşam, Kanlısırtta Avusturalyalıların vaziyeti ve tahkimatı, 27. alay bölüklerinin Kanlısırtta bulunduğu hat.
68	144	Zayiatımızın tesiri, kuvvetsizlik.
68	145	77. alayın vürudu, gece hucumuna hazırlık.
68, 69	146 — 148	77. alaya mensub arab eratının dağınıklığı, arkadan ateş, kurtarılan topların geriye aldırılışı.
69	149	27. alay komutanının aldığı tertibat.
70	150, 151	Avusturalyalıların $\frac{25}{26}$ — Nisan — 915 vaziyeti, 77. alayın müphemiyeti ve vaziyetimize verdiği sakatlık.
70	152	27. alay komutanının muharebe raporu.
71, 72	153 — 155	77. alayı teşkil eden arab eratının ihdas ettiği vaziyet ve zarurêt.
73	156, 157	Mezkûr vaziyetin münakaşası.
73, 74	158, 159	$\frac{25}{26}$ — Nisan — 915 gecesi düşmanın geçirdiği vaziyet.
74	160	27. alayın Kanlısırt muharebesine aid İngiliz Askerî Tarihinin yazıları.
75	161	Bizim yazılarla İngiliz tarihi yazıları arasında mübayin düşen bir noktanın muhakemesi.
76, 77	162 — 165	27. alay III. taburuna mensub olup 180 rakımlı tepe cenubunda münferid kalan 4. bölüğün geçirdiği sıkıntılı vaziyet ve metaneti, düşmanın mağlûbiyeti, takib, bölük zabitinin ifadesi.
79	166	25 — Nisan — 915 muharebesinde 27. alayın iki taburunun verdiği zayiat ve askerin yorgunluğu.

Sahife No.	Fıkra No.	
80	167	düşmanın donanma topçu atışı [25 — Nisanda].
80	168	26 — Nisan — 915 sabahı bir topçu hadisesi.
82	169, 170	26 — Nisanda Avusturalyalıların taarruzları.
82	171	Bir düşman mermisinin münasibetsizliği.
82		25 — Nisan hareket harbinin hulâsaten mütaleası ve elde edilen netice.
		V. Fasıl
84		Arıburnu cephesinde 26 — Nisandan sonraki muharebelere umumî bakış ve tahlil.
84 : 87		Müteakıb 27 — Nisan, 1 — Mayıs, $\frac{18}{19}$ — Mayıs hücumları neden muvaffak olmadı?, düşmanın müstahkem müdafaa hattının evsafı, topçu kuvvetimizin noksanlığı. İki taraf siperleri arasındaki mesafe, hücumları cazib vaziyet, ağır zayiatlı bir hücumun yapılmasına aid Liman Paşanın bir itirafı, Askerî Tarih Encümeninin mütaleası, tenkid. Düşman mevziinin ve vaziyetinin iç yüzü, bir mütalea. Yerli mamulâtı topçu mermilerinin fenalığı.
87, 88		Yoksuzluklarımıza karşı hasmın topçu vesair atış kuvvetlerinin mebzuliyeti, bomba, lâğım, dinamit atışları, görünmeden atış yapan aynalı tüfekler, son bir lâğım infilâkı.
87, 88		Yakın türk siperlerine karşı yer üstünden ve yer altından yapılan ateş, Türkün mukavemetine saik olan manevî kudret, bomba atışlarının mebzuliyetinden husule gelen alışkanlığın Galiçya [Karpatlar] muharebelerinde gösterdiği faideler.
88		Baskınlar, düşmanın yeni kuvvetleri, Mustafa Kemal Beyin [KAMÂL ATATÜRKÜN] bir zan ve tahminlerinin tam isabeti.
89		Anafartalar mıntakasının ihmali.
89		5 — Ağustos — 915 ve müteakıb düşman hücumları.
89 : 91		Müstafa Kemal Beyin yüksek vasfının parıldayan bir muvaffakıyeti, İstihkâm Talimnamesinin bazı ahkâmının sakatlığı hakkında, musırrane bir emir.
91		Avusturalyalı subaylar üzerinden elimize geçen calibi dikkat haritalar.
92		Anafartalar ihracile beraber Arıburnu cephesini arkadan vuruş, Mustafa Kemalin Çanakkale muharebesinin neticesi üzerinde müessir olan muvaffakıyetleri.
92		Son sözler.